

Львівський національний університет імені Івана Франка
Факультет міжнародних відносин
Центр міжнародної безпеки та партнерства
Інститут міжнародних студій Вроцлавського університету
Центр інформації та документації НАТО
Інститут політичних наук та публічного врядування
Католицького Університету імені Івана Павла II у Любліні
Інститут наук про безпеку
Педагогічного університету у Кракові
Інститут політичних наук і міжнародних відносин
Факультету міжнародних та політичних досліджень
Ягеллонського університету в Кракові

*До 360-річчя
Львівського національного університету
імені Івана Франка присвячується*

Міжнародні конфлікти у сучасному світі: від регіонального протистояння до глобального суперництва

V Міжнародна наукова конференція
3 грудня 2021 року

Львів – 2021

Наукова рада конференції

Проф. Маркіян Мальський, Львівський національний університет імені Івана Франка,

Доц. Олександр Кучик, Львівський національний університет імені Івана Франка,

Проф. Лариса Лещенко, Вроцлавський університет (Республіка Польща)

УДК 327.56:007:004.056.5-049.5](477:100)(06)

Міжнародні конфлікти у сучасному світі: від регіонального протистояння до глобального суперництва. Матеріали міжнародної наукової конференції. (Львів, 3 грудня 2021 р.) / Упорядники: Мальський М.З., Лещенко Л.В., Кучик О.С., Вовк Р.В. – Львів: Факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка, 2021. – 205 с.

У збірнику вміщені тези виступів учасників міжнародної наукової конференції «Міжнародні конфлікти у сучасному світі: від регіонального протистояння до глобального суперництва». Висвітлено широке коло питань теорії та практики функціонування системи міжнародної безпеки та актуальних питань політичної, економічної, інформаційної безпеки. Окрему увагу приділено розгляду проблематики сучасних міжнародних конфліктів, теорії і практики конфліктного врегулювання, актуальних питань сучасної світової політики.

За зміст, оприлюднені факти, поданий цифровий та статистичний матеріал відповідальність несуть автори. Тези виступів опубліковані в авторській редакції.

Конференція відбувається в рамках Програми святкування 360-річчя Львівського університету.

Конференція проводиться під патронатом Ректора Львівського національного університету імені Івана Франка професора, члена-кореспондента НАН України Володимира Мельника

Конференція проводиться за підтримки Центру інформатії та документації НАТО в Україні

*360 Anniversary
Ivan Franko National University of Lviv*

International Conflicts in Modern World: from Regional Confrontation to Global Rivalry

International Scientific Conference
December 3, 2021

International Conflicts in Modern World: from Regional Confrontation to Global Rivalry. Proceedings of the international scientific conference. (Lviv, December 3, 2021) / Ed. by: Malskyy M., Leshchenko L., Kuchyk O., Vovk R. – Lviv: Faculty of International Relations of the Ivan Franko National University of Lviv. – 2021. – 205 p.

The proceedings contain abstracts of the participants of International Scientific Conference “International Conflicts in Modern World: from Regional Confrontation to Global Rivalry”. A wide range of issues of theory and practice of the international security system and current issues of political, economic and information security are covered. Special attention is paid to applied security issues of Ukraine and Poland at the regional and global levels.

The authors are responsible for the content, facts and submitted digital and statistical material. Abstracts are published in the author’s edition.

ЗМІСТ

Дар'я Бабій

Досвід медіації ЄС у врегулюванні конфліктів 10

Іванна Бабинець

Гібридна війна як новітній конфлікт і форма глобального протистояння..... 14

Микола Бєлесков

Політика адміністрації Джозефа Байдена щодо українсько-російського протистояння 18

Ірина Богінська

Посередництво як теоретико-концептуальна та інституційна опора зовнішньої політики ЄС 23

Ірина Бондар

Роль першої леді в конфліктному врегулюванні 27

Роман Вовк

Перспективи участі України у програмі ЄС PESCO 32

Alena Giebień

Relacje białorusko-polskie po wyborach prezydenckich w 2020 roku 36

Орест Гогоша, Наталія Шаленна

Російсько-турецькі відносини у військово-політичній сфері..... 37

Наталія Горін, Остап Горін

Значення глобальної циркулярної економіки в економічній боротьбі за світові ресурси 40

Михайло Грабинський

Економічна безпека держави та людини у міжнародних спорах. 43

Наталія Гуменна

Міжнародне посередництво в екологічних конфліктах..... 46

Назар Дорош

Мотиви посередництва Російської Федерації у врегулюванні
конфлікту на сході України 49

Володимир Задорожний, Дмитро Опалак

Щодо внутрішніх та зовнішніх чинників lawfare у збройних
конфліктах майбутнього 54

Карина Запорожцева

Гібридна війна: загроза глобальному миру та безпеці..... 58

Ігор Земан

Дотримання суб'єктами міжнародного права зобов'язань
erga omnes в умовах збройного конфлікту 62

Ігор Зінько

Геополітичні проблеми декомпозиції території Російської
Федерації. Південна Росія..... 64

Ігор Іжнін, Оксана Шамборовська

Інформаційно-пропагандистське забезпечення зовнішньої
політики РФ в умовах формування новітньої безпекової
архітектури..... 70

Валентина Ісаєва

Особливості США – як міжнародного медіатора..... 73

Ірина Киянка

Популістські гасла у виборчій кампанії Чехії 2021:
порівняльний аналіз 76

Юрій Котик

«Північний потік-2» в контексті трансатлантичної єдності..... 79

Олександр Кучик, Галина Кучик

Вплив російського чинника на формування клімату безпеки в
євроатлантичному просторі в умовах трансформації
міжнародних відносин: глобальний та регіональний виміри..... 84

Іванна Макух-Федоркова

Роль соціальних медіа в сучасних міжнародних конфліктах..... 87

Єгор Малов

Корейський конфлікт як зв'язкова ланка між холодною
війною та сучасною епохою міжнародних відносин 91

Маркіян Мальський

Нові геополітичні контури сучасного міжнародного ладу..... 95

Едуард Матвійчук

ОБСЄ та її підходи у вирішенні конфлікту на сході України 98

Вікторія Михтуненко

Геноцид в Сребрениці: протиріччя міжнародного трибуналу
(конфліктогенні чинники в сучасній міжнародній системі)..... 102

В'ячеслав Оліцький

Релігійний аспект російської агресії в Україні 106

Григорій Перепелиця

Гібридна війна як форма агресії та інтервенції Росії в
Центрально-Східній Європі..... 110

Світлана Пик

США та війна в Афганістані: еволюція підходів та їхні
наслідки 116

Костянтин Поліщук, Оксана Шамборовська

Міжнародна політична комунікація в умовах формування
глобального інформаційного суспільства 121

Юрій Присяжнюк, Єлизавета Гарапко

Роль Росії у громадянському конфлікті у Венесуелі
у 2017-2018 роках 126

Дар'я Рибак

Роль культури пам'яті у конфліктному врегулюванні..... 129

Жанна Розумна

Кібервимір міжнародного конфлікту 134

Богдана Садомська, Іванна Макух-Федоркова

Post-cold war: кібернетичний вимір американсько-російського
протистояння..... 136

Олег Самохвал

Ідентичність як трансформаційний чинник сучасної системи
міжнародної безпеки 138

Анастасія Скрипнюк

Роль США в якості медіатора в ізраїльсько-палестинському
конфлікті..... 144

Андрій Слюз

Політичні ризики та їх вплив на наслідки економічних
рішень виробничого підприємства 149

Юрій Теміров

Інтерпретації кризи міжнародного ліберального порядку 153

Ігор Тодоров

Російська агресія в Україну в контексті глобального
протистояння..... 157

Сергій Федуняк

Криза альянсів?: наслідки розбалансування міжнародної
системи 162

Вячеслав Ціватий

Енергетична дипломатія в системі міжнародних відносин
мондіального світоустрою XXI століття: політико-
інституціональний і безпековий дискурси на
пострадянському просторі..... 166

Анастасія Циганок

Захист прав людини під час збройних конфліктів 172

Анастасія Шевченко

Оцінка ефективності переговорних процесів у вирішенні
конфлікту на сході України (на прикладі нормандського
формату) 176

Роман Шипка

Дипломатія в цифрову епоху..... 181

Анна Шкодич

Проблеми конфліктного врегулювання в умовах міграційних
криз 184

Катерина Щербина

Можливості посередництва ООН у врегулюванні конфлікту
на сході України 189

Ярослав Яворський, Віталій Гутник

Роль прокурора міжнародного кримінального суду у
забезпеченні міжнародної безпеки 194

Anna Jagiello-Szostak

Ochrona ludności w wymiarze międzynarodowym: przykład UE ... 198

Наталя Яковенко

Процес деокупації Криму: практична підтримка НАТО 199

Дар'я Бабій
Донецький національний університет
імені Василя Стуса

ДОСВІД МЕДІАЦІЇ ЄС У ВРЕГУЛЮВАННІ КОНФЛІКТІВ

В міжнародній практиці досвід медіації давно застосовується для врегулювання міжкультурних конфліктів в сфері міжнародної дипломатії. Медіація стала тим інструментом, який сприяє не просто припиненню конфлікту, а створює можливість усунути його причини, дозволяючи кожній зі сторін конфлікту бути почутою, задовільнити інтереси, тобто створює умови для стабільності виробленого рішення, відповідно стабільності в суспільстві. Саме тому медіація стала досить поширеним підходом для вирішення конфліктів у діяльності міжнародних організацій, зокрема ООН, ЄС, ОБСЄ. Масштаб застосування медіації на міжнародному рівні та імплементацію цього підходу в національні законодавства, наприклад, держав-членів ЄС, вказує на ефективність цього підходу, а також свідчить про те, що досвід медіації може бути корисним та таким, що буде підвищувати стандарти законодавства, зокрема, в українських реаліях.

Мирний шлях вирішення конфліктів є одним з основних принципів міжнародного публічного права. У разі виникнення розбіжностей або конфлікту інтересів або суперечок між державами, важливим моментом виступає вирішення цих суперечок за рахунок установлення норм, що не будуть порушувати права та законні інтереси сторін, зберігаючи мирні умови на міжнародному рівні та не порушуючи рівновагу на міжнародній арені. Саме тому найбільш актуальними способами вирішення конфліктів між державами стають переговори, що виступають першим рівнем та кроком до вирішення, а також медіація, до застосування якої звертаються у разі неефективності та недостатньої міри вирішення конфлікту за рахунок переговорів. Застосування медіації в міжнародних конфліктах може сприяти запобіганню або призупиненню військових дій, налагодженню та встановленню дружніх відносин між державами. Медіація виступає одним із способів посередництва, щоб дійти до спільного справедливого та такого рішення, що буде задовільняти усі сторони.

З ХХ ст. медіація як альтернативний спосіб врегулювання спорів (конфліктів) набуває все більшого поширення практично в усіх

держав світу та міжнародних організацій.

Як вагомий гравець на міжнародній арені, ЄС сприяє запобіганню та вирішенню конфліктів як засобу підтримки миру та його процвітання у всьому світі. ЄС забезпечує комплексний підхід до конфліктів і криз, використовуючи всеосяжний набір інструментів, які є у розпорядженні ЄС на всіх етапах конфлікту, щоб сприяти сталому миру.

З початку 2000-х років ЄС починає збільшувати свою пряму підтримку в переговорах та різноманітних міждержавних конфліктах та в різних регіонах з метою посередництва. Європейська служба зовнішніх справ (EEAS) сприяє застосуванню посередництва та діалогу в якості інструменту першої реакції на кризи та конфлікти, що виникають та тривають.

Посередництво є невід’ємною частиною превентивної дипломатії Європейського Союзу та становить важливий компонент серед інструментів для запобігання та попередження конфліктів та розбудови миру, з моменту прийняття у 2009 році Концепції ЄС щодо зміцнення потенціалу ЄС у сфері посередництва та діалогу. На сьогодні, ЄС приймає участь в розбудові миру та безпеки за рахунок різнорівневого посередництва та діалогу в більшості регіонів світу.

Інститут медіації став частиною правової системи держав ЄС. Було створено Підрозділ запобіганню конфліктів, верховенства права та реформ сектору безпеки, цілісного підходу, стабілізації та медіації (PRISM), визначено умови для залучення ЄС в конфлікти у якості посередника на рівні нормативної бази в Договорі Європейського Союзу, а також ще одним ключовим документом виступає «Концепція посилення можливостей ЄС в області медіації та діалогу». Втілення цієї концепції в 2009 році продемонструвало прагнення Союзу розширити та систематизувати свої можливості в сфері посередництва та посилити свій авторитет в якості міжнародного посередника. Ця концепція була першим документом ЄС стосовно його ролі як посередника міжнародних конфліктів та стала одним із основних орієнтирів для посередницької діяльності.

В межах Союзу було створено внутрішню групу підтримки посередництва, якій доручено підтримувати установи та партнерів ЄС порадами, технічними знаннями та підтримкою в режимі реального часу до, під час та після наслідків озброєних конфліктів.

В першу чергу, медіація в Європейському Союзі націлена на те, щоб захищати громадян, розвивати концепт громадянського суспільства і таким чином полегшувати вирішення цивільних, суспільних конфліктів, захищаючи при цьому права громадян, а вже потім виходить на міжнародний рівень.

Зокрема, в Директиві Європейського Союзу під медіацію передбачають будь-який процес, в якому дві або більше сторони на добровільній основі самостійно намагаються досягнути погодження стосовно суперечки за допомогою медіатора. Медіація в межах Союзу має рамковий характер та слугує здебільшого орієнтиром для національних законодавств держав ЄС. Відповідно, держави мають можливість самостійно конкретизувати поняття медіації на рівні національного законодавства з урахуванням його особливостей в залежності від правової системи та правових традицій у вирішенні суперечок [2].

Таким чином, головною метою цієї Директиви є створення кращого доступу до правосуддя (мається на увазі як судовий спосіб вирішення спорів, так і позасудовий) та полегшення доступу до альтернативних методів вирішення спорів, поширення мирного врегулювання спорів шляхом заохочення звернення до медіації та забезпечення гармонійного зв'язку медіації та цивільного провадження [1].

ЄС розробив Європейський кодекс поведінки медіаторів, який дублює визначення медіації, що міститься в Директиві, а також доповнює його терміном «сприяння», яке включає різні форми взаємодії медіатора зі сторонами та також підлягає конкретизації в законодавствах держав-членів Європейського союзу.

Хав'єр Солана, Кетрін Ештон та Федеріка Могеріні безпосередньо приймали участь у низці посередницьких зусиль ЄС, перебуваючи на посаді Верховного представника ЄС, та значно відзначились своїми здобутками.

В 1999-2009 роках, коли посаду Верховного представника ЄС очолював Хав'єр Солан, мирне посередництво стало важливою та невід'ємною частиною зовнішньої політики Союзу. Відтоді Союз набув ролі так званого «гравця» мирних процесів. Зокрема, наприклад, ЄС приймає участь в ролі посередника в конфліктах в Сирії та Лівії за рахунок підтримки посередницьких зусиль інших учасників; та прямим офіційним посередником суперечок стосовно ядерної угоди Ірану.

В 1999-2009 роках, коли посаду Верховного представника ЄС очолював Хав'єр Солан, мирне посередництво стало важливою та невід'ємною частиною зовнішньої політики Союзу. Відтоді Союз набув ролі так званого «гравця» мирних процесів. Зокрема, наприклад, ЄС приймає участь в ролі посередника в конфліктах в Сирії та Лівії за рахунок підтримки посередницьких зусиль інших учасників; та прямим офіційним посередником суперечок стосовно ядерної угоди Ірану. Солан відігравав ключову роль в заключенні Охридської рамкової угоди між урядом Македонії та албанською опозицією; був посередником у підписанні Белградської угоди між Сербією та Чорногорією про створення державного союзу та приймав участь в багатосторонніх зусиллях по досягненню згоди між українським урядом та опозицією стосовно повторного проведення виборів між Януковичем та Ющенко. Кетрін Ештон була залученою до переговорів на високому рівні між прем'єр-міністрами Сербії та Косово в рамках діалогу Белград-Приштина. Могеріні з 2014 року продовжила підтримувати роль посередництва ЄС в діалозі на високому рівні між Косово та Сербією та була в ролі посередника у питаннях Спільного всеохоплюючого плану дій по ядерній програмі Ірану [4].

Найбільш визначну роль ЄС в якості посередника-медіатора виділяють в наступних конфліктах: конфлікт в контексті незалежності Чорногорії, конфлікт Косово і Сербії та Женевських міжнародних обговореннях стосовно південної Осетії та Абхазії.

Таким чином, ми можемо прослідкувати те, що досвід медіації досить поширений та застосований на міжнародному глобальному рівні, зокрема, на прикладі міжнародної медіації Європейського Союзу, а також застосування цього підходу і на внутрішньому рівні. В українських реаліях практика медіації, що вже затверджена на законодавчому рівні, стане сильним поштовхом до покращення процедури вирішення конфліктів як цивільного характеру, так і конфліктів військового характеру. Варто відзначити, що набрання чинності Угоди про асоціацію між Україною та ЄС стало чинником загального удосконалення правового регулювання альтернативних методів вирішення спорів, наближення законодавства України до норм ЄС та стало основою для розробки та імплементації Закону «Про медіацію», що значно підвищує та наближає українське законодавство до стандартів європейського досвіду. Загалом,

Революція Гідності та події на Сході України дали новий поштовх та значно актуалізували питання розвитку медіації та посередництва в Україні, тож дослідження та прийняття європейського досвіду може стати значно вагомим для українських реалій та відповідає євроінтеграційним процесам.

Список літератури

1. Подковенко Т., Фігун Н. Правове регулювання медіації у європейському праві. Актуальні проблеми правознавства. 4 (20)/2019
2. Беляева Т. А., Европейская модель медиации. URL: <https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/150869/1/14-15.pdf>
3. Шмелев А. Политическая медиация как способ разрешения международных и внутригосударственных конфликтов. Вестник восстановительной юстиции №10, 2013.
4. Bergmann, J., Haastrup, T., Niemann, A. and Whitman, R. (2018) „Introduction: The EU as International Mediator - Theoretical and Empirical Perspectives” In: International Negotiation, Vol. 23, No. 2, pp. 157-176.
5. Chaban N., Elgstrom O., Knodt E. Perceptions of EU mediation and mediation effectiveness: Comparing perspectives from Ukraine and the EU. Cooperation and Conflict 00(0).
6. Karjalainen T., EU peace mediation in the 2020s, from intervention to investment. FIIA, working paper? 2020.

*Іванна Бабинець
ДВНЗ Ужгородський
національний університет*

ГІБРИДНА ВІЙНА ЯК НОВІТНІЙ КОНФЛІКТ І ФОРМА ГЛОБАЛЬНОГО ПРОТИСТОЯННЯ

Агресія РФ проти України спричинила руйнівні наслідки для європейської та глобальної безпеки. Російсько - український конфлікт не тільки порушив регіональну стабільність, а й створює та підсилює глобальні ризики. Для опору та стримування агресора Україні разом з її міжнародними партнерами необхідно мати чітке

розуміння природи й характеру цього конфлікту.

Поняття гібридної війни виявилось теоретично й практично найбільш придатним для визначення специфіки дій РФ, яка, поєднуючи мілітарні, квазімілітарні, дипломатичні, інформаційні, економічні засоби, не гребуючи ядерним шантажем, послідовно намагається досягти в Україні та в інших точках світу власних, не вповні зрозумілих міжнародній спільноті політичних цілей. Водночас поняття гібридної війни охоплює явище набагато ширше, ніж сучасні форми ведення бойових дій, види війн майбутнього або назви конкретних конфліктів змішаного типу. Насправді йдеться про оформлення нового виду глобального протистояння у сучасному дестабілізованому міжнародному безпековому довіллі. Гібридна війна не є поверненням до стану холодної війни. Вона приходить їй на зміну, у супроводі ланцюгів гарячих конфліктів, як нова, ускладнена й нестабільна форма відносин на міжнародній арені.

Гібридна війна як глобальне протистояння виникає в умовах нових принципів геополітичного устрою, який наразі визначається "внутрішніми лініями напруженості між зоною стабільності, де панує закон і міжнародне право... і сферою невизначеності, яка характеризується зневагою до закону, "численними локальними конфліктами, а не протистоянням між великими державами і сферами їхнього впливу, як за часів холодної війни. На Сході Європи лінія нового поділу пройшла територією пострадянських держав, які після холодної війни опинилися в ролі «буферних зон», або сірих зон безпеки, між Росією та країнами ЄС і НАТО. Вразливість України, що стала об'єктом російської гібридної агресії, зумовлена саме цим, бо сірі безпекові зони вважають головними джерелами гібридних загроз у сучасному світі.

Попри наявність багатьох праць на теми гібридної війни, кількість яких різко збільшилася після 2014 р. і продовжує зростати, значна частина питань теорії і практики гібридної війни взагалі і специфіки ведення російської гібридної війни проти України зокрема залишається без відповіді. Гібридна війна, при спробі її проаналізувати, уподібнюється рухомій мішені, яка з'являється й зникає з поля зору непередбачуваним чином. Маючи значну кількість підтверджених фактів і даних про гібридні воєнні дії, експерти стикаються з труднощами їхньої інтерпретації.

Внаслідок російської агресії проти України деякі засадничі тези щодо характеру гібридних воєнних дій потребуватимуть уточнення та навіть перегляду. Насамперед це стосується поширеного уявлення про асиметричний характер гібридних загроз як таких, що застосовуються слабшим противником проти сторони з відчутно більшим військовим, технологічним, людським потенціалом, в основному недержавними акторами проти національних держав. Ця поширена на початкових етапах розробки поняття гібридної війни теза виникла під впливом поняття «війни з терором» і отримала подальший розвиток у концепції гібридних бойових дій. Однак напад РФ на Україну продемонстрував, що гібридний конфлікт може бути за своєю сутністю міждержавним, хоча, із застосуванням нападником, також іррегулярних засобів. А коли нападником виступає противник з більшим економічним та військовим потенціалом, співвідношення сил агресора і об'єкта агресії виявляється зворотним.

Існують також інші моменти, які вимагатимуть перегляду або уточнень. Це спонукає докладніше розглянути теоретичні аспекти концепції гібридних війн з урахуванням досвіду російсько - української гібридної війни. Наразі дослідники відзначають, що зміст терміна «гібридна війна» зазнає змін порівняно з початковим вживанням, проте досі не було зрозуміло, в якому напрямі відбуваються зміни. Нижче спробуємо відповісти на деякі з цих питань. Враховуючи широкий обсяг значення концепту гібридної війни та його міждисциплінарну спрямованість, далі пропонуємо кваліфікувати його як т.зв. парасольковий термін.

Специфіка російської гібридної агресії проти України полягає не стільки в загальних методах та цілях гібридної війни (які загалом були описані й частково передбачені теоретиками на прикладах інших гібридних конфліктів), скільки у беззастережному порушенні РФ системи базових міжнародно - правових угод, великих масштабів заподіяних ушкоджень, значній тривалості конфлікту. Досвід рішучої та багатосторонньої протидії агресорові з боку України продемонстрував принципово нові можливості захисту в умовах гібридної агресії та водночас виявив точки вразливості нашої країни, що стала об'єктом нападу і втратила територіальну цілісність. Поза тим, три роки війни в Україні наочно показали динаміку змін у процесі гібридної війни – як у методах нападу, так і у способах захисту та опору агресії.

Принципово новим аспектом для ведення сучасної гібридної війни виявилася ключова роль міжнародної спільноти. Спільна позиція щодо засудження дій агресора з боку НАТО, ЄС, стратегічних партнерів України, система санкцій проти РФ стали важливим чинником протидії та стримування агресора. Водночас гібридний російсько - український конфлікт унаочнив, що, попри широку і розгорнуту систему включення в архітектуру міжнародної безпеки, Україна опинилася в умовах військової агресії у безпековому вакуумі, поза надійними гарантіями безпеки. Роль і зміст гарантій безпеки у сучасному світі виявили свою обмеженість і змінність залежно від наявності або відсутності довіри між світовими гравцями, готовності слідувати міжнародним правилам або зухвалої відмови рахуватися з ними. Порухення положень Будапештського меморандуму однією з країн - підписантів, зруйновані гарантії суверенітету, надані Україні в обмін на відмову від третього за розміром у світі ядерного потенціалу, чітко продемонстрували, крім підступності дій країни - агресора, також безперечний факт зміни у системі безпекових гарантій, що склалися після Другої світової війни. На час підписання Будапештський меморандум не тільки сприймався, а й був цілком надійним правовим документом, і побоювань щодо його дотримання не виникало.

Міркування про декларативність і юридичну необов'язковість з'явилися після брутального порушення його положень, і тому не є цілковито переконливими.

Розуміння і зміст міжнародних гарантій безпеки нині зазнали кардинальних змін, а самі гарантії у новому безпековому середовищі значною мірою втратили вагу. У часи підписання Будапештського меморандуму проголошені ним гарантії суверенітету України були цілком ґрунтовними, однак сьогодні абсолютних гарантій захисту не дають не тільки заяви на зразок цього документу – дискутується навіть довір а до статті 5 Вашингтонського договору про колективну оборону членів Північноатлантичного альянсу, найбільш надійної без пекової організації у світі. Тому НАТО розробляє й починає застосовувати комплекс заходів, спрямованих на стримування агресивної РФ і на відновлення цілковитої довіри до надійності Альянсу серед країн – партнерів. Російська агресія проти України відбувається у контексті системної кризи світової безпеки. Східна

Європа перетворилася на територію нестабільності та загроз унаслідок незаконних і нелегітимних дій Росії, що підірвали систему міжнародних відносин, яка вибудовувалася протягом десятиліть. Вогнища напруженості на Близькому Сході, в Південній Азії, у Східній Європі, які фактично оточили трансатлантичну спільноту, міграційна криза, діяльність ІДІЛ тощо – усі ці події, разом із російською агресією проти України доцільно розглядати як складники взаємопов'язаних деструктивних процесів у міжнародному безпековому докльлі. Спостерігаються спроби повернути до міжнародних відносин принципи силової політики(до чого прагне РФ). Однак в умовах глобалізації відновити принципи світового устрою часів холодної війни неможливо. Тому говорити про повернення до холодної війни немає ні сенсу, ні конкретних підстав.

Микола Белесков
аспірант, головний консультант
Національного інституту стратегічних досліджень

ПОЛІТИКА АДМІНІСТРАЦІЇ ДЖОЗЕФА БАЙДЕНА ЩОДО УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКОГО ПРОТИСТОЯННЯ

Обрання Джозефа Байдена 46-м президентом США було позитивно прийнято в Україні через низку причин [5]. Мова йшла не лише про спробу перезапустити двосторонні відносини, які, після скандалу навколо телефонної розмови президентів В. Зеленського та Д.Трампа в липні 2019 року, були фактично поставлені на паузу. В Києві очікували, що адміністрація 46-го президента США своєю активною політикою допоможе підштовхнути РФ до врегулювання конфлікту на Донбасі на українських умовах. Такий висновок української сторони базувався на передвибірчій риториці Джозефа Байдена і його досвіді роботи на українському напрямку як віцепрезидента в уряді Барака Обами [2].

На практиці політика уряду Байдена щодо українсько-російського питання виявилася неоднозначною. З одного боку, протягом менше одного року відбулася безпрецедентна кількість контактів на найвищому рівні – Київ відвідали Державний секретар (травень 2021) і Міністр оборони США (жовтень 2021), Володимир

Зеленський став другим після канцлера ФРН лідером країн Європи, який провів переговори із Джоозефом Байденом в Білому Домі (вересень 2021 року). В рамках відповідних переговорів представники адміністрації Байдена послідовно підтверджували підтримку суверенітету і територіальній цілісності України. Дану ж позицію зафіксували два важливих документи – Спільна заява про стратегічне партнерство по результатах переговорів лідерів США і України, а також оновлена Хартія стратегічного партнерства [4], [12]. Міністр оборони США Ллойд Остін III в рамках виступу під час візиту до Києва чітко заявив про те, що саме на РФ лежить принципова відповідальність за припинення конфлікту на Донбасі та в питанні деокупації Криму [8]. США були представлені на рівні міністра енергетики під час установчого засідання Кримської платформи (серпень 2021), а також загалом підтримали відповідну українську ініціативу, яка має на меті повернення на порядок денний проблематики окупованого півострова.

На даний момент відсутні ознаки політичного тиску уряду Байдена на Київ з метою виконання Мінських домовленостей попри прагнення РФ. При цьому РФ залишається послідовною в своїй позиції, що саме США (і окремі країни ЄС) повинні примусити Київ до виконання Мінських домовленостей за російським сценарієм - як свідчать контакти представників урядів США і РФ в жовтні 2021 року [14]. Окрім того окремі експерти США вже підтримали ідею необхідності тиску на Київ щодо виконання Мінських угод по російському сценарію для деескалації поточної напруженості [1].

Із іншого боку, уряд Байдена по суті відмовився здійснювати додаткові практичні кроки, які б змусили РФ міняти свій підхід щодо українсько-російського протистояння – щонайменше в плані його стабілізації в умовах неготовності до остаточного врегулювання шляхом повного відновлення суверенітету і територіальної цілісності України. Попри очікування української сторони на сьогодні уряд Байдена не запропонувала жодної нової ініціативи щодо укріплення обороноздатності України і не ініціювала масштабне розширення допомоги в рамках поточних ініціатив, як це пропонували окремі аналітичні центри типу The Atlantic Council. В рамках візиту президента України до США Києву було обіцяно і пізніше протягом жовтня-листопада надано додаткову партію

допомоги на укріплення обороноздатності включно із новою партією ПТРК Javelin [7]. Проте відповідний рівень допомоги об'єктивно не може зменшити силовий розрив між Україною і РФ і таким чином змусити Москву відмовитися від політики тиску на Київ. Водночас, як стало відомо завдяки виданню POLITICO, уряд Байдена розглядала можливість надати додаткову допомогу на укріплення обороноздатності України на 100 млн. доларів на фоні скупчення російських військ і техніки на кордонах України в квітні 2021 року [13]. Проте в кінці кінців уряд Байдена так і не пішов на відповідний крок, тим самим пославши неоднозначний сигнал як Києву так і Москві. Так само додаткові два катери класу Island («Суми» і «Фастів») для потреб ВМСУ Україна отримала в рамках ініціативи, яка була оголошена іще в листопаді 2019 року.

Окремо варто зазначити, що урядом Байдена не були запроваджені нові серйозні економічні і фінансові обмеження щодо РФ, які могли б змусити Москву переглянути свій підхід до протистояння із Україною. Натомість США дали свою згоду на завершення створення газогону Північний потік 2, запуск якого може негативно позначитися як на українських прибутках, так і військовій безпеці [3]. Загалом варто очікувати зменшення використання адміністрацією Байдена санкційного тиску як елементу зовнішньої політики США, виходячи з результатів огляду попередньої санкційної політики [9].

Не менш важливим чинником, що негативно позначився на готовності адміністрації Байдена грати активну роль у вирішенні українсько-російського протистояння шляхом посилення України, є курс на розбудову «стабільних і передбачуваних відносин із РФ» як про це заявив сам президент США на фоні концентрації військ РФ біля українських кордонів в квітні цього року. Стабілізація протистояння із РФ необхідна США, щоб мати можливість сконцентрувати необхідні увагу і ресурси на системному протистоянні із КНР. Така стабілізація апріорі неможлива без певної взаємної поваги США і РФ до обопільного дотримання так званих «червоних ліній». Ключовими інтересами РФ щодо України, що їх фіксують численні заяви російського керівництва, є практична співпраця України із західними структурами в питанні укріплення української обороноздатності та зближення із НАТО та власне саме членство в Альянсі. Практичні кроки адміністрації Байдена свідчать,

що Вашингтон готовий рахуватися із позицією РФ щодо України із метою стабілізації протистояння. Уряд 46-го президента США продемонстрував стриманість як у питанні наближення України до НАТО через отримання ПДЧ, так і в питанні радикального посилення обороноздатності шляхом кратного збільшення безпекової допомоги Україні [6]. Більше того, контакти на найвищому рівні між представниками керівництва США і України, а також підписання низки двосторонніх документів може розглядатися як **спроба компенсації Україні** стриманості американської адміністрації **у більш принципових питаннях**, які безпосередньо стосуються стану і перспектив українсько-російського протистояння.

Таким чином, можна говорити про те, що відповідні очікування щодо здатності адміністрації Байдена впливати на українсько-російське протистояння в вигідному для Києва руслі виявилися завищеними. Натомість прослідковується невідповідність американської риторики щодо підтримки суверенітету і територіальної цілісності України та практичних кроків США, які б переконали РФ їх поважати. Можна чітко прослідкувати взаємозв'язок між бажанням стабілізувати протистояння США-РФ і стриманістю адміністрації Байдена в питанні сприяння зміцненню обороноздатності України.

На сьогодні адміністрація Байдена стоїть перед можливістю розширення масштабів агресії РФ проти України, що демонструє друге за рік показове скупчення російської техніки і військ біля українських кордонів. У випадку реалізації відповідного сценарію, чого не виключає американська розвідка, це стане серйозним викликом для американської зовнішньої політики [11]. При цьому не виключено, що саме адміністрація Байдена - своєю готовністю до односторонніх поступок і стриманості у питанні членства України в НАТО чи посилення обороноздатності, - сприяла формуванню в Москві відчуття можливості вирішення на свою користь українсько-російського протистояння шляхом повторної концентрації сил і засобів на українських кордонах разом із демонстрацією готовності їх застосувати [10].

Список використаної літератури

1. Charap S. Opinion | The U.S. Approach to Ukraine's Border War Isn't Working. Here's What Biden Should Do Instead. [Електронний

- ресурсу] / Samuel Charap // POLITICO. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.politico.com/news/magazine/2021/11/19/ukraine-russia-putin-border-522989>.
2. Joe Biden and Kamala Harris on Russia [Електронний ресурс] // Russia Matters. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://russiainmatters.org/analysis/joe-biden-and-kamala-harris-russia>.
 3. Joint Statement of the United States and Germany on Support for Ukraine, European Energy Security, and our Climate Goals [Електронний ресурс] // US Department of State official web-site. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.state.gov/joint-statement-of-the-united-states-and-germany-on-support-for-ukraine-european-energy-security-and-our-climate-goals/>.
 4. Joint Statement on the U.S.-Ukraine Strategic Partnership [Електронний ресурс] // White House official web-site. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/09/01/joint-statement-on-the-u-s-ukraine-strategic-partnership/>.
 5. Kramer A. With Trump Fading, Ukraine's President Looks to a Reset With the U.S. [Електронний ресурс] / Andrew Kramer // The New York Times. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.nytimes.com/2020/12/19/world/europe/trump-zelensky-biden-ukraine.html>.
 6. Lohsen A. What Does the Future Hold for U.S.-Ukraine Relations? [Електронний ресурс] / Andrew Lohsen // CSIS. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.csis.org/analysis/what-does-future-hold-us-ukraine-relations>.
 7. Malyasov D. Ukrainian forces get new batch of Javelin missiles [Електронний ресурс] / Dylan Malyasov // 2021 – Режим доступу до ресурсу: <https://defence-blog.com/ukrainian-forces-get-new-batch-of-javelin-missiles/>.
 8. Secretary of Defense Lloyd Austin III Remarks to the Press following Bilateral Meeting with Minister of Defense Andriy Taran [Електронний ресурс] // US Embassy in Ukraine official web-site. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://ua.usembassy.gov/the-honorable-lloyd-austin-iii-secretary-of-defense-ukraine-ministry-of-defense-post-bilat-joint-press-event/>.
 9. Talley I. Biden Administration to Constrain Use of Sanctions in Foreign-Policy Shift [Електронний ресурс] / Ian Talley // The Wall

- Street Journal. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.wsj.com/articles/biden-administration-to-trim-use-of-sanctions-in-a-foreign-policy-shift-11634600029>.
10. TOOSI N. Biden tried to push Putin aside. The Russian isn't having it. [Електронний ресурс] / NAHAL TOOSI // POLITICO. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.politico.com/news/2021/11/15/biden-putin-russia-522515>.
 11. U.S. Intel Shows Russia Plans for Potential Ukraine Invasion [Електронний ресурс] // Bloomberg. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-11-21/u-s-intel-shows-russian-plans-for-potential-ukraine-invasion>.
 12. U.S.-Ukraine Charter on Strategic Partnership [Електронний ресурс] // US Department of State official web-site. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.state.gov/u-s-ukraine-charter-on-strategic-partnership/>.
 13. White House freezes Ukraine military package that includes lethal weapons [Електронний ресурс] // POLITICO. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.politico.com/news/2021/06/18/white-house-ukraine-military-lethal-weapons-495169>.
 14. Нуланд назвала продуктивними переговори з Козаком по Україні і минським соглашениям [Електронний ресурс] // ТАСС. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/12656125>.

*Ірина Богінська
канд. істор. наук, доцент
Донецький національний університет
імені Василя Стуса*

ПОСЕРЕДНИЦТВО ЯК ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНА ТА ІНСТИТУЦІЙНА ОПОРА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

З початку 2000-х рр. дедалі помітною ставала участь Євросоюзу у підтримці мирних процесів у міждержавних та внутрішньодержавних конфліктах по всьому світу. До сьогодні досвід прямого посередництва ЄС налічує низку успішних кейсів,

наприклад Помаранчева революція (2004 р.), діалог Белград-Приштина (2011-2013 рр.), ядерна угода Ірану (2015 р.) тощо. Втім, розуміння посередництва Євросоюзу охоплює різні типи дипломатичної практики і не обмежується лише «силовим посередництвом» високого рівня. ЄС реалізує широкий підхід до посередництва, який передбачає такі форми участі: формальне посередництво «за столом»; посередницьку підтримку у переговорах через неформальні канали зв'язку, формати консультацій, технічні консультації та двосторонню взаємодію зі сторонами конфлікту; підтримку та сприяння діалогу поза переговорами як частину мирного процесу, в тому числі у партнерстві з іншими медіаторами. Так, впродовж 2014-2019 рр. ЄС спонсорував понад 60 ініціатив третіх сторін у галузі посередництва та діалогу через свій Інструмент сприяння стабільності та миру (Instrument contributing to Stability and Peace (IcsP)). Протягом 2014-2016 рр. Євросоюз підтримав ще 33 випадки посередницьких та превентивних дипломатичних зусиль з боку африканських регіональних організацій через Механізм раннього реагування (Early Response Mechanism (ERM)) Африканського фонду миру [1].

Поступово посередництво стало помітною опорою зовнішньої політики ЄС, яка має політичну підтримку з боку держав-членів та реалізується через міжнародне партнерство. Як результат, наразі Євросоюз включений (у тій або іншій ролі) майже у всі мирні процеси по всьому світу.

Першим документом, який визначав роль ЄС як міжнародного посередника, стала «Концепція зміцнення можливостей ЄС у галузі посередництва і діалогу» (2009 р.). В ньому зазначалося, що Євросоюз «як глобальний гравець... зазвичай розглядається у ситуаціях нестабільності і конфлікту як такий, що заслуговує довіру, етичний суб'єкт і, таким чином, добре підходить для посередництва» [2]. Загалом мирне посередництво розглядалося як новий компонент Спільної зовнішньої та безпекової політики (CFSP/ESDP), але не обмежувалося лише полем зовнішніх відносин ЄС. Навпаки, Концепція підкреслювала міжгалузевий характер посередництва і встановлювала його зв'язок з різними інструментами ЄС. З одного боку, це сприяло гнучкості посередництва Євросоюзу і створювало можливість для його застосування на всіх етапах конфлікту. З іншого боку, у подальшому це сформувало погляд на посередництво ЄС як

«технічну спроможність», позбавлену політичного сенсу.

Інституційні зміни, наприклад, створення Групи підтримки посередництва (MST) в Європейській службі зовнішньої діяльності (EEAS) у 2012 р. та Європейської парламентської служби підтримки в апараті Європарламенту також підкреслюють значення, яке надається посередництву у дискурсі і практиці зовнішньої політики ЄС. Група підтримки посередництва EEAS консулює з питань розробки процесу медіації, технічної експертизи, навчання та інструктажу посередників. MST підтримує не лише інститути ЄС, а також учасників і партнерів, забезпечуючи таким чином інклюзивність та гендерний баланс у мирних процесах. У червні 2020 р. EEAS створив внутрішню групу посередників (20 осіб) для посилення оперативного функціоналу ЄС. Крім цього, було створено робочу групу для політичного нагляду за посередницькою діяльністю ЄС [3].

Євросоюз постійно працював над розширенням свого потенціалу та підвищенням авторитету як посередника у конфліктах. У «Глобальній стратегії ЄС у галузі зовнішньої політики та безпеки» (2016 р.) одним з пріоритетів було визначено комплексний підхід до конфліктів і криз. Цей підхід стосується всіх політичних аспектів конфлікту та поєднує «багатовимірний», «багатоетапний», «багатосторонній» та «багаторівневий» підходи. Комплексний підхід передбачає, що ЄС буде використовувати всі доступні політики та інструменти, спрямовані на попередження, управління та вирішення конфліктів; буде готовий втрутитися на всіх етапах конфліктного циклу, починаючи з передконфліктної фази і включаючи фазу реалізації мирної угоди та постконфліктного відновлення; буде намагатися взаємодіяти з іншими гравцями у конфлікті, зокрема ООН, ОБСЄ, НАТО, Світовий банк тощо, та налагоджувати з ними партнерські відносини; буде діяти на місцевому, національному, регіональному та глобальному рівнях [4].

У 2020 р. Євросоюз оновив Концепцію посередництва [5] та підготував Керівні принципи для підтримки посередників з ЄС та партнерів-виконавців. Оновлення політики посередництва ЄС розпочалося у 2019 р. за головування Фінляндії у Раді Євросоюзу і завершилося під час головування ФРН у 2020 р. Позиція Німеччини полягала у тому, щоб перетворити медіацію з технічної можливості на політичний інструмент зовнішньої політики ЄС і водночас

протиставити посередництво посиленій останнім часом сек'юритизації європейської зовнішньої політики. Нова Концепція посередництва підкреслює додану вартість ЄС у порівнянні з іншими посередниками - міжнародними організаціями, власними державами-членами та неурядовими організаціями. Керівні принципи переводять концепцію ЄС у дев'ять тематичних пріоритетів і описують ресурси і варіанти підтримки, доступні для посередників з ЄС та партнерів-виконавців [6].

Однією з переваг ЄС як посередника є постійна присутність на місцях і широкий спектр фінансових інструментів, які можна використовувати для підтримки посередництва. Спроможність ЄС грати різні ролі у різних умовах конфлікту, а також грати кілька ролей у рамках одного конфлікту визначається як особлива сила ЄС. Відповідно посередники від ЄС мають можливості для втручання на всіх етапах конфлікту. Серед прикладів інфраструктури підтримки миру, що фінансуються ЄС, є Ініціатива на підтримку миру у Сирії та Механізм підтримки миру в Афганістані. Обидва проєкти спрямовані на посилення участі громадянського суспільства у мирних переговорах.

Ціннісний підхід складає ще одну особливість посередницької сили Євросоюзу. Він ґрунтується на просуванні прав людини, демократії, верховенства права, гендерному балансі та інтеграції молоді, чутливості до конфліктів і створює вхідні точки для учасників ЄС у мирних процесах, особливо зі сторонами конфлікту, які поділяють ці цінності. Підхід ЄС враховує і нові глобальні тенденції, що впливають на середовище посередництва: від змін клімату до цифровізації.

Список джерел та літератури

1. Muller P., Bergmann J. Orchestrating peace in South Sudan: exploring the effectiveness of the European Union's mediation support. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09662839.2020.1751616>
2. Concept on Strengthening EU Mediation and Dialogue Capacities. URL: https://eeas.europa.eu/archives/docs/cfsp/conflict_prevention/docs/concept_strengthening_eu_med_en.pdf
3. Dudouet V. A New Policy on EU Peace Mediation: From a Technical Capability to a Political Instrument of EU Foreign Policy.

URL:<https://www.frient.de/en/artikel/a-new-eu-policy-on-peace-mediation-from-a-technical-capability-to-a-political-instrument-of-eu-foreign-policy>

4. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe, A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy. URL: https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf
5. Concept on EU Peace Mediation. URL: <https://eeas.europa.eu/sites/default/files/st13951.en20.pdf>
6. Peace Mediation Guidelines. December 2020. URL: https://eeas.europa.eu/sites/default/files/eeas_mediation_guidelines_14122020.pdf

*Ірина Бондар
Донецький національний університет
імені Василя Стуса*

РОЛЬ ПЕРШОЇ ЛЕДІ В КОНФЛІКТНОМУ ВРЕГУЛЮВАННІ

У сучасному світі інститут першої леді відіграє важливу роль у внутрішній та зовнішній політиці держав, оскільки володіє певними неофіційними інструментами впливу та в наш час все частіше залучається до політичних процесів. Увагу дослідників привертають питання культурної дипломатії першої леді, її політична та громадська діяльність, однак поза увагою залишається потенціал першої леді як медіатора в процесі врегулювання конфліктних ситуацій як на внутрішньодержавному рівні, всередині суспільства, так і на міжнародному рівні.

Згідно з «Посібником ООН з ефективного посередництва», медіація – процес, за допомогою якого медіатор допомагає сторонам за їх згодою запобігти виникненню або врегулювати конфлікт шляхом укладання взаємоприйнятних угод [3]. Ключовою характеристикою медіації є добровільність, оскільки саме добровільна згода сторін є важливою для ефективності процесу та довготривалого результату. Медіатором є суб'єкт, який забезпечує проведення медіації. У процесі медіації третя сторона забезпечує

діалог та обмін інформацією між сторонами, направляє хід переговорів, надає рекомендації щодо можливих варіантів вирішення ситуації. Однією з основних передумов ефективної медіації є прийняття сторонами самого медіатора. Медіація не спрацює, якщо не буде встановлено контакт посередник-сторона, що може трапитись в разі низького рівня довіри до медіатора або її відсутності, сумнівів щодо можливостей медіатора чи його професіоналізму. Відтак, у сприйнятті сторін медіатор повинен мати достатній авторитет, щоб процес вирішення конфлікту мав позитивну динаміку.

Коло суб'єктів медіації є досить широким. Відповідно в ролі медіатора можуть виступати на внутрішньодержавному рівні – співробітники центрів медіації, представники влади, громадських організацій, працівники юридичної сфери, релігійні діячі; на міжнародному рівні – представники міжнародних організацій (міжурядових та неурядових), держави, групи держав, лідери держав, дипломати. До наведеного вище списку можливих медіаторів варто додати і першу леді з огляду на її потенційні можливості в процесі конфліктного врегулювання. У якості медіатора перша леді може діяти як на внутрішньодержавному рівні, допомагаючи вирішити конфлікти всередині суспільства, між владою та суспільством, між представниками влади, так і на міжнародному рівні, допомагаючи знизити напругу в міждержавних відносинах переважно шляхом налагодження міжособистісних відносин між представниками держав, а також зменшення рівня ворожості між суспільствами. Формати медіації, які використовує перша леді, можуть змінюватись відповідно до ситуації, цілей медіації, а також впливу, який вона має на сторони конфлікту. Відтак, перша леді може діяти як медіатор-комунікатор, забезпечуючи комунікацію та обмін інформацією між сторонами, медіатор-маніпулятор, використовуючи психологічні методи впливу на сторони, і формулюючий медіатор, який пропонує (але не нав'язує) сторонам варіанти вирішення конфлікту. Таким чином, дослідження потенціалу першої леді як медіатора має на меті розширення кола суб'єктів медіації.

Інститут першої леді як соціальний конструкт виник в США і з часом став важливим елементом американської політичної культури. Американський інститут першої леді на сьогодні є найбільш розвиненим і цілком природно вважається зразком для інших

держав, які переймають американські традиції та практики. Перші леді США зазвичай проявляють себе більш активно, мають у своєму розпорядженні більший інструментарій і досвід своїх попередниць. Саме тому роль першої леді в конфліктному врегулюванні досліджується на прикладі діяльності перших леді США.

На внутрішньодержавному рівні медіація використовується для врегулювання відносин між окремими індивідами, групами, суспільством та владою, суспільством та окремими представниками влади. Ефективність діяльності першої леді як медіатора всередині держави обумовлюється її авторитетом на рівні суспільства та впливом на політичні та суспільні процеси в державі. В американському суспільстві перша леді є прикладом для наслідування, користується повагою та довірою громадян, а тому може виступати посередником між владою та громадськістю у разі виникнення непорозумінь або конфліктів. У цьому випадку перші леді часто проявляють себе як ефективні медіатори-комунікатори. Перша леді виступає з одного боку як представник президента, а з іншого – як представник громадськості. У своїх публічних виступах чи публікаціях в пресі або в соціальних мережах перша леді передає меседж президента цільовій аудиторії, а також пояснює прийняті рішення, позицію адміністрації її чоловіка, тим самим згладжуючи непорозуміння між владою та суспільством. Водночас перша леді доводить до відома президента настрої, побоювання та позиції громадян, забезпечуючи таким чином двосторонню комунікацію.

Чинна перша леді США Джилл Байден на своїй сторінці в Інстаграм розмістила допис, в якому пояснювала свій онлайн-аудиторії рішення Джо Байдена про виведення американських військ з Афганістану. Як відомо, такий крок адміністрації Байдена спровокував неоднозначну реакцію серед американців і підвищення рівня соціальної напруги всередині держави. Тут перед першою леді постало завдання не лише заспокоїти суспільство, але й об'єднати націю, яка розділилась на два умовних табори: тих, хто підтримував рішення президента, і тих, хто був категорично не згоден. Примирення суспільства є ще одним напрямом, в якому перша леді може проявити себе як медіатор. Найбільш поширеним шляхом посередництва в такому конфлікті є створення наративів, направлених на засудження поляризації суспільства, формування

відчуття спорідненості, заклики до об'єднання. Подібна риторика примирення присутня у публічних промовах пані Байден від самого початку президенства її чоловіка, коли американці розділилися на прихильників Трампа і прихильників Байдена. У цьому випадку перша леді виступає посередником між конкуруючими групами в суспільстві, іноді діючи у форматі медіатора-маніпулятора та апелюючи до почуття патріотизму, яке характерне для кожного американця не залежно від політичних уподобань.

У США перша леді традиційно виконує роль господині Білого дому і має певні обов'язки у президентській резиденції, які пов'язані з організацією заходів у Білому домі та роботою з персоналом. У разі виникнення конфліктних ситуацій між працівниками резиденції перша леді має виступити медіатором [1]. У конфліктах, які виникають між співробітниками Білого дому перша леді діє у форматі медіатора, який формулює рекомендації для врегулювання ситуації. Іноді у Білому домі виникають конфлікти між президентом і персоналом. Леді Берд Джонсон виступала посередником між її чоловіком і тими, з ким він стикався. Одного разу Ліндон Джонсон накричав на фотографа Білого дому, який не з'явився на фотосесію з першою леді. Пізніше Леді Берд особисто переговорила з фотографом та вирішила конфліктну ситуацію [2]. У випадку з конфліктом Ліндона Джонсона і фотографа Білого дому спрацювала неофіційна медіація на індивідуальному рівні – конфлікт був попереджений ще до того, як про нього стало відомо широкому загалу, тому обійшлося без підриву репутації президента

Міжнародна медіація – процес вирішення або попередження міжнародних конфліктів за участі третьої сторони. Міжнародна медіація може відбуватися на трьох рівнях: «Track One Mediation» за участі офіційних представників держав, «Track One and a Half Mediation» – медіація із залученням офіційних і неофіційних представників сторін, «Track Two Mediation» – це практика неофіційних контактів, діалог між приватними громадянами або групами осіб. Як міжнародний медіатор перша леді може діяти на всіх трьох рівнях. Перша леді може сприяти зменшенню рівня напруги як між державами, так і між суспільствами та за допомогою неофіційних інструментів впливу підштовхувати сторони до примирення. В умовах конфронтації між державами лідери або представники однієї з держав-конкурентів більш охоче йдуть на

діалог саме з першою леді. По-перше, вона не є офіційним представником своєї держави, тому розмови відбуваються в більш спокійній атмосфері. По-друге, може вважатись, що перша леді не залучена до політики та процесу прийняття рішень, тому в умовах напружених відносин між державами вона не розглядатиметься як особа, яка безпосередньо причетна до конфлікту. По-третє, перша леді – це наближена до президента особа, яка потенційно може здійснювати на нього «закулісний» вплив.

У квітні 2021 року на сайті The Washington Post з'явилась стаття про внесок Ненсі Рейган у закінчення холодної війни [4]. Пані Рейган прагнула нормалізації відносин між США та СРСР і підштовхувала Рональда Рейгана сісти за стіл переговорів з представниками Радянського Союзу та з Горбачовим особисто. Ненсі Рейган мала особисту розмову з міністром закордонних справ СРСР Андрієм Громико під час його візиту до Білого дому. В ній вона порушила питання про вихід двох держав із конфронтаційних відносин. Міністр Громико запитав у Ненсі, чи вірить її чоловік у мир, і, почувши, ствердну відповідь додав: «Тоді щовечора шепотіть на вухо чоловікові “мир”». «Добре, але я також прошепочу це Вам на вухо», – відповіла Ненсі. Пані Рейган при кожній можливій нагоді говорила з радниками чоловіка, щоб пришвидшити процес організації зустрічі лідерів США та СРСР. «Так, – визнала Ненсі Рейган у своїх мемуарах, – я трохи підштовхнула Ронні. Але він ніколи б не зустрівся з Горбачовим, якби сам цього не захотів» [4]. Наведений приклад, з одного боку, демонструє як перша леді може використовувати свій неофіційний статус для встановлення особистих контактів зі стороною конфлікту та збільшення рівня довіри між сторонами, а з іншого – як завдяки своєму впливу в Білому домі та безпосередньо на чоловіка-президента перша леді може підштовхувати сторони до примирення.

Дослідження ролі першої леді в конфліктному врегулюванні є важливим для України. По-перше, українці певною мірою роз'єднані за політичними поглядами, також, на жаль, досі існує умовний поділ на Схід та Захід, який поглиблює розкол суспільства. Перша леді могла б виступити тим медіатором, який докладатиме зусиль для об'єднання нації шляхом створення відповідного наративу. По-друге, в умовах триваючого конфлікту на Сході України важливим є

пошук допоміжних шляхів його вирішення. Вивчення потенціалу першої леді в процесі конфліктного врегулювання допоможе зрозуміти, яким чином та на якому етапі українська перша леді може зробити внесок у вирішення конфлікту. Варто зазначити, що у Російській Федерації інститут першої леді відсутній взагалі, а отже за умови вибору правильного підходу та форми залучення перша леді потенційно може стати перевагою України у конфліктному врегулюванні.

Список використаних джерел та літератури

1. Borrelli M. Smoothing the Peaceful Transfer of Democratic Power: The Office of the First Lady. James A. Baker III Institute for Public Policy, 2017. 95 p.
2. First Lady Biography: Lady Bird Johnson. National First Ladies` Library. URL: <http://www.firstladies.org/biographies/firstladies.aspx?biography=37>
3. The United Nations Guidance for Effective Mediation. URL: http://repository.un.org/bitstream/handle/11176/400960/8%20November%202019%20%28Mediation%20and%20Negotiation%29%20GuidanceEffectiveMediation_UNDPA2012%28english%29.pdf?sequence=47
4. Tumulty K. How Nancy Reagan helped end the Cold War. The Washington Post. 2021. URL: <https://www.washingtonpost.com/opinions/2021/04/01/nancy-reagan-ronald-cold-war/>

*Роман Вовк
кандидат фіз.-мат. наук, доцент
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

ПЕРСПЕКТИВИ УЧАСТІ УКРАЇНИ У ПРОГРАМІ ЄС PESCO

Для координації спільних дій у сфері безпеки та розбудови системи колективної оборони з метою протидії викликам і загрозам країні Європейського Союзу у листопаді 2017 р. запустили програму “Постійної структурної співпраці” (Permanent Structured Cooperation

– PESCO). Насправді ця угода набула чинності ще у 2009 році, однак довгий час залишалася нереалізованою. Активізації програми сприяли ряд чинників, серед яких насамперед слід виокремити агресивну політику Російської Федерації, що заставило країни Європи проблеми безпеки винести на передній план, та референдум щодо Brexit, який дав змогу не брати до уваги негативну позицію Лондона щодо зближення між країнами ЄС у сфері оборони. Водночас багато експертів вважають, що колишній президент США Дональд Трамп також доклався до розблокування програми, оскільки своїми висловлюваннями спонукав європейських політиків до активніших дій у формуванні самостійної безпекової політики.

Основне завдання програми PESCO полягає у формуванні механізмів та засобів для підвищення ефективності обороноздатності країн Європейського Союзу. На даний час до програми приєдналися 25 країн-членів ЄС. На початку країни, що приєдналися до програми, взяли на себе 20 зобов'язань, серед яких збільшення оборонних бюджетів, участь у спільних проектах, які передбачають створення нових платформ бойової техніки для забезпечення їх сумісності, підвищення операційної готовності та військової мобільності, розбудова навчальних центрів для військових, медиків та фахівців з кібербезпеки та ін.

Загалом до програми PESCO включено 60 проектів¹, які в сукупності утворюють систему взаємопов'язаних, узгоджених заходів, спрямованих на вирішення проблем безпеки у тісній співпраці країн Євросоюзу. Очолює кожен із проектів одна із країн ЄС, а долучитися можуть будь-які з них, залежно від власних потреб та можливостей. По мірі реалізації проекти закриваються або продовжуються чи змінюються. Так, у листопаді 2021 р. було започатковано 14 нових проектів у програмі PESCO, серед яких створення безпілотної та напівавтономної повітряної та наземної військової техніки, системи захисту космічних апаратів, надання нових можливостей для військово-транспортних авіап перевезень, створення нових типів малих бойових кораблів, розробка нової БМП зі змінними модулями для використання в різних місіях ЄС, нових видів стрілецької зброї, систем кібероборони, сучасних джерел

¹ Permanent Structured Cooperation (PESCP). URL: <https://pesco.europa.eu>.

енергії для безпілотників тощо. Як бачимо, названі ініціативи покликані реагувати на загрози, які виникають останнім часом, зокрема внаслідок дій Росії та Китаю в космосі, загострення протистояння в кіберпросторі та зростання напруженості на кордонах ЄС.

Важливість проекту для Євросоюзу підтверджує ще той факт, що на початку 2021 р. Європарламент виділив 7,9 млрд євро для створення фонду, який буде спрямований на реалізацію науково-дослідницьких проектів в оборонній сфері до 2027 р.

Новий поштовх у розвитку PESCO надало рішення Ради ЄС у листопаді 2020 р. щодо можливості допуску до участі в оборонних проектах третіх країн. Така участь буде можливою в тому випадку, коли залучені країни привнесимуть додаткову користь проектам, а самі вони відповідатимуть необхідним критеріям, зокрема поділяти цінності ЄС, не порушувати безпекові та оборонні інтереси ЄС та мати угоду про обмін таємною інформацією з Євросоюзом. Першими такими країнами стали США, Канада і Норвегія, які приєдналися до оборонного проекту військової мобільності. Загалом цей проект отримав неформальну назву “військовий Шенген”, основне завдання якого полягає у виробленні механізмів швидкого та безперешкодного переміщення військовослужбовців та військової техніки через кордони країн-учасників.

З моменту надання можливості участі у проектах PESCO країн, що не є членами Євросоюзу, Україна виявила бажання брати участь у понад двадцяти з них. Йдеться насамперед про проект з військової мобільності, до якого долучилися всі 25 держав-учасниць PESCO та названі вище країни. Також серед пріоритетних для Києва є участь у проекті з обміну інформацією щодо кіберзагроз та реагування на них, проекти з розробки військової техніки та ін. – про це заявив міністр оборони України А.Таран [1] в кінці 2020 р.

Аналізуючи відповідність України заявленим вимогам, слід відзначити, що формально практично всі умови виконуються. У 2006 р. Україна підписала угоду з ЄС про обмін інформації з обмеженим доступом [3], Україна бере участь у політичному діалозі з ЄС з питань безпеки та оборони в рамках Угоди про асоціацію [4, ст.7]. Також у 2015 р. Міністерство оборони України уклало Адміністративну угоду з Європейським оборонним агентством [2], яка надала юридичні підстави для практичної взаємодії у сфері

військово-технічного співробітництва між Україною та країнами Євросоюзу. Для участі в одному з проєктів Україні доведеться подати заявку, яку повинні підтримати усі 25 учасників програми PESCO. На даний час відомо, що консультації українською стороною ведуться доволі активно та триває підготовка заявок на участь у визначених проєктах.

Участь у проєктах PESCO дасть змогу Україні отримати доступ до сучасних технологій у військовій сфері та використовувати ресурси і обладнання для виробництва військової техніки українськими компаніями, координувати діяльність із європейськими партнерами у сфері кібербезпеки, отримати доступ до розвідувальної інформації, підвищити оперативну сумісність між Збройними силами України та військами країн ЄС, забезпечити сучасний рівень підготовки українських військових та ін. З іншого боку, Україна має можливість поділитися своїми передовими технологіями у сфері авіа- та ракетобудування та залучити інвестиції у їх впровадження, залучати фахівців з ІТ-сфери до спільних програм, а українські військові зможуть передати досвід, отриманий під час бойових дій на сході країни. Загалом, участь України у проєктах системи колективної оборони ЄС підвищить обороноздатність обох сторін та сприятиме зростанню безпеки в Європі.

Список використаних джерел та літератури

1. Міноборони розглядає можливість залучення до проєктів Програми структурованого співробітництва ЄС (PESCO). URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minoboroni-rozglyadaye-mozhливosti-zaluchennya-do-proyektiv-programi-strukturovanogo-spivrobitnictva-yes-pesco-andrij-taran>.
2. Степан Полторак та Федеріка Могеріні підписали Адміністративну угоду між Міноборони України та Європейським оборонним агентством. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/248684851>.
3. Угода між Україною та Європейським Союзом про процедури безпеки, які стосуються обміну інформацією з обмеженим доступом. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_750#Text.

4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

*Alena Giebień
Instytut Studiów Międzynarodowych
Uniwersytet Wrocławski*

RELACJE BIAŁORUSKO-POLSKIE PO WYBORACH PREZYDENCKICH W 2020 ROKU

Napięcia na linii Mińsk-Warszawa nabrały szczególnego wyrazu po wyborach prezydenckich 9 sierpnia 2020 roku. Według danych Centralnej Komisji Wyborczej po raz kolejny wygrał A. Łukaszenko znacznie wyprzedzając pozostałych kandydatów, w tym Swietłanę Cichanowską, opozycyjną kandydatkę. Należy podkreślić, iż wybory przebiegały z naruszeniem demokratycznych standardów, co miało miejsce także podczas poprzednich wyborów prezydenckich. Fala społecznego niezadowolenia rozlała się na całą Białoruś w postaci masowych pokojowych protestów. Państwa demokratyczne, w tym Polska, nie uznały wyborów za prawomocne. Strona białoruska zaczęła oskarżać Polskę o ingerencję w wewnętrzne sprawy Białorusi poprzez wspieranie opozycji, organizacji pozarządowych oraz „nadawania informacyjno-propagandowego w celu wpływania na białoruską opinię publiczną”. Dodatkowo sytuację pogorszył fakt represji władz białoruskich wobec przedstawicieli polskiej mniejszości na Białorusi, w szczególności działaczy nielegalnego ZPB m.in. Andżeliki Borys, Andrzeja Poczobuta, którym postawiono zarzut o podżeganie do nienawiści na tle narodowościowym. Władze białoruskie uderzyły także w polskojęzyczne szkolnictwo polskie zamykając polskie szkoły społeczne lub ograniczając ich działalność. Z kolei działalność AK przyrównali do zbrodniczej działalności nazistów. Doszło także do wydalenia polskich dyplomatów z Grodna i Brześcia. Kolejnym wydarzeniem zaogniającym wzajemne relacje jest trwający na granicy kryzys migracyjny, wojna hybrydowa, jaką zainicjowała Białoruś (przy wsparciu strony rosyjskiej) w odpowiedzi na sankcję ze strony UE. Szczególnie granica białorusko-

polska jest poddana zmasowanym atakom migrantów, którzy pod presją białoruskich służb próbują przedostać się na stronę polską. Należy zaznaczyć, że od lat 90. XX wieku relacje białorusko-polskie nie odznaczały się takim kryzysem, jaki obserwujemy obecnie. Można przypuszczać, że Łukaszenko nadal będzie grał na kryzysie migracyjnym próbując ugrać dla siebie jak najbardziej korzystne rozwiązania. Kolejne sankcje ze strony UE a także Polski mogą pogłębić pogorszenie relacji białorusko-polskich uderzając coraz mocniej we współpracę gospodarczą. Warto podkreślić, iż dotychczasowa polityka UE i Polski wobec reżimu Łukaszenki nie przyniosła pozytywnych rezultatów, wobec tego można przypuszczać, że ustępstwa a nie dalsze sankcje, mogą przyczynić się do umocnienia władzy Łukaszenki i odniesienia sukcesu w wojnie hybrydowej, w której ma wsparcie strony rosyjskiej.

Орест Гогоша

асистент,

Наталія Шаленна

доцент, кандидат політичних наук

Львівський національний університет

імені Івана Франка

РОСІЙСЬКО-ТУРЕЦЬКІ ВІДНОСИНИ У ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНІЙ СФЕРІ

Упродовж усієї історії російсько-турецькі відносини мали досить контрверсійний і складний характер. Вони проходили періоди складних трансформацій від війн до мирних угод, від конфронтації до співпраці. Особливо динамічними ці зміни стали після розпаду біполярної системи і з початком геополітичних контактів Росії та Туреччини на пострадянському євразійському просторі і у регіоні Близького Сходу.

З огляду на історичне минуле двосторонніх відносин, а також глобальну нестабільність і конфліктні ситуації в окремих регіонах, де присутні військово-політичні й економічні інтереси Російської Федерації та Турецької Республіки, можна припустити, що двосторонні відносини між ними будуть продовжувати розвиватися

у майбутньому. У контексті російсько-українського протистояння упродовж останнього десятиліття і особливої важливості турецького треку для України, відносини Росії й Туреччини у військово-політичній площині набувають ще більшої актуальності, що вимагає постійної дослідницької роботи у цьому напрямку.

Під впливом концепції Давутоглу [1], особливого значення в зовнішньополітичній стратегії Туреччини надається розвитку відносин з Росією, так як і з географічної, і з історичної точки зору вона, як і Туреччина, має зв'язок з кількома регіонами. Турецька Республіка розглядається Росією як сильний партнер у регіоні, особливо в умовах все більшої конфронтації із країнами Заходу. Зовнішня політика Росії зазнала змін з початку 2000-х років та визначається прагматичним принципом “вибіркове партнерство”. І Турецька Республіка сьогодні входить до переліку особливо важливих партнерів. Упродовж років створено широку договірно-правову базу для розвитку російсько-турецького двостороннього співробітництва, а також розвинуто її інституційні основи для ефективної реалізації основних цілей партнерства у всіх галузях.

Співпраця Туреччини та Російської Федерації у військово-політичній сфері, упродовж останніх років досягла позитивної динаміки й активно розвивається. Держави напрацювали договірно-правову базу для успішної реалізації цілей співпраці.

Росія розглядає Туреччину як одного з воєнно-політичних союзників у різних регіонах (на Близькому Сході, у регіоні Чорного моря), незважаючи на те, що ця країна є членом Північноатлантичного Альянсу і що дуже часто існують принципові відмінності у позиціях сторін щодо вирішення проблемних безпекових питань у регіонах. Військова могутність Туреччини є вагомим компонентом НАТО. Тому Росія вбачає у сучасному союзництві з Туреччиною можливості ініціювати процеси внесення розколу в солідарність Альянсу та сприяти переорієнтуванню зазначеної держави з європейського у виключно азійський безпековий простір.

Західні партнери негативно відреагували на закупівлю Туреччиною російських комплексів ППО С-40. Туреччина ж має намір співпрацювати з Росією, але й отримувати гарантії безпеки від НАТО, адже відносини з Росією можуть погіршитися, на тлі конфліктів на Близькому Сході чи Кавказі.

На сучасному етапі в російсько-турецьких відносинах залишається також і багато протиріч, що не залежать від етапів конфронтації або зближення. Вони не залежать від економічного співробітництва між Росією і Туреччиною, а носять радше геополітичний характер. Цим і можна пояснити їх стійкість.

У нинішніх умовах в російсько-турецьких відносинах продовжують залишатися актуальними серйозні протиріччя з таких питань:

- війна у Сирії;
- ситуація навколо України і Кримського півострова;
- Нагірно-карабахський конфлікт;
- проблема співпраці у Чорноморському регіоні;
- ситуація навколо Кіпру.

В цілому, це можна звести до геополітичної конкуренції між колишнім імперіями, які продовжують вести боротьбу за вплив у різних регіонах. Зацікавленість зовнішніх акторів ще більше ускладнюють суперечності з приводу цих питань. А в зв'язку з новими загрозами, пов'язаними здебільшого з міжнародним тероризмом і з глобальною нестабільністю, багатьом державам, в тому числі Росії й Туреччині, необхідно наполегливо просувати свої інтереси для забезпечення безпечного функціонування суспільства і держави. Російсько-турецька взаємодія в окремих регіонах має важливе значення для двосторонніх відносин, це пояснюється інтересами, які ці держави мають в цих регіонах.

Тим не менше, можна з певністю констатувати, що Туреччина і Росія, незважаючи на багаточисленні протиріччя і розбіжності у позиціях одразу у кількох стратегічно важливих регіонах, поки не просто погоджуються на мирне співіснування на основі не завжди вигідних взаємних компромісів, але й розвивають досить плідне співробітництво у різних галузях. І це становить виклик для України, яка у сучасних умовах намагається одночасно протистояти агресивній політиці Росії і підкріплювати змістовним наповненням деклароване стратегічне партнерство з Турецькою Республікою.

Під час конфлікту з Україною для РФ важливо обмежити військову присутність США у Чорному морі. Із цього погляду дотримання Туреччиною Конвенції Монтре [2] є вирішальним

фактором. Під час воєнного конфлікту в Україні лише один раз голова МЗС РФ звинуватив Туреччину в порушенні конвенції через перевищення фрегатом ВМС США лімітованого строку перебування внаслідок поломки. Але міністр закордонних справ Туреччини заперечив можливість виникнення напруженості з РФ і запевнив у намірах неухильно дотримуватись умов конвенції.

На фоні російсько-українського збройного конфлікту зміцнення військової співпраці Туреччини і Росії створює виклик і загрозу національній безпеці України. Турецька Республіка також активно розбудовує стратегічне партнерство з нашою державою. Однак, які зрештою відносини вона обере як пріоритетні – покажуть час, геополітичні обставини і інтереси сторін.

Список використаних джерел та літератури

1. Маврина Ю. Концепция внешней политики Турции Ахмета Давутоглу [Електронний ресурс] / Ю. Маврина // Концепция внешней политики Турции Ахмета Давутоглу. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: https://www.sgu.ru/sites/default/files/journal/izvestia/pdf/2014/09/22/mavrina_yu.v.pdf.
2. Implementation of the Montreux Convention [Електронний ресурс] // 2011 – Режим доступу до ресурсу: <https://www.mfa.gov.tr/implementation-of-the-montreux-convention.en.mfa>

*Наталія Горін
кандидат економічних наук, доцент
Остап Горін
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

ЗНАЧЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ В ЕКОНОМІЧНІЙ БОРОТЬБІ ЗА СВІТОВІ РЕСУРСИ

У сучасному світовому співтоваристві надзвичайно гостро стоїть питання доступу та забезпеченості ресурсами як перед окремо взятими державами у контексті забезпечення їхньої національної, зокрема економічної, безпеки, так і перед транснаціональними

корпораціями (ТНК) у контексті забезпечення їхньої конкурентоспроможності на глобальному ринку. Швидкий промисловий та науково-технічний розвиток, зростання потреб економічних суб'єктів сприяють не лише посиленню боротьби за ресурси, а також значно підвищують негативний антропогенний тиск на навколишнє середовище на планеті в цілому.

За оцінками фахівців, світ наближається до переломної точки, коли світова економічна система не може працювати за чинними правилами, при цьому не змінюючи біосферу. Відтак, зміна стану світової екологічної ситуації під впливом економічних потреб зумовлює актуальність пошуку науковцями, практиками та урядами всіх країн світу нової моделі економічного розвитку суспільства. В рамках концепції сталого розвитку виникла потреба переосмислення поточної лінійної системи економіки світу та запровадження альтернативної – екологічної – економічної системи, метою якої є не лише задоволення потреб суспільства, а також позитивний вплив на біосферу планети та забезпечення досягнення цілей сталого розвитку.

Такою системою стала концепція циркулярної, яка у першу чергу має на меті вирішити три пов'язані між собою важливі проблеми, що стоять перед міжнародним бізнесом та всією глобальною економічною системою: дефіцит ресурсів, вплив на навколишнє середовище та одночасне збільшення економічних вигод [1, с.8]. З огляду на одночасну взаємопов'язаність та взаємовиключеність визначених проблем можна зробити висновок, що перехід до циркулярної економіки є надзвичайно складним та громіздким процесом, оскільки потрібно враховувати різні напрямки функціонування системи: сировинні матеріали та енергію, дизайн продукту, бізнес-моделі, процеси виробництва, обслуговування та розподіл продукту, а також управління даними. Всі ці напрямки повинні застосовуватися на різних рівнях економічної діяльності, а тому процес впровадження глобальної циркулярної економіки передбачає врахування та використання переваг та недоліків цієї економічної моделі.

Основні процеси циркулярної економіки: повторне використання ресурсів та вдосконалений дизайн продукції – можуть значно зменшити матеріальні витрати виробників та витрати на утилізацію відходів. Національні економіки країн світу і, відповідно, глобальна

економіка отримують значні вигоди від впровадження моделі циркулярної економіки.

Загалом, за експертними оцінками, основними перевагами циркулярної економіки для кожної окремої країни зокрема та світового господарства в цілому можна вважати наступні [2, с.66-69]:

- істотну економію чистих матеріальних витрат;
- пом'якшення нестабільності цін та зниження ризиків пропозиції;
- мультиплікатор зростання завдяки галузевим змінам та можливим вигодам від зайнятості;
- зниження впливу зовнішніх ефектів;
- тривалі вигоди для більш сталої економіки та досягнення сталого розвитку світового співтовариства.

У розрізі секторів економіки названі переваги загалом відчутно впливають як на видобувну, так і на переробну промисловість, але найбільший вплив відмічається у секторі послуг. Окрім того, перехід до циркулярної економіки може потенційно створити помірні вигоди як з точки зору зростання робочих місць на окремих підприємствах чи в окремих галузях, так і сталості ринку зайнятості в цілому.

Для України перехід до концепції циркулярної економіки представляє значні можливості не лише економічного зростання, а й забезпечення економічної безпеки та уникнення зовнішніх загроз. Варто наголосити також на значному економічному потенціалі тих циркулярних бізнес-моделей, які вже застосовуються на практиці у нашій країні. Як не дивно, при включенні у глобальні процеси переходу до циркулярної економіки, Україна має вищий шанс перестрибнути прямо в циркулярні структури при побудові своїх виробничих секторів, оскільки, порівняно із розвиненими економіками, скажімо, країн-членів ЄС, не настільки глибоко зосереджена на існуючих моделях виробництва. Також економічна структура України характеризується більшою матеріаломісткістю, ніж країн-членів ЄС, і, отже, можна очікувати ще більшої відносної економії від циркулярної ділової активності вітчизняного бізнесу.

Можна підсумувати, що циркулярна модель пропонує усім національним економікам шлях до сталого зростання, забезпечення стійкого екологічного розвитку, а також системну відповідь на зменшення залежності від ринків ресурсів, відтак є інструментом

забезпечення економічної безпеки держави, що забезпечує зменшення впливу шоківих цін на ресурси та пом'якшує потребу у покритті витрат на утилізацію.

Література

1. Ritzén S. Barriers to the circular economy – integration of perspectives and domains / S. Ritzéna, G. Ö. Sandströma // The 9th CIRP IPSS Conference: Circular Perspectives on Product/Service-Systems. – 2017. – Vol. 64. – P. 7–12.
2. Towards the circular economy. Economic and business rationale for an accelerated transition [Electronic resource] // Ellen MacArthur Foundation. – 2013. – Available from : <https://tinyurl.com/hzfrxvb>.

*Михайло Грабинський
кандидат юридичних наук,
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ ТА ЛЮДИНИ У МІЖНАРОДНИХ СПОРАХ

Якщо економічна безпека держави становить основу її правосуб'єктності, то економічна безпека людини становить основу для реалізації нею своїх прав. Тому дослідження прав людини все частіше цікавлять науковців-міжнародників при дослідженні сучасних кризових явищ. Черніченко С. В. вважає, що економічна безпека людини напряду залежить від економічної безпеки держави [1, с.362]. Він вважає, що міжнародні правопорушення і міжнародні злочини є тотожними, але зауважує, що останні можуть бути лише стосовно міжнародних порушень прав людини, проти миру та безпеки, а також військові злочини, не вважаючи міжнародні правопорушення – порушенням міжнародних договорів (в тому числі – міжнародних економічних договорів) [1].

Негативні політичні та соціальні явища на міжнародному рівні між суб'єктами міжнародного права можуть стати причиною порушення стану економічної безпеки громадянина.

У Заключному акті НБСЄ зокрема зазначається обов'язок держави утримуватися від будь-якого акту економічного примусу, спрямованого на підпорядкування своїм інтересам здійснення іншою державою-учасником прав, властивих її суверенітету, і забезпечення собі таким чином переваг будь-якого характеру [2].

Відповідно до принципу мирного вирішення міжнародних спорів, до засобів вирішення міжнародних (в тому числі – економічних) спорів можна віднести: переговори, обслідування, посередництво, «добрі послуги», примирення, арбітраж, слідчі та погоджувальні процедури, судовий розгляд, звернення до регіональних органів та угод та інші мирні засоби [3, с.62, с.145].

Однак, якщо виникає міжнародний спір, то задля зменшення негативних наслідків його необхідно якнайшвидше вирішити.

Засобами мирного розв'язання спорів слід вважати способи та процедури врегулювання спорів між суб'єктами міжнародного права відповідно до принципів міжнародного права без застосування примусу [3, с.148]. Тому при вирішенні міжнародного економічного спору необхідно перш за все приділяти особливу увагу збереженні та відновленні економічної безпеки держави та економічних і соціальних прав громадян держави. Це, зокрема, вдається здійснити через такі правові механізми як: порядок звернення до міжнародних організацій з метою їх подальшої участі у вирішенні міжнародного економічного спору, пошук ефективних посередників та недопуск держав, між якими виник спір, до функцій арбітра [9].

Таку систему захисту держави та її громадян можна реалізувати за допомогою відомого та добре дослідженого принципу *«поваги прав людини»*. Дійсно, жоден міжнародний договір не може передбачати всі ситуації, які прямо чи опосередковано порушуватимуть права людини тощо. Цим принципом на сторони договору (а отже і йомрвіного міжнародного спору) покладено обов'язок ретельно перевіряти ймовірність завдання шкоди інтересам громадян.

Звісно, сучасне міжнародне право функціонує, зокрема, на основі принципів, пов'язаних із забезпеченням поваги до прав людини. Одним з таких принципів є галузевий *«принцип поваги до прав людини в міжнародних економічних відносинах»* [8, р.63-64]. Показники реалізації поваги до прав людини в межах фінансово-кредитних відносин виступають гарантією правильності обраного

шляху міжнародної економічної співпраці держав. Захист прав людини, натомість, може слугувати причиною блокування будь-якого рішення, навіть економічно вигідного для держави [10].

Справедливим буде зазначити про те, що ні в статтях Угоди Міжнародного валютного фонду, ні в статтях 1945 року «Про Міжнародний банк реконструкції та розвитку» не містяться положення про врахування прав людини у діяльності цих міжнародних організацій зокрема, чи у міжнародних фінансово-кредитних відносинах в цілому [6; 7].

Однак це не може бути причиною для порушення зазначеного принципу. МВФ є спеціалізованою установою ООН. А відповідно до ч. 3 ст. 1 Статуту ООН, держави зобов'язані здійснювати міжнародне співробітництво у заохоченні та розвитку поваги до прав людини й основних свобод для всіх [4].

Отже, реалізація принципу “поваги до прав людини” при вирішенні міжнародних спорів забезпечує не лише міжнародно-правові гарантії для громадян щодо їх захисту від негативних економічних явищ, а й економічну безпеку держави як суб'єкта міжнародного права в цілому.

Література

1. Черниченко С.В. Теория международного права. В 2-ох томах. М. : Издательство «НИМП», 1999. Том 2. 531 с.
2. Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі. Портал Верховної Ради України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055
3. Міжнародне публічне право : підручник / за ред. В. М. Репецького. Київ : Знання, 2011. 437 с.
4. Charter of the United Nations. United Nations. URL : <http://www.un.org/en/charter-united-nations/>
5. Бувайлик Г. Е. Правовое регулирование международных экономических отношений. Київ : Наукова думка, 1977. 385 с.
6. Статті Угоди 1945 р. (Про Міжнародний Банк Реконструкції та Розвитку). Портал Верховної Ради України. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996_028
7. Articles of Agreement of the International Monetary Fund. IMF. URL : <https://www.imf.org/external/pubs/ft/aa/index.htm>

8. Hackler L., Hefner F., Witte M.D. The Effects of IMF Loan Condition Compliance on GDP Growth. The American Economist. March, 2019. DOI : <https://doi.org/10.1177/0569434519836994>
9. Грабинський М. І. Міжнародно-правові аспекти економічної безпеки держави при вирішенні міжнародних економічних спорів. Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки. Матеріали міжнародної наукової конференції. Львів, 7-8 жовтня 2020 р. / Упорядники: М. Мальський, Р. Вовк, О. Кучик, П. Байор. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. С. 22-24.
10. Грабинський М. І. Роль принципу «поваги прав людини» у міжнародних фінансово-кредитних відносинах. Права людини – пріоритет сучасної держави. Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція, 10 грудня 2020 року, м. Одеса: збірник матеріалів конференції. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 5-7.

*Наталія Гуменна
Донецький національний університет
імені Василя Стуса*

МІЖНАРОДНЕ ПОСЕРЕДНИЦТВО В ЕКОЛОГІЧНИХ КОНФЛІКТАХ

Одними з основних викликів для міжнародної безпеки після завершення холодної війни стали екологічні загрози. Різні екологічні чинники визнають як загрозу через їх конфліктогенність, адже виснаження природних ресурсів та загалом погіршення стану навколишнього природного середовища усе частіше виступають передумовами як для локальних чи регіональних, так і для міжнародних конфліктів. У відповідних Резолюціях Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй зазначається, що екологічна безпека є однією з головних компонентів міжнародної безпеки.

Ще наприкінці XVIII століття Томас Мальтус пов'язував майбутні проблеми людства з погіршенням стану навколишнього природного середовища, з виснаженням ресурсів. Роберт Каплан модернізував дану думку й у 1994 році у своїй роботі «Прийдешня

анархія» зазначив, що деградація довкілля є визначальним фактором конфліктогенності. На основі стрімкого зменшення природних ресурсів виникатимуть конфлікти, які будуть нести загрозу безпеці та похитнуть міжнародну систему. На думку Каплана, ймовірніше, країни, які наразі не воюють між собою, почнуть це робити, якщо фактор довкілля актуалізується [3]. Це означає, що політика не повинна бути відокремленою від даного питання. До того ж Програма ООН з довкілля (ЮНЕП) провела дослідження й виявила, що близько 50% громадянських війн за останні шістдесят років були пов'язаними з природними ресурсами, а щонайменше 18 конфліктів, починаючи з 1990 року, фінансуються переважно їх експлуатацією [2].

Як і у звичних нам конфліктах, так і в екологічних може застосовуватися посередництво. Однак практика вирішення екоконфліктів у такий спосіб є не дуже поширеною. Можливо, це через недооцінювання екологічного фактору як такого, а можливо через брак інформації, як посереднику діяти у подібних конфліктах. Хоча медіація у ситуаціях, що пов'язані з екологією є більш ефективною, ніж у вирішенні тих аспектів суперечки, які базуються на структурній нерівності, адже вона може стати відправною точкою для вирішення інших й більш обширних причин конфлікту.

Не виключено, що у процесі медіації екологічні проблеми частіше можуть розглядатися для того, щоб закласти підґрунтя для створення імпульсу та інституційної основи для вирішення екологічних проблем пізніше, а не одразу під час переговорів. Цього можна досягнути шляхом включення певних положень про природні ресурси до мирної угоди.

Існує чотири основних причини, які можуть пояснити чому природні ресурси, часто в нестабільних державах або тих, які вже постраждали від конфлікту, діють як потужні рушії екологічного конфлікту:

1. Як правило, такі держави мають слабкі інститути управління та обмежені можливості для врегулювання конфліктів та вирішення спорів.
2. Нестабільні та ті, що постраждали від конфлікту країни мають несправедливий і непрозорий розподіл ресурсних доходів та вигод.

3. Представники громадянського суспільства в таких країнах зазвичай обмежені у своїй здатності вимагати якоїсь ефективності, підзвітності та прозорості в управлінні природними ресурсами.

4. Для держав даного типу характерна наявність недержавних суб'єктів, озброєних груп чи злочинних організацій, які мають стратегічний інтерес у підтримці нестабільності з метою отримання власних вигод (прибутку) від незаконної експлуатації та торгівлі природними ресурсами [4].

Тому виходячи з цього, варто правильно підібрати посередника. А для екологічних конфліктів може бути два варіанти вибору. Перший з яких передбачає обмеженість знань медіатора про природні ресурси, тому він покладається на команду фахівців, яка розуміється на цьому. Інший варіант передбачає медіатора з необхідним обсягом знань, що пов'язані з природними ресурсами. Визначення експертів, необхідних для процесу медіації, безпосередньо пов'язане зі складністю конфлікту, а також з потребами сторін та цілями медіації. Використання посередництва як ефективного інструменту, з одного боку, вимагає вміння адаптувати його до специфіки екологічних конфліктів, та з іншого – глибокого розуміння його обмежень.

Також зі свого боку, як і у вирішенні будь-якого іншого конфлікту, посередник повинен бути неупередженим. Він повинен мислити інноваційно та винахідливо. Бути креативним, розсудливим, тактовним та емпатичним тощо. Увагу варто звернути й на те, що суперечки про навколишнє природне середовище часто викликають високий рівень емоційної інтенсивності. У такому випадку медіація повинна розвинути взаємну повагу та довіру, які є необхідними для подолання емоційних факторів.

Медіація передбачає як оцінювання сторін конфлікту, так і оцінювання їх причин, у даному випадку це будуть природні ресурси. Така оцінка повинна зібрати інформацію про тип, кількість, якість та розташування природних ресурсів, що причетні до суперечки. Вона має відображати ці ресурси та спробувати зрозуміти переваги, які надають ці ресурси, яка від них залежність для існування, негативні наслідки їх експлуатації та економіку, яку вони підтримують. Важливо також оцінити, чи конфлікт спричинений суперечливою інформацією, яку мають різні сторони, чи невиконаними очікуваннями та обіцянками. Також буде корисно

зрозуміти тенденції попиту та пропозиції на ці природні ресурси, а також будь-які пов'язані з ними потрясіння [1; 4].

Отож, причинами конфліктів дедалі частіше виступають екологічні загрози, тому питання пов'язані з їх розв'язанням набувають неабиякої актуальності. З осмисленням того факту, що довкілля, як суб'єкт, викреслити з міжнародних відносин неможливо, посередництво має зайняти виняткове місце у вирішенні подібних конфліктів, щоб забезпечувати і національну, і міжнародну безпеку.

Список використаних джерел та літератури

1. John D. Nakagawa. Environmental Mediation: A New Strategy for Environmental Conflict Resolution. URL: <https://digitalcommons.uri.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=http://digitalcommons.uri.edu/&httpsredir=1&article=1616&context=theses>
2. Official site of UN Environment Programme. URL: <https://www.unep.org/>
3. Robert D. Kaplan. The Coming Anarchy. The Atlantic, 1994. URL: <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1994/02/the-coming-anarchy/304670/>
4. UN Department of Political Affairs and UNEP. Natural Resources and Conflict: A Guide for Mediation Practitioners. URL: https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/9294/-Natural_resources_and_conflic.pdf?sequence=2&%3BisAllowed=

*Назар Дорош
Донецький національний університет
імені Василя Стуса*

МОТИВИ ПОСЕРЕДНИЦТВА РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ У ВРЕГУЛЮВАННІ КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Росія безперечно є одним з найвагоміших гравців на міжнародній арені, особливо її вплив є відчутним на найближчі країни-сусіди. У квітні 2014 р. на сході України, а саме в Донецькій та Луганській областях, було спровоковано соціальні заворушення, під час яких лунали проросійські гасла і заклики до РФ. Зрештою, за підтримки

та безпосередньої участі окремих громадян РФ було проголошено так звані ДНР та ЛНР. В ході цього конфлікту Україна зазнала значних втрат, у багатьох сферах, як політичній і економічній, так і в суспільній.

В українському та європейському політичному дискурсі конфлікт на сході України вважається продовження російської агресії проти України (після окупації Криму). Водночас у російському політичному дискурсі домінує інший погляд на сутність конфлікту як «внутрішньоукраїнського громадянського». Відповідно РФ послідовно заперечує свою участь у цьому конфлікті і на переговорних майданчиках - у Нормандському форматі (Н-4) та Тристоронній контактній групі (ТКГ) – позиціонує себе як посередник [3]. Натомість російські переговорники пропонують іншим учасникам переговорів визнати представників ОРДЛО другою стороною конфлікту та домовлятися з ними щодо реалізації пунктів Мінських угод. Безкомпромісна позиція РФ у даному питанні та неготовність України підтримувати діалог з представниками ОРДЛО, який пропонують медіатори у рамках ТКГ, завели переговорний процес у тупик. Виникла ситуація, коли сторонам конфлікту запропоновано узгоджений лідерами Нормандського формату документ, а процесу врегулювання конфлікту на основі цього документу не відбувається. Інакше кажучи, є медіація, але відсутнє врегулювання. Патова ситуація у переговорах спонукає привернути увагу до проблеми міжнародного посередництва у врегулюванні конфлікту на сході України (оскільки питання Криму винесено за рамки порядку денного Н-4 та ТКГ) і спробувати розібратися у мотивах медіаторів.

Президент Російської Федерації неодноразово зазначав в своїх виступах, що метою Росії є захист російськомовних громадян України, що зазнають утисків через дії української влади. Нещодавній указ про надання гуманітарної допомоги населенню Донбасу ще раз підкреслює офіційні мотиви РФ. В наказі йдеться про надання гуманітарної допомоги в контексті захисту прав та свобод людини та громадянина [9]. Офіційні мотиви РФ гарно окреслені для громадськості, а особливо для громадян Росії, але справжні мотиви стосуються корисливих інтересів РФ та її прагнення мати хоча б якийсь контроль над мирними процесами, запущеними встановленням режиму припинення вогню. Примітно, що коли РФ

відчуває послаблення такого контролю, вона підвищує ставки у конфлікті (наприклад, військовий наступ на Дебальцево або роздача російських паспортів мешканцям ОРДЛО). Справжні мотиви є набагато глобальнішими, ніж проста допомога та захист “своїх” громадян. Українські та західні дослідники визначають мотивами РФ те, що вони хочуть посилити свій вплив, і зробити це саме через Україну, яка є стратегічно важливою для Росії, особливо у безпековому плані. В.В. Путін неодноразово у своїх виступах висловлювався з приводу того, що без Росії України б не існувало, звертався до українського народу та критикував українську владу, інтерпретуючи історичні факти на свій лад, і все заради того, щоб просувати російські історичні і політичні наративи на територію України. У 2021 році дії РФ стали більш непередбачуваними, та очевидно не можуть підпадати лише під прості заяви щодо захисту прав і свобод громадян. Росія почала стягування своїх військ все ближче до кордону з Україною та до непідконтрольних територій. Ці дії були неодноразово засуджені з боку західних держав, а версії щодо причин таких ротацій були висвітлені у матеріалах Mind “Ігри Путіна: топ-5 версій стягування військ РФ до України”, які спирались на думки європейських та американських дослідників і політичних діячів [2].

Іншим важливим мотивом для Росії є зацікавленість в співпраці в економічному секторі, так як до початку агресивних дій з боку РФ, Україна була одним з найважливіших партнерів. Також, варто додати, що інтерес Російської Федерації також полягає і знятті санкцій, які справляють тиск на економіку держави. Саме через позицію посередника у врегулюванні конфлікту, Москва хоче продемонструвати свою зацікавленість у вирішенні усіх спорів, і займає доволі вигідну позицію, стверджуючи те, що вони намагаються йти на поступки, які Україна не приймає. Питання посередництва РФ у конфлікті на сході України скептично сприймається західною спільнотою. Про це почали говорити ще кілька років тому, коли Мінський формат тільки був започаткований. Але тоді це було єдиним можливим рішенням заради того, щоб хоча б якимось чином просувати питання врегулювання конфлікту. У 2021 році стало набагато більше розмов про те, що Російська Федерація є учасником конфлікту. Наприклад, в нещодавній заяві ЄС

зазначалося: «Ми закликаємо Росію як сторону конфлікту взяти конструктивну участь у обговореннях Тристоронньої контактної групи та повністю виконувати Мінські угоди» [1]. Росія, будучи одною з учасниць Тристоронньої контактної групи взяла на себе відповідальність з мирного врегулювання цього конфлікту. Не дивлячись на це, дії РФ різко контрастують з тим, що вони зазначають під час зустрічей ТКГ. Позицію про те, що Росія є учасником конфлікту, поділяють більшість політиків Заходу. Наприклад, у нещодавній зустрічі з Дмитром Кулебою, міністр закордонних справ ФРН Гайко Маас також зазначав те, що Російська Федерація повинна визнати себе однією зі сторін конфлікту та ФРН має очікування щодо такої позиції Москви [6].

Проблемі посередництва Росії у цьому конфлікті приділяють все більше уваги, і дедалі більше політиків озвучують свою думку на цей рахунок, та зауважують, що без визнання РФ як учасника конфлікту на сході України, досягти результатів майже неможливо. Президент Європейської ради Шарль Мішель також висловлювався на цей рахунок, додаючи те, що увагу потрібно звертати не тільки щодо дій РФ на сході України, а також і не забувати про анексію Криму, яку ЄС також рішуче не визнає [7].

Для того, щоб зрозуміти поведінку РФ, потрібно звернутись до того, як саме представники Росії працюють в рамках Тристоронньої контактної групи. Представники від Російської Федерації схильні до того, щоб диктувати свої умови конфліктного врегулювання, та не часто йдуть на поступки, а іноді зустрічі ТКГ не стосуються обговорень конкретних питань. Про те, що робота в рамках ТКГ іноді призупиняється на початкових етапах або повторюється обговорення тих тем, які уже були затверджені, зазначається у звітах ОБСЄ Хайді Грау.[8] Зазначається також те, що в рамках цього формату Російська Федерація штучно створює перепони для вирішення конфлікту, через те, що не вважає себе стороною конфлікту, та не має жодних зобов'язань по виконанню Мінських угод [4]. Такі дії з боку Росії фактично блокують усі можливі переговори по врегулюванню конфлікту на сході України та заморожують Мінський формат. Мартін Сайдік, колишній представник голови ОБСЄ в Україні також неодноразово стверджував про те, що Росія повинна визнати, що вона є стороною конфлікту, і що це є очевидним [5]. Отже, для просування процесу вирішення конфлікту Росія повинна визнати

себе стороною конфлікту, і виходячи з цього вести подальші переговори. Саме через позицію РФ як посередника Мінський формат та Нормандський формат є малодієвими. Мінський формат наразі існує лише для підтримання санкцій проти РФ та переговорів щодо обміну полоненими. Усі домовленості щодо припинення вогню не відповідають тому терміну, про який зазначається у ході домовленостей ТКГ. З боку Російської Федерації відчутний тиск з приводу того, що Україна відмовляється виконувати Мінські домовленості, не дивлячись на те, що кроків по врегулюванню конфлікту з російської сторони майже не має. Виходом з ситуації може бути створення нового переговорного формату. Але наразі це неможливо через позицію РФ, хоча питання вирішення конфлікту є важливим не тільки для України, але і для міжнародної спільноти, наразі усі шляхи заблоковані.

Виходячи з вище наведеного, можна прийти до висновку, що Російська Федерація офіційними мотивами висуває те, що корисно до неї і ставить її на позиції миротворця. Якщо ж звертати увагу на дії РФ, то її мотивами можна зазначити зацікавленість в території України для розширення свого впливу і створенні буферної зони між країнами-учасниками НАТО. Також не слід забувати про економічну важливість України для Росії, яка до початку конфлікту була важливим партнером у цій сфері. Офіційна позиція Росії різко відрізняється від того, як насправді показує себе РФ, адже увесь час прикриватись допомогою російськомовним громадян не викликає довіри у міжнародної спільноти.

Список використаних джерел

1. ЄС рішуче відкидає, що Росія є «посередником» конфлікту на сході України. 8 жовтня, 2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3329710-es-risuce-vidkidae-so-rosia-e-poserednikom-konfliktu-na-shodi-ukraini.html>
2. Ігри Путіна: топ-5 версій стягування військ РФ до України. 16 квітня, 2021. URL: <https://mind.ua/publications/20224856-igri-putina-top-5-versij-styaguvannya-vijsk-rf-do-ukrayini>
3. Путин заявил, что Россия не является стороной конфликта в Донбассе. 13 ноября, 2021. URL: <https://tass.ru/politika/12914449>

4. Росія де-факто вже вийшла з Мінського формату - представник України в ТКГ. 19 листопада, 2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3353728-rosia-defakto-vze-vijsla-z-minskogo-formatu-predstavnik-ukraini-v-tkg.html>
5. Росія є стороною конфлікту на Донбасі – Сайдик. 29 жовтня, 2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3125796-rosia-e-storonou-konfliktu-na-donbasi-sajdik.html>
6. Росія є стороною конфлікту на сході України – Маас. 9 червня, 2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3261901-rosia-e-storonou-konfliktu-na-shodi-ukraini-maas.html>
7. Росія є учасником війни на сході України, а не посередником — Шарль Мішель. 10 червня, 2021. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/06/rosiya-ye-uchasnykom-vijny-na-shodi-ukrayiny-a-ne-poserednykom-sharl-mishel/>
8. Сообщение для печати Специального представителя Грау после очередной встречи Трехсторонней контактной группы 21 июля 2021 г. 21 июля, 2021. URL: <https://www.osce.org/ru/chairmanship/493498>
9. Указ подписан: Россия поможет Донбассу. 15 ноября, 2021. URL: <https://www.vesti.ru/finance/article/2639931>

*Володимир Задорожний,
Дмитро Опалак
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного*

ЩОДО ВНУТРІШНІХ ТА ЗОВНІШНІХ ЧИННИКІВ LAWFARE У ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ МАЙБУТНЬОГО

На сьогоднішній день, “правова війна” стала невід’ємною частину сучасного суспільства. Зараз все більше країни відходять від матеріального прояву війни та здійснюють “війни” у правовому полі. Цей спосіб є більш гуманним і мінімізує кількість жертв з боку як мирного населення, так і військовослужбовців. Поява такого явища як “lawfare” була неминучим, оскільки світ з кожним роком розвивається все стрімкіше та існує чимало інших факторів, які впливають на суспільство країн, які не залежать від людини.

Так, термін «гібридна війна» набув широкої популярності на сьогодні. Його використовують військові та невійськові експерти, політики, політичні оглядачі та навіть спортивні коментатори. При цьому під «гібридною війною» здебільшого розуміють найбільш банальну та очевидну частину російської агресії проти України, котра по суті є не чим іншим, як неоголошеною війною: російські «зелені чоловічки» в Криму, «відпускники» на Донбасі та інші приклади участі російських військовослужбовців та співробітників спецслужб у воєнних та спеціальних операціях на нашій території.

На превеликий жаль, такий підхід не дозволяє повною мірою усвідомити ані природи «гібридної війни», ані її проявів. Більшістю оглядачів повністю ігнорується той незаперечний факт, що «гібридна» або, як її прийнято називати в західних джерелах, «неконвенційна війна», ведеться здебільшого невоєнними методами. Власне, і так звана доктрина Герасимова (начальника Генштабу ЗС РФ) наголошує на тому, в умовах ведення сучасної «гібридної війни» невоєнні способи досягнення політичних та стратегічних цілей переважають воєнні, і навіть наводить співвідношення застосування невоєнних та воєнних способів в останніх конфліктах як чотири до одного.

У свою чергу розуміння «невоєнних методів» навіть у професійному середовищі часто обмежується інформаційними та інформаційно-психологічними операціями, які, безперечно, є фундаментальними, проте не єдиними проявами ведення «гібридної війни» невоєнними методами. До прикладу, доктрина «необмеженої війни», або «війни без кордонів», розроблена представниками Китайської народно-визвольної армії генералом-майором Цяо Ляном та полковником Ван Сянсуєм, передбачає ведення «правової війни», яка полягає у використанні міжнародного та внутрішнього законодавства держави з метою ослаблення її обороноздатності, протидії її національним інтересам, підризу її економіки тощо.

Однак явище "lawfare" може проявлятися як і зовнішньому середовищі міжнародних стосунків держави, так і у внутрішньому. Яскравим прикладом цього явища в часи правління Віктора Януковича стала значна частина регуляторних актів, що приймались українським урядом та парламентом, і суперечила національним інтересам України, і в той чи інший спосіб підривала нашу обороноздатність. Проте імплементація урядом Януковича ще в далекому

2004 році міжнародних Васенаарських домовленностей є найбільш яскравим та хрестоматійним прикладом ведення «правової війни».

Так, в 2004 році на виконання Васенаарських домовленностей, міжнародної угоди, що здійснює контроль за експортом озброєння та товарів подвійного призначення, урядом України на національному рівні було прийнято Порядок здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання, який містить відповідні вимоги до міжнародних передач товарів, що можуть бути використані у створенні звичайних видів озброєнь, військової чи спеціальної техніки, а також списки таких товарів, затверджені постановою Кабінету міністрів від 28.01.04 №86. Проте з незрозумілих причин Кабінет міністрів України, який в 2004 році очолював Віктор Янукович, встановив обмеження не лише на експорт, а й на імпорт таких товарів, чим фактично застосував проти України обмеження, передбачені Васенаарськими домовленностями щодо третіх країн. Де-факто можна говорити про режим прихованих санкцій, введених проти України власним законодавством.

Аналіз списків товарів, що можуть бути використані у створенні звичайних видів озброєнь, військової чи спеціальної техніки показав, що значна частина товарів, включених Україною до цього списку, не передбачена Васенаарськими домовленностями і є в вільному цивільному обігу в інших країнах-учасниках угоди. Внаслідок цього Україна в односторонньому порядку створила регуляторні перепони для імпорту значної частини високотехнологічної продукції щодо торгівлі, до якої не існує жодних міжнародних обмежень. Під заборону потрапили вимірювальні прилади, медичне обладнання, комп'ютерна техніка та навіть побутова електроніка.

Такі перепони не лише створили сприятливі умови для розвитку корупційних схем на митниці, а й украй негативно вплинули на технологічний розвиток України, значно обмеживши можливість закуповувати та виробляти високотехнологічну продукцію.

Наслідки такої політики для України - зменшення підприємств, які використовували у своїй діяльності високотехнологічні компоненти. Завезти комплектуючі стало не просто неможливо, бо за їхній імпорт, виробництво або просто володіння було встановлено кримінальну відповідальність до 10 років позбавлення волі, закріплену ст. 359 Кримінального кодексу України.

Особливо гострою проблема стала після початку війни на сході.

Сотні українських волонтерів у перші місяці війни стикались з тим, що куплений у звичайному мисливському або туристичному магазині в Польщі, Литві або Німеччині цивільний оптичний прилад, радіостанція, GPS-трекер при перетині українського кордону перетворювався на кримінальний «спеціальний технічний засіб».

Після численних публічних звернень волонтерів до уряду та президента практика затримань та вилучень приладів, що йдуть на потреби фронту, щоправда, припинилася, проте вносити зміни до законодавства так ніхто і не поспішав. У цьому немає нічого дивного, бо Російська Федерація тоді зберігала достатній вплив на українську політику.

Щодо lawfare у стосунках з РФ, то про вплив міжнародних санкцій на російську економіку говорять багато, проте встановити їхню ефективність на економічному та політичному рівнях досить складно. З усім тим, ефективність є ключовим компонентом, оскільки санкції — це насамперед засіб досягнення мети. Метою, у свою чергу, є припинення агресії з боку Росії та відновлення територіальної цілісності України. Виявилось, що самих санкцій недостатньо, щоб змінити російську зовнішню політику, але чи означає це, що вони є зовсім марними? Хоча санкції не вплинули на поведінку Росії, вони все одно являються ефективними. Попри те, що у всьому світі помітили негативний вплив санкцій на російську економіку у порівнянні з 2014 роком, заподіяна економічна шкода виявилася недостатньою для зміни політики РФ щодо України. Можна припустити, що санкції проти Росії ще не встигли повністю розкрити свій потенціал через їх недостатній вплив на російську економіку та політичний клас.

Окрім санкцій, lawfare потребує більш вагомо застосовувати міжнародне право, а саме міжнародний судовий інструмент.

Таким чином, як показує практика, війна у правовому полі дає чималий вплив як на економічні та торгівельні, так і внутрішньодержавні зв'язки у країнах. Усі війни, які можливі у майбутньому, в переважній мірі будуть виключно у формі lawfare (правовійни), де країни впливатимуть одна на одну не силою та кількістю армії, а юридичними нормативно-правовими актами для отримання своєї переваги чи перемоги.

*Карина Запорожцева
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»*

ГІБРИДНА ВІЙНА: ЗАГРОЗА ГЛОБАЛЬНОМУ МИРУ ТА БЕЗПЕЦІ

Питання війни та миру, посилення імовірності ескалації воєнно-політичних конфліктів в умовах сучасних глобалізаційних процесів постійно перебувають під увагою широкого кола світових науковців та дослідників. Сам термін «гібридна війна» з'явився ще у 2015 році та застосовувався для опису стратегій Хезболли в Ліванській війні 2006 року [1]. Відтоді термін «гібридна війна» домінував у обговоренні поточних і майбутніх військових операцій, настільки, що вище керівництво взяло його на озброєння й використовує як основу сучасних воєнних стратегій.

У більшості досліджень відмічається, що сучасний світ невпинно занурюється в хаос війн та конфліктів, дезінтеграційних процесів, а діюча система міжнародної безпеки знаходиться у критичному стані, що ставить під загрозу не тільки фундаментальні основи світобудови, але й породжує загрози фізичному існуванню народів та людства в цілому. На початку XXI ст. кількість воєнно-політичних конфліктів не зменшується. Згідно з даними інститутів, що досліджують проблеми миру, за період після закінчення «холодної війни» на планеті виникло понад 60 значних воєнно-політичних конфліктів. Серед них лише декілька були міждержавними (Індія – Пакистан, Ефіопія – Еритрея, Ізраїль – Палестина, США – Ірак, Росія – Грузія), решта – внутрішньодержавними. Така тенденція внутрішньо-суспільних криз безпосередньо вплинула на всі держави світу [2].

Можна сказати, що «гібридна війна» - це «холодна війна» в інформаційно відкритому та глобалізованому світі, що у своєму арсеналі мають старі прийоми, які активно використовують у світових війнах, особливо в політичних та інформаційних. Як колись сказав Сунь-Цзи: «Підкорити суперника без бою – ось вінець мистецтва» [3].

Гібридна війна не є абсолютно новим явищем в світовій історії. В тій чи іншій мірі, деякі аспекти такої форми протистояння можна було помітити у Пелопоннеській війні, використанні римськими полководцями нерегулярних варварських формувань, війні за

незалежність США, американо-в'єтнамській війні, концепції «затяжної революційної війни» Мао Цзедуну, боротьбі Хезболла проти ізраїльських сил безпеки, чеченських угруповань проти російської армії. Все ж таки, хрестоматійним прикладом використання гібридної війни є конфлікт між Хезболлою та Ізраїлем. Починаючи з 2006 року ліванському недержавному угрупованню вдалося апробувати нову модель бойових дій, поєднавши регулярні і нерегулярні форми боротьби. Хезболла використовує зброю, яку раніше могли собі дозволити лише регулярні військові формування (протитанкові і протиповітряні ракети, безпілотні літальні апарати). Проте, в останнє десятиліття загрози від гібридних конфліктів поставили під сумнів можливості міжнародної спільноти адекватно реагувати і запобігати відповідним формам військово-політичного втручання. В середині 1980-х років ізраїльський військовий теоретик М. ван Кревельд спрогнозував, що з одночасним зниженням інтенсивності міждержавних війн відбудеться зростання політичних конфліктів за участю нерегулярних збройних формувань, терористів, партизанів, польових командирів. В 2009 році міністр оборони США Роберт Гейтс під час виступу в Сенаті вперше публічно звернув увагу на нові загрози для національної безпеки і оборони від гібридних воєн. Це вказує на те, що ми до сих пір не розуміємо, як боротися проти гібридної війни, в умовах якої противник прагне затягнути тривалість конфлікту, нівелювати поняття «перемога», залучити цивільне населення і дискредитувати державу опонента в очах міжнародної спільноти. Гібридні війни, на думку Ф. Хоффмана, можуть бути мультивузовими, тобто здійснюватися, як державними, так і недержавними акторами. До головних суб'єктів такої форми насилля він відніс Іран, Китай, Росію і Північну Корею [4].

Експерт латвійської Академії національної оборони Яніс Берзіньш проаналізувавши сучасні концепції гібридної війни, запропонував вісім етапів її реалізації:

- 1) використання психологічних, інформаційних, дипломатичних та економічних важелів тиску для підготовки інтервенції;
- 2) посилення пропаганди та інформаційного маніпулювання громадською думкою;
- 3) залучення на свій бік зрадників серед високопосадовців і військових протилежної сторони конфлікту;

- 4) поява нерегулярних військових формувань, які захоплюють державні установи і здійснюють диверсії;
- 5) встановлення зони заборони польотів;
- 6) завдання точкових ударів по ключових об'єктах інфраструктури і опору опонента;
- 7) повномасштабна інтервенція;
- 8) ліквідація останніх точок опору [5].

Що стосується України, то події в країні продемонстрували неготовність глобальної системи безпеки ефективно реагувати на появу нових форм і проявів збройного насилля. Постійний силовий, економічний та інформаційний тиск на Україну свідчить про необхідність вивчення та аналізу нових форм неоголошеної зовнішньої та внутрішньої військової агресії (гібридної та молекулярної війни), ставка, в якій, робиться на нерегулярні, незаконні, кримінальні збройні формування, регулярних військових без розпізнавальних ознак, найманців та сепаратистів, насилля проти цивільних осіб і штучне руйнування національно-культурної ідентичності громадян. Російська Федерація веде гібридну війну не лише проти України, але й проти ЄС, використовуючи широкий спектр руйнівних політичних, економічних, гуманітарних та інформаційно психологічних методів тиску, які деморалізують суспільство та руйнують систему державної влади.

Застосування Росією політичного насилля у формі гібридної війни проти України призвело до швидкої анексії Криму, дестабілізації української державності, підігрівання і фінансування сепаратизму, посилення економічної кризи. Ведення неоголошеної війни, постачання зброї, найманців, диверсантів і військових самопроголошеним республікам покликане підірвати нормальний розвиток, створити на території України зону постійної нестабільності у формі замороженого конфлікту, який стане на заваді євроатлантичних прагнень українців. Здійснюючи приховану інтервенцію Росія розраховує на поступове виснаження військових, економічних і політичних ресурсів України, що дозволить нав'язати їй власну модель подальшого розвитку. З метою посилення тиску Росія постійно тримає значні військові контингенти у безпосередній близькості від державного кордону України. За рахунок найманців та військ, без розпізнавальних ознак, ситуація посилилася нестабільністю, яку юридично важко віднести до терористів, партизан, чи офіційних

військових. Все це значно ускладнює ідентифікацію учасників бойових дій, протікання конфлікту і процес політичного виходу із кризи.

Отже, гібридні війни становлять не тільки загрозу безпеці, а й юридичні проблеми, тому що сьогодні суперечності на міжнародній арені розгортаються в фізичному, інформаційному, кібернетичному, культурному, когнітивному вимірі при неухильному зростанні ролі невійськових способів досягнення політичних та стратегічних цілей, які за ефективністю часто переважають традиційні військові засоби (що не виключає активного застосування останніх).

Список використаної літератури

1. *Пуйвелде Д.* Гібридна війна – чи існує вона взагалі НАТО ревю. Інформаційний вісник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nato.int/docu/review/2015/Also-in-2015/hybrid-modern-future-warfare-russia-ukraine/UK/index.htm>.
2. *Лещенко О.* Гібридна війна як науковий конструкт: проблеми пошуку термінологічної та концептуальної сутності. Вісник Дніпропетровського університету. 2016. №6. 61 с.
3. *Конрад Н. И.* Сунь-цзы: Трактат о военном искусстве. М.: Красная звезда. 1950. 224 с.
4. *Хоффман Ф.* Гибридные угрозы: переосмысление изменяющегося характера современных конфликтов. Геополитика. Информационно-аналитическое издание. 2013. Выпуск 21. 56 с.
5. Гибридная война России с Украиной вступила в шестую фазу из восьми. Польские СМИ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.facenews.ua/articles/2014/199090/.

Ігор Земан
канд. юрид. наук, доцент
Львівський національний університет
імені Івана Франка

ДОТРИМАННЯ СУБ'ЄКТАМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ERGA OMNES В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Основоположні цінності міжнародної спільноти, які становлять основу цивілізації перебувають під захистом імперативних норм *jus cogens*. [1, с. 53] Важливим критерієм імперативного характеру норми є те, що суб'єкти міжнародного права приймають та визнають її такою, що не допускає відхилення від свого дотримання. [1, с. 55]

Комісія міжнародного права ООН (КМП ООН) підготувала невичерпний перелік норм *jus cogens* до яких включила наступні: заборона агресії чи застосування сили з метою агресії; заборона геноциду; заборона рабства; заборона апартеїду та расової дискримінації; заборона злочинів проти людяності; заборона катувань; право на самовизначення; основні норми міжнародного гуманітарного права. [3, с.26]

Поряд з терміном імперативні норми існують так-звані зобов'язання перед усією міжнародною спільнотою *erga omnes*, які стосуються правових наслідків, які виникають із кваліфікації *jus cogens*. Спеціальний доповідач КМП ООН вважає, що концепції *jus cogens* та *erga omnes* пов'язані тим, що перша стосується змісту норм, а друга вказує її адресатів і є наслідком першої. МС ООН у своїй заяві у справі «Барселона трекшен» зазначив, що зобов'язання *erga omnes* виникають у сучасному міжнародному праві із проголошення поза законом актів агресії та геноциду, а також принципів та норм, що стосуються основних прав особистості, включаючи захист від рабства та расової дискримінації. [3, с. 48]

Виходячи з наведеної концепції, в будь-якій ситуації включаючи ту коли починають діяти норми міжнародного гуманітарного права, а саме в період збройних конфліктів, відхилення від дотримання основних норм міжнародного гуманітарного права недопустиме оскільки створює зобов'язання перед усією міжнародною спільнотою *erga omnes*. Варто також наголосити, що зобов'язання

поводитись гуманно, без будь-якої ворожої дискримінації, причиною якої слугують раса, колір шкіри, релігія чи вірування, стать, походження чи майновий стан чи будь-які інші подібні критерії гарантується спільною ст. 3 до усіх Женевських конвенцій 1949 р. [2]

Заклик до відповідальності у випадку порушення зобов'язань erga omnes піднімає питання можливості забезпечення інтересів спільноти. Іншими словами у випадку наявності певних правових зобов'язань за якими усі держави мають правовий інтерес виникає питання чи існує у міжнародної спільноти механізм для їх забезпечення. Відповідаючи на це питання слід зважати на заходи щодо забезпечення виконання, які вживають індивідуально чи колективно держави, а також судове виконання. Аналізуючи різні підходи вчені висловлюють думку, що прогресивне забезпечення виконання зобов'язань erga omnes потребує терплячості та витривалості.[4, р.20]

Таким чином, зобов'язання erga omnes щодо дотримання суб'єктами міжнародного права основних норм міжнародного гуманітарного права поширюється на усі види збройних конфліктів - міжнародного, а також неміжнародного характеру. Однак забезпечення їхнього дотримання є складним процесом, що вимагає витримки і часу.

Список використаних джерел

1. Земан І. Правова природа основних принципів міжнародного права. Міжнародне право у світі динамічних змін: контури майбутнього міжнародного правопорядку / наук. ред. В. Репецький, І. Земан, В. Гутник. Львів, 2021. 420 с.
2. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 22.11.2021).
3. Четвертый доклад об императивных нормах общего международного права (jus cogens), подготовленный-Специальным докладчиком Дире Тлади. A/CN.4/727. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N19/024/35/PDF/N1902435.pdf?OpenElement> (дата звернення: 22.11.2021).

4. Erika de Wet. Invoking obligations erga omnes in the twenty-first century: progressive developments since Barcelona Traction. SAYIL. 2013. No. 37. P. 1-20.

Ігор Зінько

к.е.н., доцент

*Львівський національний університет
імені Івана Франка*

ГЕОПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ДЕКОМПОЗИЦІЇ ТЕРИТОРІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ. ПІВДЕННА РОСІЯ

Одним із закономірних наслідків застосування методу декомпозиції у політико-географічних дослідженнях держави є висновок або про її внутрішню цілісність, стійкість і стабільність, або ж про її вразливість і схильність до розпаду. Окрім цього можна обґрунтувати можливість самостійного існування окремих частин країни у формі суверенних держав, які здатні мати достатній рівень внутрішньої єдності і цілісності, беручи до уваги географічні, історичні, культурні, демографічні та господарські чинники, а також зовнішньополітичні впливи сусідніх впливових акторів світової чи регіональної політики.

Виходячи із таких засад, ми свого часу доказували про можливість ймовірного розпаду Російської Федерації (РФ) - гігантської за розмірами території держави - понад 17 млн. кв. км. (найбільша у світі), з великою чисельністю населення – 144,5 млн. осіб (2021 р., 9 місце у світі), великим обсягом ВВП (за ПКС) – 4,13 трлн. доларів США (6 місце у світі), потужним природно-ресурсним потенціалом, однієї з найсильніших за військовим арсеналом та вагою у світовій політиці (постійний член РБ ООН та ін.). Однак з плином часу РФ все більше відзначається суперечністю і конфліктністю інтересів між своїми політико-територіальними суб'єктами, що із-за власних імперських амбіцій та внаслідок несприятливого соціально-економічного розвитку потрапила до паріїв світового політичного порядку.

Відомо, що до складу РФ входять 83 суб'єкти, які є формально рівними у політико-правовому відношенні, однак істотно

відрізняються між собою за своїм історико-культурним походженням, етнічним складом населення, рівнем соціально-економічного розвитку та зовнішньополітичними орієнтирами. Особливо великі повноваження зберігають за собою деякі з 21 національних республік, що мають власні конституції. Указом президента Росії В. Путіна у 2000 р. були впроваджені федеральні округи, які очолюються представниками президента (всього 8 округів), що було зроблено заради забезпечення чіткої вертикалі влади та організації ефективного управління країною, хоча вони не є яким-небудь рівнем політико-адміністративного устрою РФ і навіть не передбачені у конституції країни.

Ймовірний розпад Росії може проходити насамперед по кордонах національних автономій з давніми і послідовними державницькими претензіями (Чечня-Ічкерія, Якутія-Саха, Татарстан, Тива), а також з врахуванням територіальних домагань сусідніх держав за повернення окремих загарбаних в минулому Росією їхніх історичних та етнічних частин (зокрема, України на Кубань, Північну Слобожанщину, Стародубщину і частину Ростовської області, а також Китаю, Японії, Фінляндії, Естонії та Латвії, можливо й Білорусі). Ймовірні геополітичні розломи можуть пролягти також по лінії великих історико-географічних та соціально-економічних макрорегіонів з власне російським населенням, де зберігається ідея політичного регіоналізму і ймовірної сецесії. В одному зі своїх досліджень ми обґрунтували можливість і доцільність утворення окремої держави - Північної Росії, чия територія в основному збігається з межами Північно-західного федерального округу зі столицею у м. Санкт-Петербург. Такою ж самобутньою і самодостатньою територією з можливостями власного державотворення може бути й Південна Росія.

Територія Південної Росії збігається в основному з Південним федеральним округом, включаючи також Ставропольський край Північно-Кавказького федеративного округу, однак з її складу необхідно виключити українські історичні та етнічні землі, що включають більшу частину Краснодарського краю та окремі райони Ростовської області. Тобто, у політико-адміністративному розрізі до складу Південної Росії входитимуть більша частина сучасної Ростовської області, менша частина Краснодарського краю (його

схід та південь), вся територія Волгоградської та Астраханської областей, Ставропольського краю та двох національних автономних республік – Адигеї та Калмикії. Загалом це приблизно 420-430 тис. кв. км. та 13 млн. осіб населення. Тут знаходиться 2 міста-мільйонери – Ростов-на-Дону – найбільш оптимальна столиця, тут перебуває теперішнє керівництво адміністрації Південного федерального округу та штаб Південного військового округу Росії, а також Волгоград. Якщо розглядати геополітичну композицію Південної Росії, то вона має багато переваг – знаходиться на межі географічних Європи та Азії, між Каспійським та Чорним морем, у межиріччі нижніх течій Дону та Волги, у передгір'ї Кавказу. Державами-сусідами Південної Росії можуть стати Україна на заході, Центральна Росія та Поволзька Республіка - на півночі, Казахстан – на північному сході, Грузія, а також три ймовірних держави Північного Кавказу - на півдні. Це Дагестан, Чечня-Ічкерія та Кавказька Федерація у складі теперішніх автономних республік – Карачаєво-Черкесії, Кабардино-Балкарії, Північної Осетії та Інгущетії. Цілковито ймовірно, що доступу до Азовського моря Південна Росія вже не матиме, а вихід до Чорного моря буде звуженим.

Однак найголовнішими аргументами на користь створення Південної Росії є її історичні, культурні, етнічні та політичні чинники. Насамперед – це історія походження, традиції та суспільно-політичне життя особливого соціуму - козацтва, яке об'єднує території проживання донських, астраханських, терських козаків, які у минулому тісно перепліталися з життям кубанських козаків. Однак українське походження кубанців все-таки відрізнялося і мало дещо відмінні наслідки у багатьох сферах суспільної діяльності. Недаремно, у багатьох історичних та політологічних дослідженнях Південну Росію називали ще й Козакія. Окрім того, це тривала у часі історія просування інтересів Московського царства та його наступниці Росії на південь у зону зіткнення інтересів корінних народів Північного Кавказу та країн Південного Кавказу, а також у сфери впливу таких сильних конкурентів як Туреччина та Іран. Участь козацтва, в тому числі кубанського, в утвердженні імперських інтересів Росії на Північному Кавказі та на Нижньому Поволжі, а також у придушенні національних змагань і у витісненні корінних народів була дуже вагомою, хоч у підсумку самі козаки самі

потрапили під прес знищення Москви.

Найбільший суспільно-політичний вплив мало донське козацтво, чия історія у новітні часи була пов'язана з Областю Війська Донського – окремим адміністративно-територіальним утворенням Російської імперії, що на початку XX ст. прагнуло до створення власної держави. Треба зауважити, що частина як російських (Василь Татищев, Микола Карамзін та ін.), так і українських істориків (Микола Маркевич, Дмитро Яворницький), а також турецькі історичні джерела, свідчать, що початок донського козацтва був пов'язаний із походом на Дон відомого черкаського старости Дмитра «Байди» Вишневецького у 1560 році, і саме черкаські козаки, що прийшли з Вишневецьким, започаткували як донське козацтво, так і заклали столицю донських козаків, місто Черкаськ (Черкаський городок, нині – станиця Старочеркаська), а першим донським отаманом став виходець із дніпрових Черкас, Михайло Черкашенин. Згодом більшу роль у формуванні донського козацтва взяли етнічні росіяни, переважно селяни- втікачі з Московії. На початку XIX ст. столицею донських козаків стало місто Новочеркаськ.

За результатами радянського перепису населення 1926 р. у тодішньому Північно-Кавказькому краї, який частково збігається з запропонованими межами Південної Росії (за виключенням Калмикії, Волгоградської та Астраханської областей, але включно з автономними республіками Північного Кавказу) з 8,4 млн. населення українці становили понад 37%, При цьому навіть у Чорноморському окрузі вздовж берегів Чорного моря (центр – м. Новоросійськ) вони становили відносну більшість, не кажучи вже про Кубанський (Краснодар), Донецький (Міллерове) і Таганрозький (Таганрог) округи, де їх була абсолютна більшість. Цікаво, що навіть у такому людному Донському окрузі, якщо не брати до уваги чисельності населення двох його найбільших міст – Ростова-на-Дону (центр округу) та Новочеркаська, українців також проживало більше, ніж росіян. Вже за підсумками перепису населення СРСР у 1936 р. чисельність українців на Північному Кавказі катастрофічно скоротилася внаслідок Голодомору та політики примусової русифікації. Можна зробити припущення, що історія формування та розвитку території Війська Донського мала етнічно змішаний характер, але істотною різницею із запорізьким козацтвом було їх

перебування під політичним впливом спочатку Московського царства і згодом Російської імперії, а Запорізького козацтва – під впливом Польщі і Речі Посполитої, а з другої половини XVII ст – вже під впливом Росії.

Волелюбний дух козаків і абсолютно відмінні від росіян Московії традиції виховання, культури і господарювання позначилися впродовж історії в підготовці і поширенні масових повстань проти російського імперського панування (Разінське повстання 1667-1671 рр. та Булавінське повстання 1707-1709 рр.). які були жорстоко придушені московськими каральними військами. Великі наслідки мала громадянська війна на Дону між донським козацтвом (у союзі з Білим рухом на Півдні Росії) і більшовиками переважно на території Облaсті війська Донського, що тривала з листопада 1917 по весну 1920 року і завершилася придушенням козацького руху і остаточною ліквідацією Війська Донського. Ліквідація козацтва як окремого соціального стану та відмінного субетносу тривала протягом 20-30-их років минулого століття, особливо жакливі наслідки це мало у житті кубанських козаків у період Голодомору 1932-1933 р. Антибільшовицькі настрої козацтва спробувала використати фашистська Німеччина у роки Другої світової війни, сформувавши декілька козацьких підрозділів з числа емігрантів і місцевих добровольців, а також з місцевих калмиків. Цікаво, що навіть після війни козацькі еміграційні культурно-просвітницькі та політичні осередки перебували у конфлікті з білоемігрантськими організаціями. Вони довго видавали журнали «Казакія», «Казачья жизнь – Козаче життя» російською та українською мовами.

Починаючи з кінця 1980-х і з початками розпаду СРСР почалося відродження козацьких традицій, особливо у напрямі військово-патріотичного виховання, а також ідеї козацького автономізму. Восени 1991 року була проголошена Донська козацька республіка, яка увійшла до складу Союзу козацьких республік півдня Росії і навіть розраховувала на статус окремої союзної республіки. За переписом населення РФ 2002 р. понад 140 тис. громадян записало себе як «козаки», передовсім у Ростовській та Волгоградській областях. Однак вже у 2014 р. лідери донського і кубанського козацтва підтримали агресивну політику Росії щодо України, зокрема в ході анексії Криму і розв'язання збройного конфлікту на Донбасі і взяли у них безпосередню участь. Тобто історія створення

і діяльності російського козацтва на Півдні Росії має давнє етнічно різномірне походження, суперечливий політичний характер, свої традиції культури і виховання.

Актуальними є питання цивілізаційних контактів Південної Росії з ісламським світом, цілком окремих зріз – існування серед місцевих калмиків давньої буддистської релігії та культури. Цікавим є дослідження економічних особливостей Південної Росії, пов'язаних з величезним потенціалом енергетики, машинобудування, хімічної промисловості, а особливо агропромислового сектору. Ця територія – найсприятливіша зона транзиту товарів та енергоресурсів між країнами Азії та Європи через Чорне море або через Україну. Відмінним від Москви можуть бути зовнішньополітичні устремління, направлені насамперед на налагодження різнопланових плідних контактів з головним стратегічним союзником – Україною. Таким же потенційним союзником може стати Казахстан, для якого зв'язки з Європою могли би бути успішнішими без посередництва Москви. Однак можуть загостритися проблеми із малими державами корінних народів Північного Кавказу, які характеризуються швидким зростанням чисельності населення і слабкістю економіки.

«Для великоросійського народу козачого питання не існує, а є прагнення зайняти його багаті землі, оволодіти виходом до південних морів та світових шляхів. Те, що на цьому шляху з прадавніх часів живе Козачий Народ, те, що цей Народ у своїх кордонах хоче жити своїм козачим життям, - все це великоросійський народ або не хоче, або не може прийняти й визнати», - писав один з ідеологів козацького руху К. Крамаренко у журналі «Казакия» у 1947 р. Такі суперечності у відмінних ціннісних орієнтаціях козацтва Півдня Росії проти Центральної Росії з опорою на власні сили і традиції аж до обґрунтування власних державницьких устремлінь та викорінення намагань Москви використати їхній організаційний потенціал у своїх імперських намірах треба всіляко підтримувати.

*Ігор Іжнін
канд. політ. наук, доцент,
Оксана Шамборовська
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОПАГАНДИСТСЬКЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ РФ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ НОВІТНЬОЇ БЕЗПЕКОВОЇ АРХІТЕКТУРИ

З 2014 року безпекова ситуація на європейському континенті (і особливо у регіонах Центрально-Східної Європи, Балтійського та Чорного морів) значною мірою обумовлюється позицією та діями Російської Федерації, яка рішуче перейшла до конфронтації із «колективним Заходом», розглядаючи США в якості основного геополітичного супротивника. «Революцію Гідності» та усунення від влади В. Януковича Кремлем було сприйнято як провокацію з боку «ліберального Заходу» та пряму загрозу стабільності існування та безпеці Російської Федерації (та її авторитарного політичного режиму).

Окупація Росією Кримського півострова та подальша підтримка проросійських сепаратистських воєнізованих формувань за участі російських збройних формувань на Сході України супроводжувалися потужними інформаційними/дезінформаційними та пропагандистськими кампаніями з метою створення сприятливих умов для реалізації воєнних та політичних цілей Російської Федерації як всередині країни, так і за кордоном. Такі дії цілком відповідають «новітньому» підходу «гібридної війни», в рамках якого інформаційна компонента воєнного протистояння відіграє надважливу роль.

При цьому Російська Федерація конструює декілька паралельних політизованих інформаційно-пропагандистських дискурсів, спрямованих на обґрунтування та підтримку своїх зовнішньополітичних та військово-політичних акцій.

Російські інформаційні кампанії останніх років ґрунтуються на декількох базових наративах, які творяться із суміші «великоросійських», «радянських» та «сучасних російських» ідеологем. Зокрема:

- особливість та унікальність Росії та наявність особливого шляху її розвитку (в рамках якого ліберально-демократичний досвід не можливо застосувати);

- анти-американізм та анти-Атлантизм (несприйняття глобальної ролі США та їх залученості у безпекову ситуацію на європейському континенті);

- потреба у міжнародному визнанні Росії «великою державою»;

- наявність зовнішньої загрози для безпеки Росії та відчуття «обложеної фортеці» (у вигляді розширення НАТО, розгортання США елементів системи протиракетної оборони в Європі, тощо).

Особливе місце у цьому контексті відіграє страх перед втручанням «Заходу» у внутрішні справи Росії та, більше того, у справи «виключної» сфери впливу Російської Федерації, яка, зокрема, включає в себе так званий «пострадянський простір». Так, у Воєнній доктрині Російської Федерації, прийнятій 24 грудня 2014 року, в розділі, присвяченому воєнним небезпекам та воєнним загрозам, в якості однієї із зовнішніх загроз було визначено: «встановлення в державах, суміжних з Російською Федерацією, режимів, в тому числі в результаті повалення легітимних органів державної влади, політика яких загрожує інтересам Російської Федерації»^[1]. Це положення збереглося і у редакції 2020 року.^[2]

В цілому можна говорити принаймні про три інформаційно-пропагандистських потоки, які генеруються контрольованими російськими засобами масової комунікації:

1) спрямований на власне населення Російської Федерації (зміцнення позицій діючої влади на фоні зростання воєнної могутності Російської Федерації та укріплення її авторитету на міжнародній арені);

2) спрямований на «західного споживача» (обґрунтування та виправдання зовнішньої політики Кремля, обґрунтування та закріплення права діяти);

3) спрямований на населення республік колишнього СРСР, так званий пост-радянський простір (поширення ідей спільних історичного та культурного минулого, необхідність консолідації навколо Російської Федерації, усунення «західного» ідеологічного впливу, який загрожує традиційним і сформованим в цих суспільствах цінностям).

При цьому діяльність в інформаційному просторі безпосередньо впливає на безпековий вимір як у концептуальному, так і в практичному аспекті. Зокрема, сконструйований в рамках російського інформаційно-пропагандистського дискурсу образ безпекової реальності:

- не дозволяє сформувати єдину архітектуру неподільної безпеки на Європейському континенті;
- підтримує і посилює лінії поділу як на міжнародній арені, так і всередині окремих суспільств, сприяє відродженню політики військово-політичних блоків;
- стимулює гонку озброєнь та мілітаризацію;
- сприяє політизації етнічності та зростанню міжетнічних та міжконфесійних конфліктів;
- зміщує увагу на «жорсткі» типи загроз, нехтуючи загрозами «м'якими»;
- підриває міжнародні заходи з укріплення довіри;
- підриває довіру до міжнародних інституцій та організацій.

В контексті триваючого конфлікту на Сході України Російська Федерація і надалі буде використовувати інформаційні інструменти протиборства. Можна передбачити, що окрім безпосередньо дестабілізації ситуації у нашій державі, російська пропаганда буде спрямована на негативне/спотворене висвітлення на «міжнародних платформах» дій української влади; штучне насадження у суспільствах країн ЄС хибної уяви про «фашистський» режим у Києві та саму Україну як державу, що не відбулась (*failed state*); сприяти загостренню протиріч між Україною та її сусідами; дискредитувати зусилля України з інтеграції у загальноєвропейські та євро-атлантичні політичні, економічні та безпекові структури.

Принципова відкритість інформаційного простору та складність контролю за інформацією в умовах надшвидкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій створює сприятливі умови для реалізації Російською Федерацією опосередкованого впливу на внутрішньополітичну ситуацію в Україні через мережі агентів впливу, інструментарій соціальних мереж, підтримку популістських політичних партій та окремих політиків, підконтрольні українські та іноземні інформаційні ресурси. Це все виводить на порядок денний питання про розбудову суспільства, стійкого до деструктивних інформаційно-комунікативних впливів, та поширення і закріплення

у суспільній свідомості системи наративів, які ефективно нівелюватимуть дію російської пропаганди.

Список використаних джерел та літератури

1. Военная доктрина Российской Федерации. [Електронний ресурс]. – Доступно на: <https://docs.cntd.ru/document/420246589> (Час звернення 05.05.2021)
2. Военная доктрина Российской Федерации. [Електронний ресурс]. – Доступно на: <http://static.kremlin.ru/media/events/files/41d527556bec8deb3530.pdf> (Час звернення 05.05.2021)

*Валентина Ісаєва
Донецький національний університет
імені Василя Стуса*

ОСОБЛИВОСТІ США – ЯК МІЖНАРОДНОГО МЕДІАТОРА

Інститут миру США визначає посередництво, як спосіб переговорів, у якому взаємоприйнятна третя сторона допомагає сторонам у конфлікті знайти рішення, яке вони не можуть знайти самі. Як правило, посередництво у конфлікті стримує напруженість та сприяє стабільності, що у свою чергу сприяє торгівлі та в результаті призводить до миру. Успішна медіація викликає позитивне світове бачення, а невдача потребує мінімальних витрат.

Посередництво – це надзвичайно гнучкий інструмент для контролю сторін у суперечці. У міжнародній практиці використання інструменту медіації у вирішенні складних конфліктів з кожним роком набуває популярності, хоча існує і неоднозначність у результатах.

Після закінчення «Холодної війни» Сполучені Штати Америки набувають все більшої ролі у світі у якості міжнародного посередника, що допомагає сторонам вирішити тривалі конфлікти. Для досягнення цілей зовнішньої політики недостатньо лише посередництва. Однак як інструменту посередництву слід надавати більшої уваги, а іншу зовнішньополітичну діяльність слід використовувати для посилення зусиль посередництва.

У 2013 році, коли Південний Судан впав у громадянську війну,

Сполучені Штати були залучені до поштовху до мирного процесу. Американські дипломати розробили, а потім підтримали діалог із багатьма зацікавленими сторонами, якому сприяли посередники з африканської регіональної організації.

США також сприяли забезпеченню передачі ядерних ракет Росії з колишньої радянської території України. Після низки анульованих або порушених угод за посередництва США, Україна нарешті ратифікувала Договір про скорочення стратегічних озброєнь, підписала Лісабонський протокол і розпочала передачу своєї ядерної зброї Росії[3].

Прикладів посередництва США у врегулюванні міжнародних конфліктів було чимало. У 1973 році в останні дні ізраїльсько-єгипетської війни Сполучені Штати втруtilись та почали позиціонувати себе, як активного посередника між Єгиптом, Ізраїлем та Сирією. Участь держави не була марною: вона не лише успішно провела переговори про припинення військових дій між сторонами, але й допомогла реалізувати результат у трьох угодах.

Аналізуючи стратегії, використані Сполученими Штатами у ході посередництва, можна побачити відмінності з іншими державами. Війна Судного дня почалась з раптової атаки єгипетських та сирійських військ на територію Ізраїлю. Держсекретар США, Генрі Кіссінджер, здійснив близько 11 поїздок у регіон, пересуваючись між Дамаском, Каїром та Єрусалимом. Щоб прямі контакти не були занадто дорогими, представник запропонував Ізраїлю та Єгипту надійний канал для спілкування. Проблема була у тому, що було недостатньо збігу між поглядами між державами для досягнення мирних угод. То ж ризикуючи, Сполучені Штати обрали стратегію досягання первинних домовленостей, які б спочатку розділили збройні сили держав на місцях і так заклали основу для майбутніх мирних переговорів. Такий хід пізніше отримав назву «покроковий» до підписання мирних угод.

Хоча єгипетські та ізраїльські представники вели прямі переговори, їм не вдавалося знайти рішення у найбільш критичних питаннях без допомоги посередництва США. Як було згадано вище, одного факту медіації замало, тому необхідно використовувати найсильніші стратегії переговорів, що було застосовано саме у випадку Війни Судного дня. Кіссінджер не лише вислуховував та переконував представників, дипломат залучив й іншого актора до

гарантування виконання угод – ООН.

Другий раунд посередництва відбувся вже за президентства Дж. Картера. Переговори тривали буквально до останніх хвилин мирного договору. Щоб домогтися підписання відомих Кемп-Девідських угод[1], президент, як третя сторона, пішов на компроміс, додаючи важких пакет американської допомоги сторонам. Медіатор – сторона незалежна, яка не повинна допомагати та втручатись у вирішення конфлікту, однак без даного компромісу сторони не змогли б підписати ніякої угоди без такої стратегії посередництва. В ході єгипетсько-ізраїльських переговорів США забезпечили й інші стратегії даної медіації: подолання пропозицій, стимули, тиск та гарантії виконання.

Окрім згаданих вище стратегій та прийомів ведення переговорів під час медіації, Сполучені Штати Америки часто використовують метод переговорів «взяття в дужки». Держава застосовує даний підхід на початкових етапах з метою залучити сторони до одного поля переговорів, на відмінну від Великобританії, яка використовує тактику, де зустрічна пропозиція робиться в міру зближення сторін[4]. Дана тема полягає у взаємному поступку, на кшталт: «Якщо сторона 1 готова знизити свої бажання до X, чи готова сторона 2 підвищити свою пропозицію до Y?». Таким чином це дозволяє запитам переговорів звужитись.

Отже, досвід єгипетсько-ізраїльських переговорів за посередництва США демонструє унікальну модель стратегії посередництва Сполучених Штатів ще у XX столітті. Мирна угода держав стала наріжним каменем їх відносин на наступні тридцять років. Таке посередництво виконувало незамінні завдання: сприяти контакту, визначити існуючі точки сходження позицій, переконувати, заохочувати та тиснути, пропонувати компроміси та надавати надійні гарантії переконання. Це не означає, що посередництво є гарантією успіху, різні фактори впливають на результат переговорів. Іноді сторони не готові до створення угоди, іноді одна із сторін змінює свої положення та перешкоджає угоді. Важливу роль грають посередники, які роблять не точні оцінки щодо домовленостей або чинять тиск та погрожують там, де не потрібно. Однак у всіх випадках медіація є мінімальною необхідною умовою для вирішення конфлікту.

Список джерел та літератури

1. Camp David Accords. Israel Ministry of Foreign Affairs. URL: <https://www.mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/peace/guide/pages/camp%20david%20accords.aspx>
2. Choukri-Fishere E. Against conventional wisdom: mediating the Arab–Israeli conflict. Centre for Humanitarian Dialogue. Oslo forum 2008, section 2. P. 28–34. URL: <https://www.hdcentre.org/wp-content/uploads/2016/08/4EzzedineChoukri-FishereMiddleEastWEB-June-2008.pdf>.
3. Mediation as a World Role for the United States. The Handbook of Interethnic Coexistence, ed. Eugene Weiner, (New York: Continuum Publishing, 1998), pp. 249-262.
4. US vs UK - a comparison of mediation processes. Home - Skuld. URL: <https://www.skuld.com/topics/legal/pi-and-defence/us-vs-uk--a-comparison-of-mediation-processes>

*Ірина Киянка
доктор політичних наук, професор
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

ПОПУЛІСТСЬКІ ГАСЛА У ВИБОРЧІЙ КАМПАНІЇ ЧЕХІЇ 2021: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Звертаючись до ідей популізму в контексті ідеологій, дана проблематика набирає іншого політичного дискурсу, слід зазначити, що це явище сьогодні набуло статусу повсякденного досвіду. Боротьба за владу є основною темою й рушійним мотивом цієї сфери спілкування. Чим більш відкритим й демократичним є життя суспільства, тим більше уваги приділяється популізму у суспільстві.

Популізм розповсюджений найбільшою мірою серед верств з низьким рівнем політичної і правової культури і в умовах ще не окріплених структур народовладдя. Нездатність мас відрізнити демагогію від реалістичних пропозицій, чорно-біле бачення світу, готовність обожнити чергового кумира і ненавидіти його конкурентів — усі симптоми невисокої політичної культури досить

активно використовуються популістськими лідерами для мобілізації суспільної підтримки.

У контексті боротьби з популізмом, мабуть, доречним говорити про протидію цьому явищу, ніж про подолання його, адже популізм є обов'язковим «супутником» політики і цілком подоланий бути не може. Проте його прояви потрібно обмежувати, адже вони призводять до дестабілізації в суспільстві та політикумі, з справляючи деструктивний вплив на політичну систему країни.

Ключовою проблемою протидії явищу популізму є вкрай обмежені можливості держави в цій сфері. Безпосередньо деструктивний характер зазвичай мають не самі популістські дії, а їхні соціальні наслідки, і правовий зв'язок між ними відстежити дуже важко – за винятком окремих випадків, які пов'язані закликами до повалення існуючого режиму або розпалювання міжетнічної чи міжрелігійної ворожнечі. Отож, головним суб'єктом протидії популізму фактично є громадянське суспільство та його інститути. Проте держава повинна надавати підтримку громадянським інститутам у процесі протидії популізму, а часом, навіть, ініціювати відповідні дії.

Своєрідне випробовування цінностей демократії є парламентські вибори у Чехії-2021, де комуністи вперше не потратили до парламенту та ж Комуністична партія Чехії та Моравії, що є вдалим маркером випробовування чеської демократії на зрілість, але й боязнь реваншу у наступних компаніях. Цікавим є той факт, що комуністи набрали лише 3,62% голосів і з часу свого заснування 1990 року Комуністична партія завжди була присутня у парламенті.

Оскільки сам президент Мілош Земан має серйозні зв'язки з Кремлем і мав зустрічі із співробітниками російського посольства у Празі. Саме цю установу журналісти й називали «штаб-квартирою» російських розвідників у ЄС. І тому цілком вагомою рисою демократії є ухвалення Конституційного комітету Сенату 19 жовтня 2021 р. одноголосно підтримав рішення про те, що президент Мілош Земан «не спроможний виконувати свої робочі повноваження». Того самого дня чеська поліція оголосила, що розпочинає провадження щодо можливого протиправного діяння з «ознаками злочину проти республіки» в оточенні хворого президента .

Знову ж таки варто відзначити вплив російської агентури на

розвиток подій у Чехії, а саме й як цьогогоріч з'явилися деталі про причетність агентів ГРУ до вибухів на складах боєприпасів в містечку Врбетіце, Чехія висунула вимогу десяткам дипломатів і співробітників установи покинути посольство. Російська амбада у Празі мала диспропорційно велике представництво проти чеського у Москві.

Варто відзначити і вплив на виборчу кампанії у Чехії – 2021 самого прем'єр-міністра Андрея Бабіша, який став фігурантом журналістських розслідувань Pandora Papers, де прокуратура ЄС розглядала справа прем'єр-міністра щодо конфлікту інтересів у його роботі. Особливо ретельно було вивчено його нерухомість, яка була придбана через офшори у Французькій Рив'єрі.

Проте 9 жовтня 2021 року коли відбулися вибори до нижньої палати парламенту. Перше місце зайняла партійна коаліція «Разом» (SPOLU) – 27,72%, до якої входять Громадянська демократична партія, «Християнсько-демократичний союз – Чехословацька народна партія», знову отримав підтримку рух «Акція незадоволених громадян» (ANO) – 27,20%, який очолює Андрей Бабіш (мультимільярдер), який понад 8 років зі своєю популістською партією був у владі. На третій позиції коаліція лівоцентристів Чеська піратська партія і рух «старости і незалежні» – понад 15 %.

Подолати встановлений законом 5% бар'єр і провести своїх представників до парламенту змогли ще дві партії – «Свобода і пряма демократія» 9,59%).

І вже вкінці листопада 2021 р. було призначено президентом Чехії на спеціальній церемонії лідера Громадянсько-демократичної партії та коаліції SPOLU – Петра Фіалу прем'єр-міністром країни, що відбулося у президентській резиденції замку в Ланах. Цікавим є той факт, що самі ж представники п'яти чеських партій (8 листопада 2021 р.) підписали угоду, що вони підтримують новим прем'єр-міністром держави лише Петра Фіалу, який зможе вивести країну на новий рівень безпеки, і дотримуватиметься трьох пріоритетів: це вирішення державного боргу, декларування західного напрямку і захист природи та боротьба зі зміною клімату.

Вдалим є той факт, що чеське суспільство пройшло серйозні випробовування впродовж останніх п'яти років і змогло нарешті дати оцінку своїм політичним лідерах і вибрати достойну кандидатуру, оскільки Петр Фіала був професором і двічі ректором

університету Масарика в Брно, а з 2012 по 2013 роки обіймав посаду міністра освіти. Це своїм чином є добра традиція коли освічені та інтелектуали керують країною, і ця традиція закладена ще Томашем Масариком – першим президентом Чехословаччини і вдало реалізованою Вацлавом Гавелом – президентом Чехії.

Література

1. Вибори в Чехії: опозиційний блок SPOLU перемагає...// Електронний ресурс [https:// www. dw.com](https://www.dw.com)
2. Водяний А. вибори в Чехії виграла опозиція, а комуністи вперше не попали в парламент Електронний ресурс [https:// www. lb.ua / world/ 2021/ 10/09](https://www.lb.ua/world/2021/10/09)
3. Ворожбит О. Хиткий власний шлях. Яких політичних змін вимагають від Брюсселю країни Східної Європи. // Український тиждень. №43 (727) 29.10 – 4.11.2021. – С.15-16.
4. Гавел В. Прошу коротко. Розмова з Карелом Гвіздялою, примітки, документи. – Львів: ПАІС , 2016. – 288с.

*Юрій Котик
кандидат історичних наук, ст. викладач
Донецький національний університет
імені Василя Стуса*

«ПІВНІЧНИЙ ПОТІК-2» В КОНТЕКСТІ ТРАНСАТЛАНТИЧНОЇ ЄДНОСТІ

Боротьба за природні ресурси одна з багатовікових причин конфліктів в історії людства. Перерозподіл у видобутку стратегічних копалин в Європі у першій половині ХХ ст. – вугілля і залізної руди, став впливовим фактором у розв'язанні двох світових війн. Тому суперечності навколо енергетичного забезпечення держав, що втілюють інтереси своїх громадян, в умовах прискореного зростання населення планети та кількісного обмеження земних надр, набувають дедалі більшої гостроти та вагомості у питаннях безпеки, постають нагальними для розв'язання у діяльності інституцій та міждержавних об'єднань, трансатлантичного альянсу зокрема,

перевіряють на міцність принципи системності та колективності. Тому побудова газопроводу «Північний потік-2» не лише проблема у вирішенні енергетичної безпеки Європи, а для України і військово-політичної, це і перевірка на міцність та консолідованість трансатлантичної єдності.

За 16 років побудови газогону «Північний потік-2» у трансатлантичних відносинах відбулось чимале напруження. Головними дієвими акторами цього процесу стали Німеччина та Росія, а сам газопровід є досягнення дипломатії Г. Шредера та його наступниці А. Меркель і В. Путіна. Ідеї оптимізації російсько-німецьких економічних відносин для зниження рівня військово-політичної напруги між країнами, що висловлювались в останнє десятиріччя ХХ ст., набули реального змісту 8 вересня 2005 року, коли глави урядів ФРН та Росії підписали спільну угоду про бажання побудувати найдовший у світі підводний газогін протяжністю 1224 км від російського Виборга до німецького Грайфсвальда. Він мав з'єднати дном Балтійського моря дві країни, оминаючи транзитерів. Окрім економії на транзиті газу через території України, Білорусі, Польщі та країн Балтії, РФ позбувалась всебічного впливу цих країн на неї. Перший «Північний потік», потужністю 55 мільярдів кубічних метрів щорічно, було запущено у 2011 році, а другий, що розпочали будувати у 2018 році, завершили у 2021 році. Німеччина прагнула отримати стабільне безперебійне постачання газу, маючи досвід україно-російських газових війн та побоюючись аварійності трубопроводу через Україну. Німецькі енергетичні компанії отримували свої дивіденти від співпраці з «Газпромом» та сподівались на залучення до безпосереднього видобутку газу у Сибіру. Однак проект і побудова газопроводів, особливо «Північного потоку-2», наштотували протидію, насамперед, Україні, та викликали проблеми для ФРН у відносинах з частиною держав євроатлантичної інтеграції - країнами Балтії, Польщі, Великої Британії, Франції, США. Для цих держав залишається не змінним усвідомлення того, що використання економічного важелю є вагомим фактором впливу на безпеку міжнародної спільноти та окремих держав ще з часів «холодної війни», а після анексії Криму та розв'язання конфлікту на Донбасі Росією, і елементом гібридної війни. Проте німецька сторона на початку ХХІ ст. дотримувалась теорії щодо максимального налагодження економічної співпраці між

ФРН та Росією для забезпечення миру і розвитку демократії у власних країнах та на європейському континенті вцілому. Але у другій декаді XXI ст., після зміцнення режиму В.Путіна, знищення опозиції, військового або політичного втручання Росії у справи України, Грузії, Вірменії, Молдови та Білорусі, цей наратив зазнав краху. Тому змінилась тональність Конгресу США, були запроваджені санкції проти фірм, західноєвропейських зокрема, та окремих осіб причетних до будівництва газопроводу. Однак уряд А. Меркель дав згоду у червні 2015 року на побудову «Північного потоку-2», вперто притримуючись гасла «політика – окремо, економіка – окремо», що безперечно дратувало і дратує союзників. На нашу думку така вперта позиція Німеччини обумовлена відмовою від використання атомної енергетики після катастрофи на АЕС у Фукусімі та бажанням стати найпотужнішим транзитером газу у Європі. Не останню роль зіграла зміна прихильного ставлення США до Європи і Німеччини, зокрема, в особі Президента США Б. Обама на підозріле а іноді відкрито вороже, яке виявляв його наступник Д. Трамп. Прикладом є листи тогочасного посла США у ФРН Р. Гренелл з погрозами на адресу німецьких компаній, які приймали участь у будівництві. Але зрештою позиція А. Меркель залишилась незмінною. Визнаючи геополітичний вплив побудованого «Північного потоку-2», вона зосереджує увагу міжнародної спільноти переважно на його економічному значенні.

В цілому, прокладання газопроводу «Північний потік-2» умовно поділила євроатлантичну спільноту на два табори. До першого належать країни на чолі з Німеччиною, в яких, економічні вигоди від нового газогону домінують над розумінням його політичної небезпеки. Так Нідерланди та Бельгія бачать прямі вигоди від його експлуатації. Вагомою причиною чому Швеція надала дозвіл на будівництво є її традиційна політика нейтралітету та відносини з Німеччиною як найбільшим торговим партнером у ЄС. Австрія виступила проти американських санкцій щодо Росії, оскільки вони могли б обернутися на штрафи не лише для російських будівельних компаній, а і для європейських, частина з яких є австрійськими. Нарешті угорсько-російська газова угода від 27 вересня 2021 року про постачання блакитного палива до Угорщини в обхід України зміцнила позиції «Газпрому» та додала ваги аргументації

необхідності швидкого запуску «Північного потоку-2». Другий табір представлений, насамперед, країнами, що реально відчули на собі «російський та радянський чобіт» та які можуть втратити транзит газу по вже збудованим трубопроводам на їх територіях. Добудова, на їхню думку, загрожує економічній, а надалі і національній безпеці. Для України добудова «Північного потоку-2» та втрата транзитних потужностей безпосередньо пов'язані з зростанням військової загрози з боку Росії. Польща і Словаччина отримують економічні збитки від незадіяності своїх газогонів. Для країн Балтії – це питання, насамперед, політичної безпеки. Не даремно Польща активно наполягала і в решті здобула право на участь польської нафтогазової компанії PGNiG у сертифікації російського газопроводу для захисту власних економічних інтересів та протидії монополізації європейського газового ринку «Газпромом». Негативна позиція США до добудови та введення в експлуатацію «Північного потоку-2» визначається баченням його як геополітичного російського проекту. Не зважаючи на негативні наслідки твіттер-дипломатії Д. Трампа, політика США на відміну від європейської залишається послідовною хоча і не безпроблемною. Жорстка політика Конгресу США дещо нівелюється компромісом досягнутим Дж. Байденом і А.Меркель 21 липня 2021 року, що свідчить про перемогу економічних інтересів Німеччини, та зняттям американських санкцій які протидіяли добудові газопроводу і на думку теперешнього Президента США шкодять відносьинам з європейськими союзниками та відновленню трансатлантичної єдності. Окрім того, ми маємо сумніви, попри чисельні заспокійливі заяви американських посадовців різного рангу, що реалізація цього завдання буде відбуватися не за рахунок інтересів України а з їх урахуванням. Також застережливим дзвінком є заява держсекретаря Ентоні Блінкена від 10 листопада 2021 року про те, що дії Росії у енергетичній галузі не перетнули ту лінію, коли можна говорити, що Москва використовує газ як зброю [1]. Тому різночитання наслідків добудови та введення в експлуатацію газопроводу «Північний потік-2» для національної безпеки насамперед європейських держав стали дестабілізуючим фактором впливу на трансатлантичну єдність, випробуванням її на життєдайність. Саме тому Дж. Байден на Мюнхенській конференції з безпеки у лютому 2021 року наголошував: «Трансатлантичний альянс повертається. Сполучені

Штати мають тверді наміри відновити співпрацю з Європою, консультуватися з нею та повернути собі статус лідера, якому довіряють» [2]. Дж. Байден став першим американським президентом який прийняв участь у офіційному регулярному саміті ЄС, а США залишається лідером у зміцненні трансатлантичної єдності в умовах коли Росія перетворилась на системну загрозу для західної демократії. Очільник НАТО Єнс Столтенберг, презентуючи програму розвитку організації до 2030 року, зауважив, що 80% громадян країн НАТО вважають відносини між Північною Америкою і Європою важливими для протистояння викликам безпеки» [3].

Отже, добудова «Північного потоку-2» становить серйозну загрозу не лише суверенітету України, економічній та енергетичній безпеці Європи а і збереженню трансатлантичної єдності. Зміцнення партнерства США та країн ЄС на основі спільних інтересів та цінностей залишається запорукою глобальної стабільності. Водночас спокуса отримати економічні вигоди від реалізації газового прекуту Росії, частиною європейських країн піддає випробуванню трансатлантичну єдність та системні принципи цієї спільноти. Без того, щоб ключові європейські споживачі російського газу не повернулися до ціннісних засад у своєму ставленні до кремлівської політики, перспективи створення потужного, об'єднаного фронту протистояння російській гібридній війні, у складову якої сьогодні трансформувався добудований газопровід «Північний потік-2», є маловірогідними та сумнівними.

Література

1. США не вважають, що Росія "використовує газ як зброю", попри проблеми на енергоринку. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2021/11/10/7130128/>.
2. Жизнь после Трампа: Евросоюз впервые пригласил президента США на свой саммит. . URL: <https://www.bbc.com/russian/news-56510966>.
3. «НАТО – 2030: трансатлантичний порядок денний на майбутнє». URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/opinions_184636.htm?selectedLocale=uk.

*Олександр Кучик
канд. істор. наук, доцент,
Галина Кучик
канд. філолог. наук,
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

ВПЛИВ РОСІЙСЬКОГО ЧИННИКА НА ФОРМУВАННЯ КЛІМАТУ БЕЗПЕКИ В ЄВРОАТЛАНТИЧНОМУ ПРОСТОРІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: ГЛОБАЛЬНИЙ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІРИ

Питання трансформації характеру міждержавних відносин на сучасному етапі ставить перед науковою та експертною спільнотою низку питань як методологічного, так і практичного характеру. Зміна безпекового клімату, вибудовування нової архітектури міжнародної безпеки зокрема та міжнародних відносин загалом привертає увагу численних дослідників, науковців, експертів.

В умовах наростання геополітичних протиріч на регіональному та глобальному рівні постає питання формування нового міжнародного порядку. При цьому можна говорити про створення та виокремлення декількох центрів сили на глобальному рівні, серед яких не останнє місце посідає Російська Федерація, котра через актуалізацію реконструктивних ідей намагається повернути собі втрачений статус глобального чинника у міжнародних відносинах. Водночас втрата Росією регіонального лідерства на пострадянському просторі обумовлює загострення протистояння як на рівні регіонального виміру на пострадянському просторі, так і в регіоні Центральної та Східної Європи, а також у євроатлантичному регіоні.

Аналіз наростання протистояння на сучасному етапі спостерігається в кількох напрямках міждержавних відносин. Попри загальну конкурентність між США, КНР, ЄС та РФ, які на сьогодні стали головними центрами впливу у сучасних міжнародних відносинах, чітко простежується зростання російської активності на міжнародній арені, насамперед на пострадянському просторі, який останнім часом перетворюється на один з головних театрів протистояння. При цьому таке протистояння виражається як у

військово-політичному компоненті, а також у медійному, пропагандистському, техніко-економічному та культурному аспектах.

З огляду на це, питання подальшого розвитку міждержавних відносин та формування нового міжнародного порядку видається проблемою міждисциплінарною та мультикомпонентною.

Як випливає з аналізу динаміки російсько-українського збройного протистояння, розв'язаного Російською Федерацією ще 2014 року як спроби перешкоджання тіснішій інтеграції України з Європейським Союзом та Північноатлантичним Альянсом, російський чинник став одним з визначальних у створенні напруженості в регіоні Східної Європи. Водночас слід звернути увагу на те, що залученість Росії у конфлікт на окупованих територіях на Сході України та окупованому півострові Крим засвідчує зацікавленість російського політикуму у продовженні такого протистояння не лише в контексті реалізації спроби повернення України у сферу геополітичного панування, а й спроб дезінтеграції Європейського Союзу та послаблення як європейської, так і євроатлантичної єдності. Сьогодні спостерігається активізація спроб за допомогою військово-політичної присутності у прикордонних з державами ЄС регіонах та НАТО (так званий східний фланг ЄС та НАТО) поставити на порядок денний питання ревізії міжнародного устрою з позицій нового перерозподілу світу за участю Російської Федерації, що втратила свій геополітичний вплив та не змогла остаточно реалізувати політику стримування щодо питання розширення впливу Європейського Союзу та Організації Північноатлантичного Альянсу. Отож, можна висловити припущення, що, наприклад, нарощування військової присутності в Балтійському та Арктичному регіоні разом із загостренням напруженості в російсько-українській війні на Сході України та нарощуванням воєнної присутності підрозділів регулярної російської армії є елементами єдиної стратегії Російської Федерації в контексті реалізації зовнішньополітичної стратегії держави.

При цьому, окрему увагу слід звернути на інформаційну складову зовнішньої політики РФ в регіоні Центрально-Східної Європи у контексті реалізації національних інтересів держави. Аналіз наративів у російському інформаційному просторі засвідчує про формування «образу ворога» держав ЄС та НАТО, які, за твердженням російських мас-медіа, намагаються знищити російську

державу, оточуючи її територію військами. Відтак формування такого інформаційного фону дозволяє російським політикам виправдовувати нарощування військового потенціалу на східних рубежах ЄС та НАТО з метою запобігання загрозам для існування самої Росії. Таким чином, використовуючи своє суверенне право держави на переміщення військових підрозділів в межах території країни, РФ намагається створити, з одного боку, «лінію оборони», а з іншого – основу для політико-дипломатичного переговорного процесу. Таким чином, Росія, реалізуючи власну зовнішню політику, намагається через актуалізацію силових компонентів привернути увагу до себе, використовуючи у комплексі військово-політичну та інформаційну складову для переговорів із світовими гравцями.

Показовим у цьому контексті стало пересування російських військ біля кордонів України, яке викликало занепокоєння серед урядових чиновників західних держав ЄС та НАТО, які висловили стурбованість діями, які загрожують безпеці не лише України, а й європейським державам. До цього додалася інформаційна кампанія навколо міграційної кризи на білорусько-польському кордоні, яка водночас стала лакмусовим папірцем готовності європейської дипломатії до відновлення стосунків з невизнаним президентом Білорусі Олександром Лукашенком. Не слід також забувати про залученість до такого кризового шантажу з мігрантами і російського компоненту з огляду на формат Союзної Держави Росії та Білорусі. Окрім того, короткотривала міграційна криза стала певною спецоперацією російських та білоруських силових структур, спрямовану на реалізацію зовнішньополітичних цілей у регіоні.

Можна стверджувати, що розширення зовнішньої активності російської держави з втілення у життя воєнної та безпекової стратегій РФ поставило перед керівництвом Євроатлантичного Альянсу доволі непросте завдання оперативного реагування на загрози безпосередньо державам-членам Альянсу як у контексті міграційних викликів, так і нарощування військової присутності РФ у Чорноморському регіоні (окупований півострів Крим) та Білорусі, де за оцінками розвідувальних відомств західних держав спостерігається нарощування військового потенціалу РФ. Відтак така ситуація не може не викликати зворотньої реакції Альянсу, особливо в умовах практичного припинення дипломатичних

відносин по лінії штаб-квартири Альянсу та представництва РФ при Альянсі, яке фактично припинило своє функціонування. Це, по суті, обмежило можливості діалогу та оперативного контакту між сторонами. Однак така ситуація виникла не стільки з ініціативи Організації, а спровокована діями власне російської сторони. Це, з одного боку, обумовлює наростання напруженості між сторонами, а з іншого – створює нову геополітичну реальність, покликану обмежити виклики і загрози з боку експансивної політики РФ, спрямованої на відновлення російського впливу в регіоні та спроб відновлення діалогу про створення загальноєвропейської системи безпеки від Атлантики до Владивостока, покликаної враховувати концепцію євразійства, на якій, зокрема, побудована активність Росії на міжнародній арені на пострадянському просторі.

Отож можна констатувати, що російська присутність на міжнародній арені як у глобальному, так і особливо регіональному контексті обумовлює необхідність комплексного підходу регіональних акторів до вирішення питань регіональної єдності та вибудовування ефективної системи безпеки як потужного запобіжника від руйнування європейської чи євроатлантичної єдності шляхом поширення російської присутності у політичному, інформаційному та економічному просторі держав регіону.

*Іванна Макух-Федоркова
канд. політ. наук, доцент
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича*

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА В СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТАХ

На сучасному етапі соціальні медіа та новітні технології відіграють надзвичайну важливу роль у будь-якому суспільстві, адже вони не тільки швидко обробляють великі об'єми інформації, але й серйозним чином можуть змінювати структуру комунікації між людьми. Висока ступінь проникнення та величезні об'єми щоденних масивів інформації засвідчують про формування такого типу

мережної структури, яка формує новий облік глобального інформаційного простору. Швидкий розвиток інформаційних технологій трансформує міжнародні відносини та впливає на хід сучасних військових конфліктів. Соціальні медіа дозволяють користувачам Інтернету зв'язуватися між собою, обмінюватися різноманітною цікавою текстовою інформацією, фотографіями, відео та аудіо-записами, а головне, самі користувачі стають активними створювачами контенту і можуть в сучасних умовах скласти конкуренцію потужним медійним корпораціям. В такий спосіб вони можуть змінити хід розвитку самого військового конфлікту і серйозним чином вплинути на формування світової громадської думки. «Нові інформаційні технології впливають на сучасні міжнародні відносини, включно з трансформацією ролі держави у міжнародних відносинах та формами міжнародних конфліктів. Інформаційна революція призвела до докорінного перегляду ролі державного суверенітету і держав у сучасних міжнародних відносинах» [1, с. 14].

Медіа протягом тривалого періоду історії відігравали важливу роль в конфліктах. Події «Арабської весни», які отримали в пресі назву «Twitter» або «Facebook революцій», привернули увагу до ролі нових соціальних медіа в протестних рухах. Арабська весна стала не першим і далеко не єдиним прикладом використання інтернет-комунікацій в організації масових протестів. Роль соціальних медіа була відчутною і в організації протестів в країнах Заходу – в США, Іспанії, Греції та ін. У свою чергу, карикатурні скандали у Данії та Франції черговий раз продемонстрували, що поширення політичної чуттєвої інформації за допомогою ЗМІ і соціальних мереж, може серйозним чином провокувати конфліктність. В результаті «Арабської весни» була підірвана основа безпекової політики на Близькому Сході, проте, з іншого боку, внаслідок цих подій, було зруйновано регіональний порядок, який існував протягом 30-40 років в цьому регіоні.

Варто зазначити, що спостерігається негативна тенденція використання нових технологій і соціальних медіа як інструменту діяльності терористичних організацій. Зокрема, ІДІЛ в просторі соціальних мереж вирішує багато своїх політичних завдань, бо має можливість взаємодіяти з величезною аудиторією по всьому світу. Медіа технології використовуються ними для демонстрації

фотографій з місця бойових дій, публікації повідомлень на різних мовах в соціальних мережах і блогах, для розширення кількості прихильників, застосовуючи методику класичної вербувальної політики для Ісламської держави. Інформаційна революція змінила значення «сили» на міжнародній арені, бо за висловом американського політолога Дж. Ная, в умовах глобальної інформатизації відбувається «дифузія влади» на міжнародній арені – уряди втратили значну частину монополії та контроль над інформаційними потоками, що сприяє розмиванню суверенітету та посиленню недержавних акторів [4, р. 1]. І найбільшою проблемою є те, що провідні держави світу не в змозі регулювати цей процес, адже терористичні організації на сьогодні можуть абсолютно самостійно формувати свою владу, підривати західні культурні цінності та державні інститути.

Водночас, варто наголосити на тому, що соціальні медіа є тим інструментом, який може бути використаний як в розпалюванні конфліктів, так і в їх врегулюванні. На думку американського соціолога М. Кастельса, широке поширення соціальних мереж і нових медіа, їх використання державами слід розглядати не як загрозу міжнародної безпеки, а радше, як джерело нових можливостей для вирішення сучасних глобальних проблем, конфліктних ситуацій, бо інформаційні мережі і соціальні медіа пропонують можливості для формування глобального суспільства і глобальних дискусій [3]. Адже саме соціальні медіа дали можливість пересічним користувачам послуговуватися комунікаційним простором, який раніше контролювали державні структури. Той факт, як сучасні люди за допомогою соціальних медіа можуть впливати на перебіг масштабних збройних конфліктів зазначає у своїй праці британський репортер та письменник Д. Патрикаракос [2]. Автор вводить таке як поняття Homo digitals, під яким розуміється особа, якій технологічний прогрес та соціальні мережі надали неабиякі можливості, адже коли «людина твітіть щось про війну, вона фактично вже є солдатом» [2, с. 21]. Ідея цієї книги народилася саме в Україні, бо Дейвида Патрикаракос разом з українськими волонтерами їздив на Схід в епіцентр збройного протистояння і мав можливість спостерігати як використовуючи мережу Facebook можна мобілізувати на допомогу величезні групи

людей, розширювати контакти та отримувати цінну інформацію. Не менш переконливим є приклад сили соціальних мереж в аналізі конфлікту між Палестиною та Ізраїлем (2014 р.). Використовуючи Twitter 16-річна палестинка Фара Бакер впродовж 51 дня вела текстову трансляцію масштабних обстрілів у Секторі Гази і саме її емоційні повідомлення не тільки підривали інформаційно-психологічну політику Ізраїлю, але й інформували медіа всього світу. В даному контексті важливо наголосити, що саме в цих та інших подібних випадках соціальні медіа дали можливість звичайним пересічним громадянам посилювати свій вплив з високою ефективністю і швидкістю, на яку не були спроможні світові ЗМІ. А державні інституції в подібних ситуаціях проявляють свою неспроможність протистояти силі медіа технологій, бо серйозним чином відстають від сучасних форм ведення сучасної війни та не завжди ефективно протидіють кібернетичним загрозам.

Таким чином, в силу своєї популярності, соціальні медіа широко використовуються як окремими особами так і цілими колективними співтовариствами, вони створюють особливий віртуальний простір і можуть змінювати природу збройного конфлікту, адже завдяки каналам соціальних комунікацій ефективно впливають на формування світової громадської думки, тим самим стають віртуальними та реальними акторами міжнародних конфліктів. Цілком зрозуміло, що використовуватися вони можуть як з добрими намірами і впливати на подолання ієрархії інформаційно-медійної системи, вирішувати соціально значущі проблеми, а також впливати на інформаційне поле під час військових конфліктів. З іншого боку, сила сучасних мереж та Інтернет-технологій може досить ефективно маніпулювати свідомістю мас, поширювати дезінформацію та дестабілізувати ситуацію в будь-якому регіоні світу, активно використовуватися терористичними організаціями та пропагандистськими організаціями ворожих країн. Медіа сфера наповнена емоційною ефектністю має можливість управляти потоками інформації, ширити брудні технології та посилювати свою владу і контроль. Це чітко проявляється в інформаційній політиці РФ, яка зміцнюючи своє прагнення до світового лідерства калічить свідомість мільйонів людей фальшивими фактами та позбавляє права знати правду. Таким чином, виходячи з вище сказаного, в сучасних умовах важливим завданням кожного з нас є створення механізмів

захисту від інформаційно-психологічних загроз, маніпулювання, дезінформації та формування навиків особистого критичного мислення та глибокого аналізу сучасних міжнародних процесів.

Список літератури

1. Зінько С.Ю. Країни Близького Сходу в сучасних міжнародних інформаційних відносинах: монографія. Львів: Ліга-Прес, 2009. 364 с.
2. Патрикаракос Дейвид Війна у 140 знаках: як соціальні медіа змінюють військовий конфлікт ХХІ століття. Київ: Yakaboo Publishing. 2019. 352 с.
3. Castells M. The New Public Sphere: Global Civil Society, Communication Networks, and Global Governance // The Annals of the American Academy of Political and Social Science. 2008. № 616. 78-93 p.
4. Nye J. Cyber Power. Belfer Center for Science and International Affairs, 2010. URL: <http://belfercenter.org/sites/default/files/legacy/files/cyber-power.pdf>.

*Єгор Малов
Чернівецький національний університет
імені Ю. Федьковича*

КОРЕЙСЬКИЙ КОНФЛІКТ ЯК ЗВ'ЯЗКОВА ЛАНКА МІЖ ХОЛОДНОЮ ВІЙНОЮ ТА СУЧАСНОЮ ЕПОХОЮ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Конфлікт на Корейському півострові у різних фазах триває вже більше ніж сімдесят років і цілком може претендувати на право називатись одним з найтриваліших конфліктів в історії людства. Не дивлячись на те, що станом на сьогоднішній день, конфлікт вважається замороженим, він і досі займає вагомий аспект у сучасній системі міжнародних відносин, залишаючись як і раніше, точкою дотику двох кардинально різних світоглядів.

Зародження ідеї розподілу Корейського півострова на дві різні країни за ідеологічним принципом сягає ще часів повоєнного

облаштування світу, на підставі рішень Ялтинської конференції 1945 р. Після завершення Другої світової війни світ активно трансформувався і почав набувати рис які характерні також і для сучасних міжнародних відносин, такі як: всеосяжний вплив Організації Об'єднаних Націй на усі міжнародно-політичні процеси у світі, поява феномену «Локальних воєн» та участь у них, відкрита чи негласна, більш потужних держав, а також зародження практики вирішення конфліктів шляхом введення міжнародного контингенту миротворців під егідою ООН. Усе це можна було спостерігати в активній фазі війни 1950-1953-тього років. Окрім зазначеного вище, з власне військової точки зору, конфлікт відзначився як перший, у якому масово почала використовуватись реактивна авіація та вертольоти, а багато типів озброєння які широко застосовувались тоді і досі залишаються в експлуатації, в тому числі і північнокорейських збройних силах.

Активну фазу війни припинило перемир'я підписане у місті Пхамунджоме у липні 1953 року, і хоча у ЗМІ періодично з'являється інформація про денонсацію Північною Кореєю договору, фактично ж він діє вже шістьдесят вісім років.

Оглядаючи Корейську війну у глобальному масштабі, не можна не відмітити ролі так званих «ляльководів» даного конфлікту, а саме СРСР і США, завдяки яким, власне, конфлікт і зародився, та підтримувався протягом усієї Холодної війни. В ті часи він вже багато в чому нагадував сучасну його форму, з взаємним невизнанням, постійною напругою на лінії розмежування, періодичними загостреннями та дрібними провокаціями, в цілому будучи типовим прикладом локального конфлікту характерного для того періоду.

Після офіційного завершення Холодної війни у 1991, і переходу світоустрою до багатополярності, у світі відбувався великий перерозподіл сил і впливу, що не оминув також і досі стоячий на порядку денному конфлікт у Кореї. Попри повсюдне падіння комуністичних режимів у світі, режиму КНДР вдалось залишитись у числі що вистояли, не в останню чергу завдяки всебічній підтримці Китайської народної республіки, яка в ті часи переживала стрімке посилення позицій на міжнародній арені, та нарощувала економічний потенціал. Природньо, що в умовах послаблення контактів з тепер вже не радянською Росією, перебуваючий під

санкціями правлячий режим у КНДР майже повністю переорієнтувався на співробітництво з Китаєм, в геополітичних інтересах якого залишається виключний контроль над водами Жовтого моря, який йому забезпечує лояльний союзник. Окремо також, варто підкреслити ядерну програму КНДР в який Китай брав участь ще з 1974 року, при цьому формально засуджуючи її.

Факт наявності ядерних боеголовок у настільки непередбачуваної держави як Північна Корея, автоматично робить будь-яке питання пов'язане з об'єднанням півострова ще більш делікатним, та дозволяє в разі чого шантажувати інші країни на користь собі та Китаю. В останні три роки проглядається цікава тенденція, за якою КНДР охоче

підтримує, хоча і безрезультатні, переговори про денуклеаризацію півострова, тим самим роблячи вигляд відкритої до перемовин країн, готовою до діалогу, проте з мінімальними поступками. Остання масштабна криза 2017-го року, пов'язана з випробуванням ракети «Хвасон-14» ясно дала зрозуміти північнокорейському керівництву, що тактика публічного вихваляння зброєю не понесе нічого крім розширення санкцій, а тому, з 2018 КНДР як ніколи охоче йде на контакти з Заходом і поки що на словах обіцяє поступове роззброєння взамін на пом'якшення санкцій. Варто розуміти, що дана тактика не може бути довготривалим вирішенням проблеми економічної блокади країни, і в кінці-кінців може поставити Північну Корею перед вибором, до якого буде прикута увага не менше ніж усього світу, що може спровокувати нову кризу у відношеннях між КНДР у разі продовження режимом старої політики. У такій ситуації, гарантом недоторканості Північної Кореї може цілком виступити Китай, адже його геополітичні інтереси будуть зачеплені, і в меншій степені гарантом може бути Росія, яка хоча і є давнім союзником КНДР, проте перспектива втручатись у виключно китайсько-західне протистояння маючи свої інтереси, не буде її пріоритетною цілю.

Щодо Південної Кореї, яка на сьогодні є однією з найстабільніших, та однією з найбільш швидко прогресуючих економік світу, в очах більшості експертів, саме вона вважається потенційним центром об'єднання півострова а не навпаки. Зумовлено це окрім зрозумілого технічного відриву не тільки від

північної сусідки, а і від більшості світу, так і більш авторитетними позиціями на міжнародній арені. Уряд Республіки Корея вже традиційно для себе вибудовує імідж відкритої до співпраці країни, готової вести діалог будь з ким, включаючи Китай та КНДР, при цьому не визнаючи останню. Відтак, традиційний всеохоплюючий альянс з США, який грав ключову роль для держави особливо на ранніх періодах незалежності почав відходити на другий план. В той час, коли країна по усім показникам поступалась півночі, фінансова, військова та політична підтримка з боку Америки була життєво необхідна для країни. Тепер же, після того, як країна зробила економічний стрибок 1970-ті, співпраця поступово обмежилась спільними військовими навчаннями та обміном технологіями, тепер вже на рівних.

Аби підтримувати сприятливий інвестиційний клімат і не давати іноземним корпораціям привід хвилюватися через напруженість на півострові, південнокорейські збройні сили завжди перебувають на другому рівні бойової готовності, замість звичного усім третього, а підрозділи Національної розвідувальної служби Республіки Корея, що відповідають за кібербезпеку постійно працюють над відбиттям хакерських атак північних корейців, що періодично вражають різного рівня державні установи та промислові компанії.

В цілому, сучасний порядок речей з конфліктом двох Корей хоча і залишає за собою багато спільного з подіями Холодної війни, час йде і певні зміни, хоча і на перший погляд не примітні все ж відбулись. В першу чергу, можна говорити про зміну зовнішньополітичних векторів обох республік, а саме про поступовий перехід Південної Кореї до багатовекторної орієнтації на міжнародній арені та переорієнтацію Північної Кореї головним чином виключно на Китай, замість Росії, для якої такий союзник, на мою думку принесе скоріше більше проблем ніж підтримки. Також, вагомою відмінністю від колишньої Холодної війни, продиктованою технологіями і часом, стало активне використання інтернет-технологій як зброї, особливо з боку КНДР, часті кібератаки на сервери як південних сусідів, так і третіх країн, стали своєрідним символом нинішнього етапу Корейської війни. Вважається, що таким чином, Північна Корея привертає увагу до своїх проблем зумовлених ізоляцією, окрім того, існує також думка про те, що руками північнокорейських хакерів свої проблеми вирішує Китай. Так чи

інакше, південнокорейська кіберполіція, через таке сусідство вважається однією з найдосвідченіших з подібних підрозділів у світі і охоче ділиться досвідом з зарубіжними колегами.

У підсумку, міркуючи про перспективи об'єднання півострова у найближчий час, як би того хотілося і мешканцям обох Кореї і іноземним громадянам, нажаль сьогодні говорити не доводиться, оскільки в першу чергу, як і раніше, конфлікт і досі залишається вигідним для більш потужних держав. Вони зацікавлені у повному контролі над півостровом, хоча і відкрито це не афішують. Попри перехід із однієї системи міжнародних відносин в іншу, починаючи з 1991 року, та зміни у лавах світових лідерів (Росію багато у чому витіснив Китай, у впливі на Північну Корею у тому числі) ідея про повний геополітичний контроль над Корейським півостровом не зникла, а факт супроводжуючої її дестабілізації, може бути легко розіграний на дипломатичному рівні на користь будь якої з Великих держав, що мають вплив на обидві Кореї. Тож поки, ситуація залишається хоч і напруженою, проте контрольованою і у найближчій перспективі на мою думку не передбачає радикальних змін.

*Маркіян Мальський
доктор екон. наук, професор
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

НОВІ ГЕОПОЛІТИЧНІ КОНТУРИ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ЛАДУ

Злам геополітичної конфігурації світового устрою після закінчення холодної війни гостро поставив питання про нову парадигму архітектури міжнародного ладу, у якій поряд із традиційним балансом і рівновагою сил та інтересів національних держав ключову роль покликана відігравати система універсальних ліберальних цінностей і засад демократичного світу, фундаментальних прав та свобод людини, право на інформацію, правду і свободу, політичну ідентичність тощо. Дискусія про базові параметри і правила нового політично-правового та морального –

етичного світового правопорядку розгорілась навколо фундаментального базису нового міжнародного ладу – примату механізмів взаємозалежності, збалансованості та гармонізації національних інтересів, чіткого дотримання норм і принципів міжнародного права над рівновагою сил та способами взаємного силового стримування.

Запропоновані принципи нового світопорядку базувались на нормах демократичного устрою держави, верховенства права, політичного плюралізму, ринкової економіки і дотримання прав і свобод людини у всіх сферах її діяльності та повинні були лягти в основу функціонування демократичної спільноти держав. Непередбачуване загострення міжнародної політичної ситуації, зростання безпекової напруги, невизначеності і невпевненості, конфліктогенності багатьох глобальних і регіональних процесів, наруга над засадничим правилом непорушності державних кордонів і невикористання збройної сили у відносинах між державами, слабкість та неефективність стабілізуючої ролі і функцій таких міжнародних безпекових інституцій як НАТО і ОБСЄ свідчить про фундаментальні порушення задекларованих принципів відкритості, взаємної відповідальності, лояльності і толерантності у сучасних міжнародних відносинах.

На порядок денний знову виноситься поняття полярності світу, функціонування та протистояння світових центрів сили, як головних креаторів та конструкторів нової глобальної політичної сцени. Закінчення холодної війни знаменувало собою крах біполярної системи із жорстким протистоянням США і Радянського Союзу та породило нові геополітичні тренди. З одного боку, почали з'являтися міжнародні актори, які претендували на чільні позиції у світовому устрої – універсальні, глобальні і регіональні міжнародні організації – ООН, НАТО, ЄС, що дозволило експертам говорити про феномен мультиполярності світу. До них активно долучалися через посилення свого впливу на національні уряди та міжнародні організації найбільші транснаціональні корпорації, що все більше і більше набували статусу важливих акторів міжнародного життя. З іншого – всі ці процеси диверсифікації відбувались на фоні небаченого зміцнення гегемонії США, зростання їх участі і ролі у поширенні ліберальних цінностей та демократичних норм у цілому світі, що стало одним з головних завдань і цілей американської зовнішньої

політики. Хоч в дебатах американських вчених і дипломатів така позиція отримала інтелектуальну підтримку, породивши концепції «багатодержавного порядку зі збереженням глобального лідерства США» (Г. Кіссінджер), «американської світової системи» (З. Бжезінський), «однополюсної (США) багатополюстості» (С. Гантінгтон) чи візію «американського світового порядку», поволі зароджувалось розуміння того, що не всі учасники міжнародних відносин приймають ліберальну демократію і її цінності як базис глобальної системи безпеки, не акцептують політичного плюралізму і демократичного вибору влади. Це означає, що в основі нових правил функціонування поліцентричного світу повинно лежати розуміння гетерогенічності і різноманіття світу.

Пробудження арабського світу по дискусійних американських інтервенціях в окремих країнах Азії і Америки (Ірак, Афганістан, Лівія), спроби США вибудувати міжнародний і глобальний порядок згідно зі своїми національними інтересами та інтересами своїх транснаціональних корпорацій викликали гостру реакцію нових геополітичних гравців – Китаю і Росії. Китай швидкими темпами зміцнює свої позиції світового лідера на міжнародній арені, здійснюючи через успішну економічну експансію на світових ринках та масштабні інвестиції в інфраструктурні проекти в ряді азійських та африканських країн системний політичний вплив на формування регіональної та глобальної політики. Росія, скориставшись нестабільною ситуацією, підтвердила припущення багатьох дослідників, що її повернення на позицію відродженого на руїнах СРСР центру сили було питанням часу і сприятливих умов. Наявність щонайменше трьох головних полюсів сили сучасного глобалізованого світу (США, Китай, Росія) стимулює наукову дискусію щодо змісту та форми геополітичного протистояння та співпраці сучасних лідерів.

В цій ситуації у боротьбі за світову гегемонію важливим стає конфігурація такого протистояння у формуванні звичного та традиційного двополюсного світу: Росія може стати бажаним союзником як для США так і для Китаю у їх взаємному поборюванні за глобальне домінування. Історичний досвід попередніх епох свідчить про хибність, згубність та небезпеку таких сценаріїв для міжнародної системи XXI століття.

*Едуард Матвійчук
Донецький національний університет
імені Василя Стуса*

ОБСЄ ТА ЇЇ ПІДХОДИ У ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ

ОБСЄ є однією з регіональних безпекових організацій, діяльність якої спрямована на вирішення конфліктів у зоні відповідальності, що охоплює весь європейський континент. Ця організація має набір інструментів, що дозволяє їй втручатися на всіх етапах конфлікту. Посередництво ОБСЄ у врегулюванні конфлікту на сході України актуалізувалося після невдалих спроб прямого посередництва ЄС і краху Женевського формату. Початок воєнних дій на сході України вимагав негайних кроків щодо припинення насильства і переведення врегулювання конфлікту у політико-дипломатичний формат. З офіційним запитом стати посередником у переговорах в активній фазі конфлікту у серпні 2014 р. до ОБСЄ звернувся президент України П. Порошенко. За посередництва ОБСЄ було підписано угоду про припинення вогню (Мінськ-1). У максимально стислі строки вдалося розгорнути СММ. На той час вже існував майданчик ТКГ, де ОБСЄ є посередником. Але домогтися стійкого режиму припинення вогню так і не вдалося, існують перешкоди щодо доступу представників місії у зоні конфлікту, переговорний процес у ТКГ заблокований. Це спонукає до того, щоб дослідити підходи та спроможності ОБСЄ до вирішення конфлікту на сході України. котра бере участь у процесах врегулювання конфліктів, а також активно бере участь в процесах посередництва Східної Європи та Євразії. Проте, враховуючи вищесказане, все ще спостерігається недостатнє вивчення та дослідження важливих теоретичних засад ОБСЄ, як організації, яка є суб'єктом управління конфліктами та посередництва. Цікавим також залишається те, що хоч деякі дослідження досить широко охоплювали активність та діяльність організації, все ще досить мало уваги приділялось та приділяється таким важливим факторам, як підходи та стратегії, що використовуються при вирішенні питань на теренах колишнього СРСР. [4][6]

Вплив ОБСЄ на вирішення конфліктів в такого типу конфліктах

є досить обмеженим, хоч і часто вважається, що її «гарне управління та послуги» поряд з посередництвом зробили вагомий внесок у деескалацію конфліктів. Проте є ряд факторів, наприклад відсутність механізму санкцій, які значно обмежують функціональність та ефективність ОБСЄ. Як міжнародну організацію, мета якої є зменшення напруги та деескалація конфлікту, її обмежені організаційні можливості, слабкі юридичні ресурси, та не самі сприятливі геополітичні умови пригальмовували та ускладнювали вирішення конфлікту. Ці фактори спонукають організацію до використання «м'якого» посередництва». [1]

Досліджуючи ОБСЄ та її діяльність варто виділити еволюцію цієї організації для розуміння її діяльності на сучасному етапі. Умовно, трансформацію можна поділити на 4 гілки розвитку: до першої можна віднести всеохоплюючу концептуалізацію безпеки у військово-політичному та екологічно-економічному секторі, а також людська безпека. Друга гілка стосується прийняття рішень, що базується на консенсусі. Третя гілка – спеціалізовані установи, котрі направлені на реалізацію норм демократії та прав людини. І четверта, яка стосується великої кількості польових операцій, котрі почались у 1990-х. Друга гілка в цій структурі може вважатись одним з «найбільших досягнень» організації. Процес прийняття рішень консенсусом підкріплює факт відсутності механізмів примусу, що ставить усі сторони конфлікту під час переговорів у рівні умови, а такий принцип як «одна держава – один голос», включаючи право вето для кожної сторони, гарантує, що в жодного учасника не буде контролю над інституціями ОБСЄ.[2]

ОБСЄ передбачила та попередила, відносно високого ризику кризи в Україні шляхом посередництва своїх місій, а також виразила занепокоєння та попередження про можливу війну ще у кінці 2013 року. Однак, відсутність правових механізмів для розширення права та можливостей Генсека Ламберто Зань'єра та політичний тупик після анексії Криму Росією у березні 2014 році, привели до того, що попередження не були використані та не було прийнято відповідних швидких дій задля захисту території.

На початку війни, спроби зупинити військові дії були першою та найголовнішою місією ОБСЄ. Метод, який був обраний – дипломатія, якнайшвидше залучення усіх сторін до переговорного

процесу задля встановлення «режиму тиші»; призначення особистого посланця в Україну мало контролювати всю діяльність ОБСЄ. Було створено групи швидкого реагування, щоб допомогти українській владі у збиранні фактів та звітності, а у травні 2014 року було ініційовано серію круглих столів на високому рівні.

Переважно, діяльність ОБСЄ з розробки форми та методів встановлення переговорів була зосереджена на Трьохсторонній контактній групі (ТКГ) з головуванням, власне, ОБСЄ. До ТКГ входили представники України (Леонід Кучма) та Росії (Михайло Зурабов). Діяльність такого формату дала результати, які виразились у підписанні Мінського протоколу 2014 року.

ТКГ – це приклад ефективної роботи та вдало використаних методів і інструментів, оскільки діяльність цієї платформи допомогла встановити діалог та, що досить важливо, за допомоги посередника, який розглядається як неупереджений суб'єкт (представником ОБСЄ на початковому етапі переговорного процесу була швейцарський посол Хайді Тель'явіні). ТКГ вдалось організувати серію переговорів між представниками ОРДЛО та офіційним Києвом. Зустрічі цієї групи є досить регулярними, задля того, щоб гарантувати, що сторони конфлікту не порушують режиму припинення вогню. На сьогоднішній день, у ТКГ є ряд проблем, що актуалізуються та вирішуються досить активно, а є такі, в яких спостерігається застій. Так, Українська сторона досягає успіху у ряді питань соціального та гуманітарного значення. Як приклад, можна розглянути відкриття КПВВ «Станиця Луганська». Серед питань, які не вирішуються або штучно створюються та актуалізуються у поганому сенсі – це перешкоджання СММ ОБСЄ вільно діяти у визначеній зоні, що виражається у обмеженні пересування, спроби радіопридушення каналів комунікації та управління спеціальною технікою для спостереження, також не рідким питанням є порушення «режиму тиші».[3]

Як факт, можна констатувати, що вплив ОБСЄ був не таким значущим, як вплив міждержавної платформи «Нормандський формат», котрий влітку 2014 року трансформувався у спеціальний майданчик та став ключовим фактором для переговорів.

Одним з найголовніших досягнень ОБСЄ, як розробника шляхів до переговорів, посередництва та вирішення конфліктів, можна вважати створення Спеціальної моніторингової місії (СММ) ОБСЄ

(ОБСЄ, 2014 р.), на меті якої стоїть створення та підтримка неупередженого моніторингу та звітів, що базуються на фактичній інформації. [5]

На даний момент, СММ є фактично одноосібним міжнародним інструментом, в якого є повноваження слідкувати за порушеннями режиму припинення вогню в певних точках, місцевостях та державах. Проте, можна стверджувати, що функціонал СММ обмежений збиранням даних, слідкуванням за тим, щоб були відсутні порушення домовленостей, щодо припинення вогню та вступом у переговори з кожною з сторін (Мінські домовленості). Місія не гарантує надання безпеки і захисту, та члени команди спостерігачів - цивільні особи. [3]

Розглядаючи ОБСЄ, як самостійну, незалежну, котра існує в складних міжнародних процесах, слід робити це в наступному світлі: у організації немає юридичних механізмів виконання тих чи інших рішень, метод консенсусу про який згадувалось раніше, хоч і є зручним для сторін переговорів, але він значно гальмує процес прийняття рішень та ініціатив, тощо. Такі явища серйозно заважають повноцінному функціонуванню та ефективній дії організації.

Розглядаючи конфлікт у Сході України, внесок та результати діяльності ОБСЄ обмежились у стримуванні конфлікту, беручи на себе роль посередника між сторонами, але успіху, як такого, не було (наприклад, постійні порушення «режиму тиші»). Беручи до уваги те, що у ОБСЄ є мандат на проведення медіації, переговорів, її роль обмежується заморожуванням конфлікту, а не його вирішенням, тобто можна побачити певний парадокс. Під час створення організації, її головною метою було стримування насильства, відповідно до напруження між державами та блоками часів Холодної війни, проте сьогодні вона в певному сенсі є безсильною через брак методів прямого впливу та відсутністю методів зацікавлення учасників конфлікту. До таких стимулів можна віднести матеріальні блага (фінанси, ресурси, тощо) та нематеріальні (імідж у міжнародній сфері, зацікавлення у партнерстві, тощо). Як висновок, можна дійти до того, що Росія своїми діями у 2014 та наступних роках продемонструвала неповагу до суверенітету України та неповагу до норм територіальної цілісності, та як результат, неспроможність ОБСЄ здійснювати стратегію, що базується на стимулі. [1]

Список використаних джерел та літератури

1. Gawrich A. Emerging from the shadows – the Ukrainian-Russian crisis and the OSCE’s contribution to the European security architecture / Gawrich., 2014. – URL: <https://www.jstor.org/stable/24868488>
2. Mosser A. Embracing “embedded security”: the OSCE’s understated but significant role in the European security architecture / Mosser., 2015. – URL: <https://ur.booksc.eu/book/46445544/a9e8be>
3. Neukirch C. The Special Monitoring Mission to Ukraine in its second year: ongoing OSCE conflict management in Ukraine / Neukirch. – Baden-Baden: OSCE yearbook, 2016. – URL: <https://ifsh.de/file-CORE/documents/yearbook/english/15/Neukirch-en.pdf>
4. Perchoc P. The Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) / Philippe Perchoc // EPRS. – 2018. – URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/628219/EPRS_BRI\(2018\)628219_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/628219/EPRS_BRI(2018)628219_EN.pdf).
5. Pesko M. The OSCE’s engagement in response to the crisis in Ukraine: meeting new challenges with new solutions / Pesko., 2016. – URL: https://ifsh.de/file/publication/OSCE_Yearbook_en/2016/Pesko-en.pdf
6. Sánchez A. Case study of the European Security Architecture: NATO and OSCE [Електронний ресурс] / Ana Sánchez // GLOBE. – 2020. – URL: https://www.globe-project.eu/case-study-of-the-european-security-architecture-nato-and-osce_11317.pdf.

*Вікторія Михтуненко
канд. істор.наук, старший викладач
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка*

ГЕНОЦИД В СРЕБРЕНИЦІ: ПРОТИРІЧЧЯ МІЖНАРОДНОГО ТРИБУНАЛУ (КОНФЛІКТОГЕННІ ЧИННИКИ В СУЧАСНІЙ МІЖНАРОДНІЙ СИСТЕМІ)

Сучасна система міжнародних відносин постійно трансформується в умовах багатопольярного світоустрою.

Аналіз та прогноз розвитку суб'єктивного елемента міжнародних процесів мислення, поведінки, процесу вироблення та прийняття рішення, формулювання зовнішньополітичної стратегії нерідко вимагає відмови від виняткової опори на структурні версії класичних теорій міжнародних відносин, що віддають пріоритет системі та занижують значущість на ситуацію її окремого учасника – міжнародного актора.

Саме тому сучасні дослідники акцентують увагу на наступних першочергових проблемах, а саме: конфліктогенні чинники в сучасній міжнародній системі; локальні та регіональні конфлікти в контексті національної безпеки держави; військово-політичні аспекти сучасних конфліктів; сучасне міжнародне гуманітарне право в умовах міжнародних збройних конфліктів; захист прав людини під час збройних конфліктів; проблема дотримання і виконання міжнародно-правових зобов'язань сторонами та учасниками міжнародних збройних конфліктів; проблеми миротворчої та превентивної дипломатії тощо.

Чверть століття тому, у липні 1995 року, армія боснійських сербів захопила Сребреницю, оголошену ООН «зоною безпеки», і розстріляла там щонайменше 7500 тисяч боснійських мусульман. Ця подія, офіційно визнана геноцидом, стала наймасовішим вбивством у Європі після закінчення Другої світової війни. Головним винуватцем трагедії був визнаний командувач армією Республіки Сербської генерал Ратко Младич. У 2017 році Міжнародний трибунал по колишній Югославії засудив його до довічного ув'язнення. Однак розслідування по справі та рішення трибуналу до сьогодні викликають бурхливі обговорення як у середовищі політиків, так і серед науковців.

Різанину в Сребрениці називають найбільшим масовим вбивством у Європі після 1945 року. Число жертв залишається предметом суперечок: міжнародні комісії говорять про приблизно 8 тисяч чоловіків і підлітків, сім'ї жертв різанини називають число більш ніж 10 тисяч. На сьогодні ідентифіковано та перепоховано близько 6 600 тіл [1, с. 318].

З початком війни в Боснії сербське населення, яке становило більшість у Сребрениці, було змушене тікати звідти. У 1993 році місто виявилось мусульманським анклавом, оточеним територією

Республіки Сербської. У травні ООН проголосила Сребреницю зоною безпеки для біженців та розмістила там загін миротворців із Нідерландів. Але вони не змогли стримати тиск сербів, залишивши місце дислокації. Саме тому, Нідерланди частково визнали свою відповідальність за загибель боснійців.

Відомо, що Міжнародний трибунал по питанням колишньої Югославії (МТКЮ) – перший трибунал із військових злочинів з часів Нюрнбергу. МТКЮ був заснований у травні 1993 р., через два роки після початку югославського конфлікту та в розпал сербської агресії проти Боснії та Герцеговини. Зазначимо, що саме боснійський конфлікт 1991–1995 рр., розв’язаний етнофундаменталістами Р. Караджичем, генералом Р. Младичем та іншими політичними лідерами сербів, став точкою відліку діяльності МТКЮ, оскільки перебіг сербської агресії в Боснії та Герцеговині супроводжувався масштабними етнічними чистками та депортаціями мирних жителів, створенням концтаборів та утриманням у них цивільного населення, масовими стратами та актами геноциду боснійських мусульман і хорватів.

За даними міжнародного трибуналу по питанням колишньої Югославії, розстріли тривали на околицях Сребрениці кілька днів. І Белград, і Баня-Лука врешті-решт погодилися з версією Трибуналу, визнавши трагедію військовим злочином – вбивством мирних жителів.

Рада Безпеки ООН у 2015 році розглядала резолюцію, яка називає різанину в Сребрениці геноцидом, але Росія наклала на неї вето, маючи свої стратегічні цілі на Балканах. Європейський Союз водночас схвалив аналогічний документ.

Варто зазначити, що вперше події у Сребрениці були кваліфіковані органами міжнародного правосуддя як геноцид 19 квітня 2004 року, коли МТКЮ ухвалював вирок генералу Радиславу Крстичу (засудженому до 35 років ув’язнення).

У різні роки приблизно 20 осіб було звинувачено МТКЮ у причетності до геноциду в Сребрениці. Пряму відповідальність за ці злочини було покладено на Ратко Младича, колишнього президента Республіки Сербської. 22 листопада 2017 року Міжнародний трибунал з військових злочинів у колишній Югославії в Гаазі засудив экс-командувача силами боснійських сербів Ратко Младича до довічного ув’язнення, визнавши його винним у скоєнні геноциду та

злочинів проти людяності.

Р. Младича, який ховався від правосуддя 15 років, було заарештовано в Сербії 26 травня 2011 року і відправлено до Гааги, а вже 31 травня його було передано МТКЮ в Гаазі. Суд над сербським генералом тривав 530 днів – до грудня 2016 року. За цей час було допитано 591 свідка, суд розглянув 9 914 доказів злочинів Р. Младича.

Трибунал визнав Р. Младича винним по 10 з 11 пунктів звинувачення, у тому числі – у геноциді мусульман у Сребрениці, злочинах проти людяності (вигнання, знищення, вбивство, депортації), порушенні законів та звичаїв ведення війни (вбивство, тероризм) на мирне населення та взяття заручників) [2].

26 лютого 2007 року події у Сребрениці були визнані геноцидом Міжнародним судом ООН. У січні 2009 року Європейський парламент проголосив 11 липня Днем пам'яті геноциду у Сребрениці.

Довгий час влада Республіки Сербської в Боснії та Герцеговині та уряд Сербії заперечували звинувачення в геноциді. Ще в грудні 1995 року тимчасовий повірений у справах Югославії при ООН Владислав Йованович заявив, що вбивства були скоєні самими мусульманами – таким чином вони розправилися з тими, хто хотів скласти зброю.

Також у МТКЮ були представлені дані, згідно з якими солдати мусульманської дивізії Оріча спалили понад 200 сербських сіл поблизу міста та вбили 3870 сербів (не було прийнято до розгляду).

У 2004 році Республіка Сербська визнала факт участі її військ та сил безпеки в розстрілах чоловіків із Сребрениці. У 2005 році комісія з розслідування надала список, до якого увійшло понад 19 тис. осіб, які брали участь у подіях у Сребрениці.

Однак рішення Міжнародного трибуналу на сучасному етапі викликають жваві дискусії. Основним аргументом, який приводять його противники є те, що Європейський Союз не помічає існуючі протиріччя між нібито примиреними сторонами конфлікту. Адже сербська влада визнає, що розстріли військовополонених мали місце в Сребрениці, і навіть називають цифру 400 осіб, називаючи це відповіддю на терор, який підрозділи боснійських мусульман чинили два роки поспіль проти сербського населення. На наш погляд, події в Сребрениці потребують не політичного, а кваліфікованого правового трактування.

Отже, сучасний глобалізований світ, як засвідчують події останніх десятиліть, став надзвичайно нестабільним і конфлікто-генним. У різних його регіонах спалахують міжнаціональні та регіональні конфлікти. У зв'язку з цим міжнародна спільнота й науковці зобов'язані виробити нестандартні моделі та технології врегулювання конфліктів, запропонувати ефективно діючий інструментарій миротворчої та превентивної дипломатії.

Список використаних джерел та літератури

1. Каменецький М. С. Міжнародний трибунал для колишньої Югославії. Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. / Редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. К.: Знання України, 2004. Т. 2. 812 с.
2. Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії завершив роботу. Радіо Свобода. 21 грудня 2017. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/28931961.html> (дата звернення 25.11.2021).

*В'ячеслав Оліцький
кандидат історичних наук,
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка*

РЕЛІГІЙНИЙ АСПЕКТ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ В УКРАЇНІ

Україна поліконфесійна держава, яка забезпечує рівні умови функціонування та розвитку усіх релігійних об'єднань. До початку російської агресії проти України у 2014 р. релігійний аспект фактично не розглядався як один із можливих чинників гібридної війни. Початок військової інтервенції в Криму та на Сході України у 2014 р., продемонстрував українському суспільству та міжнародній спільноті, що в умовах гібридної війни Російська Федерація не лише готова до використання даного напрямку, але й активно його застосовувала.

Однією із провідних ідеологій, які активно підтримує та всіляко стимулює Російська Федерація є теорія «русского мира». Одним із стовпів даної ідеології є Церква. Сучасна Руська Православна

Церква, не лише підтримує дану теорію але й виступає активним учасником її реалізації. Саме РПЦ зіграла провідну роль у формуванні пострадянської політичної релігії на яку спирається сучасна російська влада [2, с. 68]. Вагому роль у втіленні даної ідеологічної складової сьогодні становить ідея об'єднання східнослов'янських народів, а фактично відновлення колишніх кордонів Російської імперії, тези про богообраність «русского народа», війна із Заходом. Про активну підтримку Церквою даної ідеології свідчать публічні висловлювання ієрархів та офіційних речників РПЦ. Так, Патріарх Кирило вважає «русский мир» окремою цивілізацією, яку становлять росіяни, українці, білоруси, інші не слов'янські народи, за умови, що вони сприймають її моральні та духовні цінності [1, с. 6]. В. Чаплін, який до 2015 р. був офіційним речником РПЦ, неодноразово публічно підтримував «війну проти Заходу» в Україні. Частими є також вихваляння ієрархами РПЦ, у тому числі в Україні (УПЦ МП) особи В. Путіна та його діяльності. Зокрема одеський митрополит Агафангел публічно від імені духовенства та віруючих своєї єпархії вітав В. Путіна з обранням на третій термін Президента Росії [2, с. 68–70].

РПЦ та її складова в Україні УПЦ МП відкрито підтримували і підтримують дії російської влади, які спрямовані проти України. Відносно історичних подій, позиція цієї Церкви в Україні також більш схильна до російської історіографії та трактування історії. Зокрема, вона заперечує факт голодомору-геноциду 1932–1933 рр., висловлює абсолютно негативне ставлення до І. Мазепи, УПА тощо. Неодноразовими були випадки коли священники УПЦ МП відмовлялися відспівувати загиблих на Сході України українських військовослужбовців. Такі позиції не лише переважали та переважають серед духовенства, але й активно поширювалися серед віруючих. Усе це створює ідеологічну основу підтримки РПЦ та Російської Федерації.

Російський аналітик О. Малащенко зазначав, що політизація РПЦ взагалі вийшла за межі можливого. Втручанням у світські справи Патріарх насамперед прагне у першу чергу збільшити власну політичну вагу, підтримуючи та легітимізуючи російську владу. Така позиція впливає на формування кон'юнктури в Російській Федерації [1, с. 6]. Крім того, вона впливає на позицію УПЦ МП яка

намагається, за прикладом Росії, впливати на українську політичну картину. Відбувається зближення проросійської політичної еліти України із УПЦ МП, її фінансова та політична підтримка. Проросійське крило політиків стає частиною Церкви приймаючи духовні висвячення. Користуючись своїм політичним становищем ці політики намагаються лобіювати інтереси РПЦ в Україні на вищому політичному рівні. Особливо таке зближення відбувалося за Президента В. Януковича, коли УПЦ МП максимально зблизилася не лише із політичним режимом В. Януковича, але й з державою. Саме за таких умов почав втілюватися релігійний аспект російської агресії в Україні. Можна говорити, що зближення проросійської політичної та церковної еліти напередодні 2014 р. було підготовчим етапом майбутньої гібридної війни та військової агресії.

В ході Революції Гідності, анексії Криму та російської військової агресії на Сході України, серед іншого активно використовувався релігійний чинник. РПЦ зайняла антиукраїнську позицію, заперечуючи російську агресію, заявляючи про громадянську війну, підтримуючи російську владу та В. Путіна. Відомі випадки переховування сепаратистів та їх зброї у храмах та монастирях УПЦ МП, освячення зброї сепаратистів [3, с. 138; 1, с. 8]. Американський соціолог Х. Казанова стверджував, що в подіях 2014 р. і російсько-українському конфлікті релігія відіграє колосальну роль, тому що в Україні зберігаються імперські інтереси Кремля й інтереси проекту РПЦ [1, с. 7].

У російській агресії проти України збіглися інтереси Російської Федерації та РПЦ. Цим актом фактично реалізовувалася ідеологія «русского мира», відповідного до якої держава скептично ставиться до незалежності України, вважаючи її своєю невід'ємною частиною, або як мінімум власних геополітичних інтересів. Церква ж вважає Україну своєю канонічною територією. Крім того, саме із територією Української держави пов'язані важливі ідеологічні символи, які ставляться в початки як Російської держави так і Церкви. За таких умов, обидві структури не могли дозволити віддалення України від Росії і її цінностей та зближення її із Європою і європейськими цінностями. В ході Революції Гідності та початку російської агресії, частина віруючих УПЦ МП не поділяючи її позиції відходить від неї та долучається до УПЦ КП, а в майбутньому до ПЦУ. Російська Федерація сприймає їх як ворожі, що постійно демонструється

відповідною риторикою. Одним із можливих варіантів збереження свого впливу та насадження ідеології «руського мира» залишалася саме військова агресія та поширення впливу РПЦ.

За подібних умов, релігійний аспект російської військової агресії в Україні є важливою складовою гібридної війни. Даний фактор постійно підживлюється як цивільною так і релігійною владою Російської Федерації. За сучасних суспільно-політичних умов, релігійна присутність в Україні залишається чи не єдиною можливістю впливу на частину українського суспільства з метою збереження проросійського спрямування зовнішньої політики України та поширення ідеології «руського мира».

Отже, релігійний аспект був і залишається значною складовою російської агресії в Україні. Саме завдяки впливу на віруючих РПЦ зберігається проросійська орієнтація певної частини українського населення. До 2014 р. Україна фактично не розглядала дану загрозу, а РПЦ підтримуючи російську владу, значно зблизилася із політичною елітою та владою в Україні періоду президентства В. Януковича. Релігійний фактор активно використовується Російською Федерацією під час військових дій в Україні і виступає складовою російської агресії. Росія зважаючи на відстоювання ідеології «руського мира» не може змиритися із втратою своїх інтересів в Україні, тому використовує усі наявні у неї ресурси для їх відстоювання.

Використана література

1. Балюк В., Дорошко М. Релігійний чинник у гібридній війні Росії проти України. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. 2020. № 1 (51). С. 5–11.
2. Гворун К., архімандрит. Політичне православ'я: доктрина, що розділяє Церкву / пер. з англ. О. Панич. К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2019. 152 с.
3. Історія Української Православної Церкви / Д. Гордієнко, В. Клос, Ю. Мицик, І. Преловська. Х.: Фоліо, 2018. 244 с.

*Григорій Перепелиця
доктор політичних наук, професор
Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ГІБРИДНА ВІЙНА ЯК ФОРМА АГРЕСІЇ ТА ІНТЕРВЕНЦІЇ РОСІЇ В ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ

Українсько-російська війна, яка триває майже вісім років, в більшості своїй сприймається міжнародною спільнотою як внутрішньоукраїнський конфлікт, а серед західного політикуму лояльного до Росії його взагалі воліють вважати навіть «громадянською війною» в Україні. Таке сприйняття виявилось досить вигідним і для більшої частини західноєвропейських країн, оскільки воно великою мірою знімало з них відповідальність за збереження миру в Європі у такий спосіб, з іншого - було намаганням у будь-який спосіб зберегти існуючий світовий порядок, що склався після закінчення холодної війни і не турбувати Росію, а сприймати її радше як партнера по бізнесу та в протистоянні міжнародному тероризму, стримуванні Китаю а також в боротьбі з розповсюдженням зброї масового знищення. Так, за словами в.о. міністра закордонних справ Німеччини Табко Мааса, Берлін прагне кращих відносин із Росією, «але для цього потрібен прогрес, зокрема, у врегулюванні конфлікту на Сході України – на основі Мінських домовленостей». «Натомість німецька зовнішня політика має поставити перед собою реалістичні цілі в майбутньому, які відповідають чітко визначеним німецьким інтересам: настав час покінчити з ілюзіями», - заявив Маас [2].

Проте цей конфлікт виявився не єдиним місцем, який має турбувати Європу. З літа 2021 року почалась нова міграційна криза, запроваджена Олександром Лукашенко на білоруско-литовському кордоні, а згодом і на білоруско-польському кордоні. Тож постало питання, що собою являє цей феномен: чергову міграційну кризу для ЄС, проблему білоруско-польських відносин чи початок російської інтервенції. Проте, майже 6 місяців знадобилось країнам Євросоюзу та НАТО, щоб зрозуміти загрозу штучно створеної режимом Олександра Лукашенка кризи і почати обговорювати можливість

скликання консультацій з союзниками відповідно до статті 4 статуту НАТО. Президент Росії, своєю чергою, підштовхнув Ангелу Меркель до прямих перемовин з нелегітимним президентом Білорусі, що Меркель і зробила, двічі зателефонувавши Лукашенку, тим самим обуривши європейських союзників Німеччини. Натомість прем'єр-міністр Польщі Матеуш Моравецький заявив, що в кризі з мігрантами можна побачити підготовку у військовому протистоянні країн НАТО з одного боку, та Білорусі з Росією з іншого [5].

Очевидно, що в оцінці цієї міграційної ситуації, яка явно набрала ознак міжнародної політичної кризи в Центральній-Східній Європі, прем'єр Польщі М. Моравецький має рацію, якщо поглянути на неї крізь призму гібридної війни як форми агресії. Визначення агресії, як відомо, дано ХХІХ сесією генеральної асамблеї ООН, де чітко зазначено: «Агресією є застосування збройних сил державою проти суверенітету, територіальної недоторканності чи політичної незалежності іншої держави, або іншим чином, несумісним зі Статутом Організації Об'єднаних Націй, як це встановлено у цьому визначенні» [3]. Відповідно до статті 3 резолюції, будь-яка з наступних дій, незалежно від оголошення війни, з урахуванням та відповідно до положень статті 2, кваліфікуватиметься як акт агресії:

а) вторгнення або напад збройних сил держави на територію іншої держави або будь-яка військова окупація, який би тимчасовий характер вона не мала, яка є результатом такого вторгнення чи нападу, або будь-яка анексія із застосуванням сили території іншої держави чи її частини;

б) бомбардування збройними силами держави території іншої держави або застосування будь-якої зброї державою проти території іншої держави;

с) блокада портів або берегів держави збройними силами іншої держави;

д) напад збройними силами держави на сухопутні, морські чи повітряні сили, або морські та повітряні флоти іншої держави;

е) застосування збройних сил однієї держави, що знаходяться на території іншої держави за угодою з державою, що приймає, з порушенням умов, передбачених в угоді, або будь-яке продовження їх перебування на такій території щодо припинення дії угоди;

ф) дія держави, яка дозволяє, щоб її територія, яку вона надала у

розпорядження іншої держави, використовувалася цією іншою державою для вчинення акту агресії проти третьої держави;

г) засилення державою або від імені держави збройних банд, груп, іррегулярних сил чи найманців, які здійснюють акти застосування збройної сили проти іншої держави, що мають настільки серйозний характер, що це рівносильно переліченим вище актам, або його значну участь у них [3].

Таким чином постає питання, якою мірою гібридна війна дозволяє Росії маскувати цю агресію чи інтервенцію і досягати відповідних зовнішньо-політичних і воєнно-політичних цілей? При тому, що п. г) статті 3. Резолюції Генасамблеї ООН, чітко формулює ознаки такої агресії, до яких відносяться «засилення державою чи від імені держави збройних банд, груп і регулярних збройних сил проти іншої держави, що носять серйозний характер, який рівнозначний перерахованим вище актам чи значна участь в них» [3].

Як тоді розцінювати цю міграційну атаку спрямовану білоруською владою на польський та литовський кордони? І чи не є вона частиною гібридної війни Росії проти Заходу? Як в такій ситуації НАТО має приймати рішення на основі статті 5 про колективну оборону?

Відповіді на ці питання можуть знаходитись в площині тієї гібридної війни, яку Росія розв'язала проти Заходу, намагаючись зруйнувати існуючий світовий порядок і відновити геополітичне домінування над усією Центрально-Східною Європою, знищивши попередньо Україну як незалежну і суверенну державу. Для вирішення цієї фінальної політичної мети російської гібридної війни необхідно зруйнувати східний фланг НАТО як головну оборонну і безпекову парасольку Європи. Тож ця міграційна агресія, яка здійснюється з використанням громадян з бідних азійських країн є одним з етапів російської гібридної війни по руйнації східних кордонів НАТО і ЄС на передньому краї яких опинилась Польща та Литва. Безумовно, що ці азійські мігранти не застосовують зброї проти польських прикордонників, але за їх спинами діють снайпери білоруських та російських силових структур і ця міграційна атака супроводжується демонстративними діями російських стратегічних бомбардувальників та російських десантників по периметру східного кордону Польщі та Литви в готовності до їх застосування. До того ж саме в цьому агресивно-наступальному контексті відбулися

білоруско-російські стратегічні командно-штабні навчання «Захід - 2021», які мали відверто наступальний характер і демонстрували готовність до інтервенції в Польщу та Литву.

Вибір саме такої форми дій полягає в тому, що гібридна війна надає Росії значні переваги в порівнянні із класичними формами війни попередніх століть. *По-перше*, для досягнення глобальних цілей потрібні глобальні ресурси, яких Росія немає. В умовах гібридної війни це не обов'язково, оскільки гібридна війна не потребує великих економічних та воєнних затрат. В гібридній війні перевага в силовому балансі і диспаритет немає вирішального значення, оскільки вона являє собою форму асиметричного конфлікту. Таким чином, саме шляхом гібридної війни Росія може компенсувати свою економічну та технічну відсталість та знівелювати значну перевагу Заходу в економічному та воєнному потенціалі.

Гібридні війна не обмежена міжнародними конвенціями та правилами ведення війни згідно міжнародного права. В ній немає чітко означеного початку та кінця війни. Для гібридної війни не властиві воєнні фронти, багаточисельні армії та масштабні воєнні операції, оскільки вона переважною мірою ведеться у віртуальній сфері, а об'єктом цієї війни є суспільна свідомість, розум. Такі гібридні війни спрямовані на створення хаосу на території противника, суспільного хаосу серед його населення, управлінського хаосу в системі державного і військового управління. В цій ситуації застосування воєнної сили зводиться до необхідного мінімуму, оскільки дозволяє агресору використовувати цивільне населення та збройні сили країни-жертви на шкоду її власного уряду. За регулярними військами залишається тільки завдання захоплення території, встановлення окупаційної влади та подавлення локального спротиву. Ведення таких гібридних війн планується починати та завершувати на території противника серед його населення.

Створення такої ситуації хаосу на кримському півострові і дезорієнтація його населення забезпечила надзвичайно успішне і безкровне вторгнення російських військ на територію Криму та його анексію. 27 лютого 2014 року, близько 4 ранку озброєний загін російського спецназу одягнений в зелену камуфляжну форму без розпізнавальних знаків захопив будівлі Ради Міністрів і Верховної

Ради Криму та вивісив там російські прапори. Частина сил авіації 1-го командування ВПС і ППО була перебазована на оперативні аеродроми, зокрема з дозаправкою в повітрі. 28 лютого 2014 року український повітряний кордон перетнуло більше 10 військових гелікоптерів Російської Федерації, а військовослужбовці Чорноморського флоту Росії заблокували морську охорону прикордонних військ. А вже ввечері 6 березня 2014 року близько 100 озброєних російських спецпризначенців узяли під свій контроль пункт пропуску «Крим», силоміць вивівши за його межі українських представників усіх контрольних служб. За кілька хвилин після цього через кордон пройшло 6 військових автомобілів з приблизно двома сотнями осіб у камуфльованій уніформі чорного кольору без знаків розпізнавання. Так почалася російська воєнна окупація Криму. При виконанні тих чи інших завдань воєнної окупації відбувалось комплексне застосування змішаних підрозділів регулярних і нерегулярних збройних формувань та підтримувалась чітка координація їхніх дій.

Озброєні парамілітарні загони кримської “самооборони”, до яких входили російські козаки, частина місцевої кримської міліції, що перейшла на сторону російського спецназу, загони російських байкерів «Нічні вовки», підрозділи чеченського МВС РФ та кримський злочинний світ. До завдань цих загонів кримської “самооборони” входили: організація провокацій, залякування цивільного населення, тортури і катування прихильників збереження Криму в складі України, захоплення адміністративних будівель, переслідування незалежних журналістів, блокування і захоплення військових частин Збройних Сил України, правоохоронних органів, тиск на незалежні ЗМІ, викрадення журналістів, створення атмосфери страху та психозу на півострові. Російські байкери патрулювали дороги, охороняли будівлі, зайняті російським спецназом, переслідували громадських активістів. Основу російських регулярних військ складали підрозділи сил Спеціальних операцій збройних сил Російської Федерації, створені Указом Президента РФ в січні 2014 року та диверсійні сили Чорноморського флоту РФ. Тож першими в Крим вже 25 лютого 2014 року прибули підрозділи окремої бригади спецназу ГРУ РФ з м. Тольятті, які розмістились в одному з ялтинських санаторіїв. В їхні завдання входило захоплення урядових будівель Автономної Республіки Крим та сімферопольського аеропорту [4, с. 499-500].

Тож які уроки можна винести з цього кримського кейсу? По-перше, на білоруско-польському та білоруско-литовському кордоні замість зомбованого місцевого населення використовуються обурені та обдурені мігранти, яких Росія та Білорусь в цій гібридній війні використовують для прориву державного кордону Польщі та Білорусії і створення ситуації хаосу та дестабілізації ситуації в прикордонних регіонах цих країн. Другим етапом руйнації польського та литовського кордону може стати проникнення російського та білоруського спецназу разом з групами ісламських бойовиків та приватних парамілітарних груп на кшталт «вагнерівців» для проведення терактів, залякування населення та захоплення державних будівель. По-друге, провокування збройного зіткнення з польськими силами безпеки буде розцінено як порушення прав людини і трактуватиметься Кремлем як привід для воєнної інтервенції під фавбулою «примусу до миру». І тоді НАТО і ЄС будуть визначатися в своїх діях: або ставати на збройний захист та оборону свого східного флангу, або прийняти ультиматум Росії, що буде означати їх повну геополітичну капітуляцію з переглядом сфер впливу в Європі та її користь. Тому як сказав британський прем'єр Борис Джонсон, що Європі незабаром доведеться обирати між купівлею все більшої кількості енергоносіїв з Росії або підтримкою України, миру і стабільності [1].

Література

1. Доведеться вибирати між російським газом і підтримкою України – Джонсон. // Українська правда, 16 листопада 2021. <https://www.pravda.com.ua/news/2021/11/16/7314119/>
2. Німеччина хоче повернути Росію за стіл переговорів у «нормандському форматі». // *День*. 23 листопада, 2021. <https://day.kyiv.ua/uk/news/231121-nimechchyna-hoche-povernuty-rosiyu-za-stil-peregovoriv-u-normandskomu-formati>
3. Официальные отчеты Генеральной Ассамблеи, двадцать девятая сессия, Приложение, № 31, стр. 181–1827 https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/aggression.shtml
4. Перепелиця Г.М.. Україна – Росія: війна в умовах співіснування. – К.: ВД “Стилос”, 2017. – 880 с.

5. Путин и Лукашенко могут использовать кризис с мигрантами, чтобы отвлечь внимание о новой атаки на Украину, – премьер Польши. / *Обозреватель*, 18.11.2021.
<https://news.obozrevatel.com/politics/putin-i-lukashenko-mogut-ispolzovat-krizis-s-migrantami-dlya-otvlecheniya-vnimaniya-ot-novyih-voennyih-atak-premer-polshi.htm>.

Світлана Пик
канд. політ. наук., доцент,
Львівський національний університет
імені Івана Франка

США ТА ВІЙНА В АФГАНІСТАНІ: ЕВОЛЮЦІЯ ПІДХОДІВ ТА ЇХНІ НАСЛІДКИ

Війна в Афганістані 2001–2021 рр. була проблемою для адміністрацій трьох президентів і не виключено, що не стане проблемою і для адміністрації четвертого. Її вважали «правильною», як відповідь США на терористичні атаки 11 вересня 2001 р., однак кінцевий результат все ще складно сприймати: Талібан повернувся до влади навіть сильнішим, ніж був 2001 р., і це коштувало Сполученим Штатам понад 2400 втрачених життів солдатів у ході затяжної військової кампанії і понад трильйон доларів. Парадоксально, але найпотужніша держава світу не зуміла вийти переможцем з цієї війни.

Поширена думка щодо неспроможності сформулювати конкретні цілі військового втручання США в Афганістан, а відтак домогтися їхнього досягнення не знаходить підтвердження, якщо ретельніше проаналізувати послідовні дії адміністрацій трьох президентів на цьому напрямку.

Розпочавши військову кампанію проти Афганістану під гаслом «*війни з тероризмом*» (“war on terror”), адміністрація **Дж. У. Буша** швидко досягла бажаного: Талібан було усунуто від влади, а угруповання «Аль-Каїди» – розбито й витіснено з території країни. Більше того, з допомогою США в Афганістані почалися демократичні процеси перебудови, створення нового уряду на чолі з Х. Карзаєм, ухвалення конституції з перспективою проведення

президентських і парламентських виборів. Здавалося, на цьому США могли завершити свою кампанію, однак лідери «Аль-Каїди» і Талібану все ще залишалися на свободі і з території сусіднього Пакистану мали змогу впливати на політичні процеси в Афганістані. Що цікаво, у грудні 2001 р., а далі упродовж 2002–2004 рр. лідери Талібану неодноразово зверталися до Х. Карзая з пропозицією укласти мирну угоду й розділити участь у політичному керівництві країною, однак проти цього категорично виступила американська сторона [2, р. 84]. В адміністрації Дж. У. Буша вважали доречним продовжувати «війну з тероризмом», утримуючи в Афганістані війська (кількість яких з 8 тис. осіб у 2002 р. через три роки зросла до 20 тис.), а також допомагати у створенні і розбудові афганської армії та сил безпеки, здатних протистояти викликам ззовні.

Як з'ясувалося, цих зусиль американської адміністрації було замало. Талібан перегрупувався і почав поступово впроваджувати своїх людей на територію Афганістану. У лютому 2006 р. вони розгорнули низку операцій із захоплення окремих міст і провінцій, а за три роки контролювали майже весь південь і східну частину країни. Унаслідок загострення ситуації американці збільшили свій контингент до 30 тис. солдатів, проте це не вирішило проблеми. Отримавши у спадок від адміністрації Дж. У. Буша не лише Афганістан, а й Ірак, президент **Б. Обама** довго вагався щодо раціональності подальшого нарощування військової присутності в Афганістані. Він прийняв складне рішення з багатьма обмеженнями, у тому числі щодо фінансування і термінів здійснення місії, і санкціонував суттєве збільшення американського контингенту спочатку на 21 тис. і додатково на 33 тис. Основна мета цієї «*війни з необхідності*» (“*war of necessity*”), як назвав її Б. Обама, – ліквідувати осередки «Аль-Каїди» в Афганістані та Пакистані, завадити проникненню терористів на територію Афганістану ззовні і поступово передати очищену від них територію під управління афганського уряду [3, р. 307–308]. Іншими словами, настав час перекласти відповідальність за безпеку в країні на її ж органи влади, тому що американські солдати більше не повинні гинути, відвойовуючи у Талібану території, які афганські сили безпеки не можуть контролювати самостійно, без сторонньої допомоги.

У наступні три роки американські військові виконали покладені

на них завдання: найбільш важливі міста і райони було стабілізовано, а сили афганської армії і поліції – належно вишколені, озброєні та оснащені – доведено до 350 тис. осіб, що мало б зміцнити позиції афганського уряду і забезпечити поширення його влади на всю територію країни. Більше того, 2011 р. сили спеціальних операцій США під час таємного рейду у м. Абботабад (Пакистан) зуміли ліквідувати лідера «Аль-Каїди» У. бен Ладена, виконавши місію, започатковану ще адміністрацією президента Дж. У. Буша. Звісно, ціна таких успіхів була чималою. Враховуючи це, а також новий виклик з боку самопроголошеної Ісламської держави, що розгорнула терористичну діяльність на території Іраку та Сирії, адміністрація Б. Обама почала скорочувати військову присутність США в Афганістані, залишивши там не більше 10 тис. військових. Вичекавши сприятливого моменту, восени 2015 р. Талібан розгорнув сплановані наступальні операції у провінціях Кундуз та Гільменд і за рік вже контролював більшу територію, ніж будь-коли з часу свого повалення у 2001 р. Афганська оборона розпадалася на очах, загони армії та поліції, навіть значно переважаючи талібів за чисельністю, здавалися або просто тікали. Їх стримувала лише присутність американських військових і допомога з боку афганських сил спеціальних операцій. Тому завершуючи свою каденцію, Б. Обама не завершив війну в Афганістані, а вимушено призупинив виведення військ з країни.

Адміністрація президента **Д. Трампа**, рішуче налаштована закінчити *«нескінченну війну»* (*“endless war”*), діяла відповідно до потреб ситуації: американський військовий контингент збільшили до 14 тис. для приборкання заворушень і підтримки позицій президента Афганістану А. Гані, а вже з 2018 р. почали переговори з лідерами Талібану. Примирення в Афганістані прагнули досягти, спонукаючи талібів співпрацювати з афганським урядом щодо припинення ворожнечі з обох сторін в обмін на виведення американських військ з країни. Основною вимогою до Талібану була відмова у підтримці «Аль-Каїди» чи інших терористичних груп. Упродовж дев'яти раундів переговорів сторони виробили проект угоди, однак таліби не задовольнили усіх вимог американців. Через це, не наважуючись оголосити про примирення, президент Д. Трамп санкціонував лише скорочення військової присутності в Афганістані до 8600 осіб, а після загострення ситуації, спровокованого талібами, взагалі

припинив з ними переговори [2, р. 90]. Іншими словами, як і його попередники Дж. У. Буш та Б. Обама, президент Д. Трамп міг завершити війну в Афганістані, проте мав рахуватися із серйозною небезпекою виникнення нової терористичної загрози, що нівелювала б докладені зусилля американських адміністрацій у боротьбі з тероризмом.

І тим не менше, у листопаді 2019 р. переговори з лідерами Талібану відновилися, а в лютому наступного року у м. Доха (Катар) у присутності держсекретаря США М. Помпео американська сторона, представлена спеціальним посланником З. Халілзадом, і Талібан, представлений політичним керівником Муллою Абдулом Гані Барадаром, підписали «угоду про запровадження миру», за якою американські війська та війська їхніх союзників мали бути виведені з країни до травня 2021 р., за цей час мали відбутися переговори та узгодження позицій Талібану з афганським урядом, обмін полоненими, а також зняття санкцій з Талібану. Окремо зазначалося про недопущення діяльності «Аль-Каїди» чи будь-якої іншої екстремістської організації на території, підконтрольній договірним сторонам [1].

Здавалося, президент Д. Трамп виконав свою обіцянку, а його наступник **Дж. Байден** прийшов на посаду з метою довести цю справу до логічного завершення. Єдина альтернатива – знову вдатися до ескалації – провокувала «вічну війну» (*“forever war”*) в Афганістані, що не влаштовувало новообраного президента. У квітні 2021 р. Дж. Байден оголосив про виведення американських військ з Афганістану до кінця серпня того ж року, незважаючи на те, що таліби так і не виконали взятих на себе зобов'язань, передбачених «угодою про запровадження миру». Евакуацію військових та допоміжного персоналу, а також дипломатичних працівників, цивільних осіб, афганських союзників американців, загальною кількістю близько 120 тис., було здійснено у запланований термін, однак, на думку багатьох експертів, не зовсім організовано. Американці залишили озброєння і техніку, яку відразу захопили таліби, крім того, в країні залишилося до 200 американських громадян, які не встигли виїхати. В аеропорту Кабула панував хаос, апогеем якого стали терористичні вибухи, що забрали життя 13 американців з обслуговуючого персоналу. На адресу президента Дж.

Байдена лунала критика як з боку військових, так і від представників Республіканської і Демократичної партій за далеко не переможний вихід з Афганістану [4].

Справді, Талібан повернувся до влади (президент А. Гані 15 серпня виїхав з країни, щоб не допустити кровопролиття в Кабулі) і почав насаджувати жорсткі обмеження в країні, що перекреслювали усі попередні демократичні здобутки. Створена Координаційна рада для забезпечення мирного передавання влади у складі голови Вищої ради з національного примирення А. Абдулли, экс-президента Х. Карзая і лідера Ісламської партії Афганістану Г. Хекматіара виконувала суто номінальну функцію, на початку вересня було оголошено склад тимчасового уряду Афганістану, основні посади в якому зайняли лідери Талібану. Дилемою для США залишається питання, як вести діалог з талібами – визнаними на міжнародному рівні терористами, щоб їх не легітимізувати. Більше того, їхні зв'язки з «Аль-Каїдою» стало значно складніше відстежувати. Іншими словами, через двадцять років масштабних і багаторівневих зусиль Сполученим Штатам довелося визнати свою неспроможність налагодити цивілізований розвиток Афганістану у тому сенсі, в якому вони вбачали гарантію від терористичної загрози, що так і не вдалося нівелювати.

Список використаних джерел та літератури

1. Afghan Conflict: US and Taliban Sign Deal to End 18-year War. – 2020. February, 29 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.bbc.com/news/world-asia-51689443>
2. Malkasian C. How the Good War Went Bad. America's Slow-Motion Failure in Afghanistan. *Foreign Affairs*, 2020, March/April. pp. 77–91.
3. Sestanovich S. Maximalist. America in the World from Truman to Obama. N. Y.: Vintage Books, 2014. 402 p.
4. Shear M. D., Tankersley J. Biden Defends Afghan Pullout and Declares an End to Nation-Building. *New York Times*, 2021, 31 August [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.nytimes.com/2021/08/31/us/politics/biden-defends-afghanistan-withdrawal.html>

*Костянтин Поліщук
канд. політ. наук,
Оксана Шамборовська
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

МІЖНАРОДНА ПОЛІТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ГЛОБАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасні міжнародні відносини розвиваються в умовах стрімкого розвитку комп'ютерних технологій і процесів глобалізації. Вступ цивілізованого світу в інформаційну еру, який викликав підвищення ролі інформації та інформаційних технологій у всіх сферах суспільного життя, в тому числі і на політику, сприяв розробці та запровадженню нових інструментів позиціонування держави на міжнародній арені, а відповідно – нових методів досягнення політичними акторами своїх стратегічних цілей.

Основною сферою апробації та застосування цих інструментів стала політична комунікація. Якщо поняття «комунікація» традиційно трактується як «спілкування, обмін повідомленнями», то політичну комунікацію в найширшому значенні можна визначити як створення, відправлення, отримання та обробку повідомлення, пов'язаного з суспільними відносинами в сфері політики [1].

Політична комунікація – це процес, який визначає взаємодію суб'єктів політики, їх спілкування між собою та з суспільством стосовно влади та її управління [2]. Американський політолог Л. Пай, один з видатних теоретиків політичної комунікації, зазначив, що політична комунікація як феномен – це багатосторонній процес обміну інформаційними сигналами: від еліт до громадськості, від мас – до влади. Це також весь спектр неформальної взаємодії всередині суспільства, який відображається на політиці.

Проекції на сферу міжнародних відносин дозволяють виділити наступні специфічні характеристики:

- 1) зовнішньополітична комунікація виступає своєрідним соціально-інформаційним полем міжнародної політики;
- 2) впливаючи на свідомість, поведінку, переконання індивідів,

груп та соціальних інститутів, вона здійснює значний вплив на окремі держави, групи держав чи цілий світ загалом;

3) будучи «циркуляцією інформації» у сфері зовнішньополітичної діяльності, політична комунікація виконує функції «нервової системи» міжнародних відносин;

4) це процес, який формує сутнісні та якісні характеристики зовнішньополітичного життя, структурує міжнародне спілкування та надає йому нового значення, формує суспільну думку, рівень політичної соціалізації, а також зовнішньополітичну позицію окремих держав чи інституцій з урахуванням їх потреб та інтересів;

5) комунікаційний вплив може бути як прямим (питання, відповідь), так і опосередкованим (створення стереотипів, ідеальних моделей); мати миттєвий (наприклад, заклик до участі в акції) чи відтермінований у часі вплив;

6) її форми включають у себе будь які повідомлення, починаючи від дипломатичних, і закінчуючи тими, які передаються через ЗМІ.

Для визначення сутнісних характеристик політичної комунікації не важливі, ані її канали, ані її джерела (хто передає повідомлення); набагато важливішою є мета, з якою здійснюється повідомлення: основним критерієм політичної комунікації виступає обслуговування політичних структур та інтересів, вплив на прийняття політичних рішень. Очевидно, що ця особливість характеризує і комунікацію в сфері зовнішньої політики.

Таким чином, політична комунікація відображає суть взаємодії політичних акторів на міжнародній арені за допомогою обміну інформацією в процесі зовнішнього позиціонування, боротьби за вплив чи досягнення інших зовнішньополітичних цілей.

Зовнішньополітична комунікація є невід'ємною частиною сучасного глобального інформаційного простору.

М.Ю. Гончаров характеризує політичну комунікацію як процес «циркуляції інформації в сфері політичної діяльності, тобто будь які повідомлення, тексти, які впливають на відносини між класами, націями і державами» [1]. На його думку, інформація про будь яку суспільну проблему може набути політичного значення, якщо вона пов'язана з питаннями влади чи владних відносин. Виходячи з цього, політико-комунікаційні процеси характеризуються як «інформаційно-пропагандистська діяльність соціального суб'єкта з виробництва та поширення соціально-політичної інформації,

направленої на формування (стабілізацію чи зміну) способу мислення та дій інших соціальних суб'єктів».

Політична комунікація завжди стосується інтересів як окремих суспільних груп, так і суспільства загалом, що і надає їй публічного та соціально значимого характеру. Це завжди масова комунікація, яка здійснюється за допомогою ЗМІ, таких як друковані (преса, книги, плакати і т. д.) і електронні (радіо, телебачення і т. д.) ЗМІ.

Зазвичай у науковій літературі виділяють три канали політичної комунікації:

1) комунікація через ЗМІ, яка об'єднує друковані видання (пресу, книги, плакати і т.д.) та електронні (радіо, телебачення, глобальні мережі (Інтернет) і т.д.);

2) комунікація за посередництва організацій, таких як політичні партії, лоббістські групи, інші політичні актори, які виступають в ролі сполучної ланки між владою та населенням;

3) комунікація за допомогою неформальних каналів зв'язку.

В залежності від джерела інформаційного впливу (комунікатора), його обізнаності та надійності пропонують розрізняти чотири основних види:

1) офіційний, визначає рух інформації від політичних еліт до мас; інформація, що поширюється таким джерелом носить інституалізований характер, вона фіксує прийняття політичних рішень, доводить їх до відома громадян (нормативні акти, офіційні заяви, звернення, програми політичних організацій і т. д.);

2) персональний – інформаційний канал, який передає індивідуальну точку зору політика, безпосереднього учасника політичних подій і т. д. (промови, інтерв'ю, виступи офіційної особи в ЗМІ, особисті контакти);

3) опосередкований, який передає інформацію не напряму, а через посередника, яким можуть виступати ЗМІ, експерти, соціологи, інші інтерпретатори політичних подій;

4) анонімний, виходить від невідомого першоджерела, оперує чутками, які нерідко розповсюджуються в пресі та іншими каналами комунікації.

В площині міжнародних відносин властивості політичної комунікації визначатимуться діями держав, міжнародних інститутів і організацій, окремих індивідів, залежатимуть від поєднання різного

роду – етичних, правових, силових – факторів формування міжнародних зв'язків, наявності різних центрів влади та впливу. Тому, в умовах діяльності великої кількості акторів у сучасних міжнародних відносинах, досягнення конкретної політичної цілі вимагає від комунікатора грамотного вибору каналу комунікації та високопрофесійного управління ним.

Визначальну роль у сучасній політичній комунікації відіграють канали засобів масової інформації. В політологічному контексті ЗМІ – це вся сукупність газет, журналів, радіо, телебачення, інтернет-видань і т. д. Основними особливостями ЗМІ як каналів комунікації є: доступність, охоплення широкої аудиторії, періодичність, цільовий характер, здатність здійснювати передбачуваний вплив суспільну думку.

В сучасному світі зросло значення інформаційного впливу не тільки на ворожі, але і на дружні чи нейтральні аудиторії [4]. І як наслідок, була створена концепція світосприйняття, побудована на визнанні необмежених можливостей медіа сфери як зброї впливу на будь яке середовище [5]. Привід для виправдання спроб обробки окремих територій формулюється досить передбачувано: це робиться з метою забезпечення національної безпеки конкретної держави.

Характеризуючи наслідки революції засобів масової інформації, Генеральний секретар ООН ще у 2000 році зазначив, що «всюдисущі ЗМІ, наділені безпрецедентною силою переконання, руйнують національні культури та традиційні цінності» [6].

Все це лише підтверджує той факт, що в умовах розвитку глобальних інформаційних систем серед загроз та викликів міжнародній стабільності, що мають трансграничну природу, на перший план виходять загрози, пов'язані з інформаційною сферою.

Стратегічний підхід до поняття комунікації передбачає об'єднання традиційних елементів спілкування (цільової аудиторії, інформаційного продукту) з методами соціально-психологічного впливу на суспільство, а також – на фундаментальні процеси, які зумовлюють безпеку держави та можливість реалізації її національних інтересів.

Таким чином, ХХІ століття характеризується новими досягненнями в розвитку електроніки, різноманітних систем теле-, відео-, мережевих комунікацій. Використання глобальної мережі

Інтернет, що об'єднала усі країни світу, відкриває широкі можливості для отримання та поширення інформації. Розвиток ІКТ, процесів глобалізації інформаційного простору чинить суперечливий вплив на сучасну зовнішньополітичну комунікацію. З одного боку, відкриваються нові можливості для економічної, науково-технічної співпраці на міжнародному рівні, з метою вирішення глобальних проблем. З другого боку, збільшується розрив між багатими та бідними країнами, підриваються основи сучасного світового порядку, розширюється несанкціоноване втручання одних держав у справи інших. При цьому основним полем сучасної міжнародної політичної комунікації стає віртуальний простір, а одним з основних об'єктів – інформаційна сфера суверенних держав.

Усвідомлення фактично необмежених можливостей впливу інформації на різні аудиторії з різними цілями призвело до виникнення концепції стратегічних комунікацій, що власне передбачає широке застосування ІКТ для досягнення найбільш значимих цілей держави у зовнішній політиці, за допомогою як правдивої, так і неправдивої інформації. Сам кібер-простір стає в цій ситуації однією з «найчутливіших» площадок політичної комунікації, а його деформація призводить до неминучої деформації існуючого світового порядку.

Список використаних джерел та літератури

1. *Манойло А.В.* Государственная информационная политика в условиях информационно-психологической войны // URL: <http://psyfactor.org/lib/psywar25.htm>
2. *Мараховский В.* «Почему вы должны ненавидеть Россию»: о новом призыве западных СМИ // URL: http://sputnik-ossetia.ru/analytics/20170725/4560518.html?utm_source=smi2
3. О материале американского телеканала CNN «Белый дом в ярости после троллинга российскими фото из Овального кабинета» // URL: http://www.mid.ru/nedostovernie-publikacii/-/asset_publisher/nTzOQTTrCFd0/content/id/2752197
4. О публикации в газете «Коммерсант» интервью с заместителем генсека НАТО Р. Геттемюллер «У НАТО не было планов усиления восточных рубежей до того, что произошло на

- Украине» // URL: http://www.mid.ru/nedostovernie-publikacii/-/asset_publisher/nTzOQTrrCFd0/content/id/2716352
5. *Панарин И.Н.* Информационная война: крепкий щит и острый меч // URL: http://www.panarin.com/comment/16111/?sphrase_id=9391
6. *Пашенцев Е.Н.* Стратегическая коммуникация Китая в Латинской Америке и ее интерпретация в США // Государственное управление. Электронный вестник. 2013. № 36 // URL: http://ejournal.spa.msu.ru/vestnik/item/36_2013/pashentsev.htm.

*Юрій Присяжнюк
доктор економічних наук, професор,
Єлизавета Гарапко
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

РОЛЬ РОСІЇ У ГРОМАДЯНСЬКОМУ КОНФЛІКТІ У ВЕНЕСУЕЛІ У 2017-2018 РОКАХ

В той час як більшість провідних країн світу активно були проти дії влади Венесуели, Росія активно підтримувала її. У 2017 році Росія надала Венесуелі економічну допомогу, яка зміцнила уряд в умовах економічного спаду і високої інфляції у Венесуелі. На думку Емілія Дабагян, провідного наукового співробітника Інституту Латинської Америки РАН, Росія «всема способами» допомагала Венесуелі утриматися на плаву. У серпні 2017 року «Роснефть» вклала в нафтовидобуток у Венесуелі 6 млрд доларів. У листопаді 2017 року Москві (в тому числі для зміцнення венесуельської економіки) було підписано російсько-венесуельський угоду, яка передбачала суттєві пом'якшення щодо умов повернення боргу Венесуели перед Росією (загальний розмір заборгованості на той момент склав 3,15 млрд доларів, які слід було повернути за первинними угодами в 2018 році)

- Венесуела отримала відтермінування поверненню боргу Росії терміном на 10 років;

- Перші 6 років венесуельські платежі Росії повинні бути мінімальними (конкретні розміри платежів офіційно не були названі).

У 2018 році у Венесуелі почалася гіперінфляція. За даними МВФ, інфляція в Венесуелі за 2018 рік склала 1370000%. Росія знову допомогла Венесуелі. Напочатку грудня 2018 року було підписано контракти для гарантування інвестицій більш ніж на 5 мільярдів доларів, щоб збільшити видобуток нафти, також були встановлені гарантії російських інвестицій на суму більш ніж 1 мільярд доларів в виробництва добувної галузі, в основному золота. Контракти забезпечили поставки Венесуелі зерна обсягом 600 тисяч тонн в 2019 році і на наступний період. Крім того, був підписаний контракт з технічної допомоги для ремонту систем озброєння Венесуели.

Як повідомляли міжнародні ЗМІ, 99 російських військових прибули в Каракас, столицю Венесуели 23 березня. За інформацією ЗМІ, окрім майже сотні російських військових, у Венесуелу було доставлено також близько 35 тонн вантажу. Напередодні держсекретар США Майк Помпео під час телефонної розмови з главою МЗС РФ Сергієм Лавровим закликав Росію «припинити неконструктивну поведінку» у Венесуелі.

25 вересня Ніколас Мадуро, чиї повноваження президента Венесуели не визнаються багатьма країнами, в тому числі США, зустрівся з російським лідером Володимиром Путіним. Останній раз до цього Путін і Мадуро зустрічалися 5 грудня 2018 року - Мадуро тоді теж приїжджав до Москви. З тих пір багато чого змінилося. На початку цього року після переобрання Мадуро на другий термін тимчасовим президентом себе оголосив Хуан Гуайдо. Його визнали багато країн, в тому числі США. Але Мадуро вдалося втриматися при владі. 28 вересня Мадуро розповів про прибуття до Венесуели російських військових фахівців. Президент Венесуели Ніколас Мадуро оголосив про прибуття в країну групи російських фахівців для ремонту військової техніки. Виступ Мадуро транслювалося в його твіттері. Мадуро також зазначив, що президент Росії Володимир Путін запропонував йому максимальну підтримку в , дипломатичній і військовій сферах. Венесуельський лідер додав, що вони з російським колегою дійшли згоди з питання відновлення економіки Боліваріанської республіки.

11 грудня Держсекретар США Майк Помпео звернувся до Росії з проханням підтримати Хуана Гуайдо в якості лідера Венесуели або, іншими словами, припинити підтримувати Ніколаса Мадуро, як мінімум, а як максимум і зовсім забратися росіянам з цієї країни. Для Росії такий крок і справді можна порівняти з геополітичною катастрофою, адже Венесуела є не тільки одним з найбільших боржників Росії, її компанії знаходяться під контролем російських монополій, а чинний уряд маріонетковий і підконтрольний Кремлю. Крім того Венесуела ще й вигідний плацдарм для РФ, що знаходиться під самим боком у США і дозволяє впливати в регіоні.

Список використаних джерел

1. Росія погрузає у внутрішній конфлікт у венесуелі за сирійським сценарієм – 2019 – [Електронний ресурс] /Україна молода– режим доступу: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/3439/2006/131774/>
2. Мадуро прилетел к Путину. О чем они говорили в Кремле? – 2019 – [Електронний ресурс] /BBC – режим доступу: <https://www.bbc.com/russian/news-49825605>
3. Мадуро рассказал о прибытии в Венесуэлу российских военных специалистов? – 2019 – [Електронний ресурс] /Новая газета – режим доступу: <https://novayagazeta.ru/news/2019/09/28/155692-maduro-rasskazal-o-pribytii-v-venesuelu-rossiyskih-voennyh-spetsialistov>
4. Россия держит Венесуэлу на плаву – 2017 – [Електронний ресурс] /ng.ru – режим доступу: http://www.ng.ru/kartblansh/2017-10-04/3_7087_kartblansh.html
5. Россия инвестирует 5 млрд долларов в нефтяную отрасль Венесуэлы – 2019 – [Електронний ресурс] – режим доступу: <https://riafan.ru/1129185-rossiya-investiruet-5-mlrd-dollarov-v-neftyanyu-otrasl-venesuely>
6. России настало время сливать Мадуро – 2019 – [Електронний ресурс] / Информационное сопротивление – режим доступу: <https://sprotyv.info/analitica/rossii-nastalo-vremya-slivat-maduro>
7. Россия согласилась отсрочить выплату долга Венесуэлы в \$3 млрд – 2017 – [Електронний ресурс] rbc.ru – режим доступу: <https://www.rbc.ru/economics/15/11/2017/5a0c28d49a7947f833f13c3>

*Дар'я Рибак
Донецький національний університет
імені Василя Стуса*

РОЛЬ КУЛЬТУРИ ПАМ'ЯТІ У КОНФЛІКТНОМУ ВРЕГУЛЮВАННІ

Тема культури пам'яті наразі є дуже актуальною, особливо в умовах конфліктного врегулювання. Як всередині певних держав, так і між державами, ми можемо спостерігати дискусії навколо подій минулого, зокрема ХХ століття. Кожна держава має власну модель політики пам'яті, яка може сприяти посиленню напруги і поляризації суспільства або, навпаки, вирішенню конфліктів пам'яті та примиренню.

Історична пам'ять є соціокультурним феноменом, осмислення індивідом, нацією, соціумом свого становища у часі та просторі. Саме історична пам'ять робить з населення націю. Будь-яке суспільство має власне смислове підґрунтя, що містить ціннісні коди, поширенні символи, загальні морально-етичні норми, що є індикаторами стійкої соціальної пам'яті. Реалізація соціальної пам'яті має вигляд передачі інформації між поколіннями.

У сучасному світі, що характеризується постійними політичними протистояннями та ідеологічними суперечками, існують раціональний та міфологічний типи масової свідомості, які перебувають у стані конфліктної взаємодії. Перший тип характеризується практичністю та індивідуалістичними орієнтаціями та універсалістськими цінностями. Другий тип, навпаки, має ознаки максималізму, зрівняльної справедливості, комплекси жертви та невисоку цінність людського життя [1].

Одними із основних дійових осіб у сфері історії є самі історики. Ті, хто моделює минуле, прагнуть, аби суспільство довіряло їхнім моделям. Реконструювання минулого потребує вибір між двома типами соціального аналізу: реалістичним та соціальним. Наразі, щоправда, можна спостерігати дещо ідеологічну, пропагандистську функцію, коли мова йде про «розсекречування історії», в якому минуле наділяється ознаками сучасності. Доречно зауважив англійський історик Дж. Тош, що об'єктивність історичного знання

розвивається у колективній пам'яті. Для колективної ідентичності є потреба у спільному баченні пріоритетних цінностей. [1] Поступово держави впроваджують «політику пам'яті», що має на меті забезпечувати передачу інформації між поколіннями, застерегти населення від можливого повторного травматичного досвіду, а також звісно підкреслити унікальну історію країни.

Культура виступає як сукупність духовних надбань людства й механізмів забезпечення зв'язків між поколіннями. Як відомо, культура має на меті виробити «довготривалі» ціннісні орієнтири та задовольняти духовні потреби людства. Культура також здатна підтримувати зв'язок людини з минулим для перенесення його у сучасне та майбутнє, аби створити соціокультурне середовище. Поняття «культура» поєднує в собі все, що створене людиною упродовж багатьох років. Матеріальні та духовні цінності, які постійно збагачуються та наповнюються новими символами, не відновлюються. Перерваний зв'язок між поколіннями також невідновний. Якщо суспільство втрачає історичну пам'ять, його життя втрачає сенс. Внаслідок цього, у кожному суспільстві є потреба у нагадуванні про історичні події для підтримання зв'язку між поколіннями. Політику пам'яті можна також розглядати як моделювання політиками певної схеми історичного процесу. Системи ритуалів, символічні образи мають вплив на характер суспільних відносин. [1]

Кейс Іспанії та Каталонії яскраво відображає конфлікт історичних пам'ятей, роль культури якої мала вплив на конфліктне врегулювання у державі.

Іспанське суспільство багате на культуру і традиції, які дуже впливають на мислення нації. Демократична держава 1936-го року була скинута переворотом, після якого влада прагнула побудувати новий соціальний лад. Переворот був не дуже вдалим, зокрема у Каталонії. Ідеологічна боротьба між кількома партіями породила громадянську війну всередині держави, яку очолив Франсиско Франко. Новий суспільний лад був заснований на концепції «la raza», що була спробою франкістського режиму створити єдину етнічну ідентичність під однією мовою та релігією. До 1975 року становище Іспанії характеризувалось насильством, репресіями, ув'язненням тих, хто не погоджувався з владою. Найбільше страждала Каталонія,

яка мала власну культурну та мовну ідентичність. Період диктатури повністю перебудував державний апарат та ідеологічний аспект, що дозволяє легко контролювати населення та формувати державну історичну пам'ять. [3]

Постконфліктна «побудова миру» Іспанії була заснована на брехні. Фактично, Іспанія ніколи не вирішувала свої конфлікти, оскільки не було жодних спроб офіційно загоїти травму. Не проводились миротворчі заходи чи заходи державою для консолідації суспільства. Однією із головних тем постконфліктного примирення в Іспанії є урядове очищення історії та спроба встановити, так би мовити, гегемонію забуття. Забуття було основою нової іспанської конституції після диктатури. Іншими словами, існувало правило не обговорювати те, що сталося під час франкістського режиму. Цю частину історії не хотіли висвітлювати, щоб рухатись вперед як єдина згуртована нація. [3]

Парадоксом є те, що обравши курс на демократію, Іспанія схилилась до амнезії про минулі події, що є не зовсім демократичним. Така модель культури пам'яті не є інклюзивною, адже частина суспільства, зокрема Каталонії, прагнули справедливості та офіційного визнання страждань жертв франкізму. Вони не погоджувалися з існуючою моделлю пам'яті в суспільстві.

Нехтування збереженням точної історичної пам'яті призвело до розколу всередині держави між тими, хто дотримувався правди історії і тими, кого характеризували як прихильники фашизму. Лише з 2000-х років можна помітити позитивні зрушення у процесі досягнення урядом компромісу у сфері відновлення історичної пам'яті. Зокрема, створення Демократичного меморіалу та прийняття у 2007 році Закону про історичну пам'ять. [3] На жаль, конфлікт і насильство ще далекі до завершення в Іспанії. Каталонський сепаратний рух хвилями наростає і слабшає. З 2017 до 2019 року зросли антиімміграційні настрої та економічна дестабілізація.

Наступним є кейс Німеччини, що розповідає важкий і суперечний шлях до успішної моделі культури пам'яті. Протягом тривалого часу еволюція колективної пам'яті в Німеччині була такою, що після кількох десятиліть мовчання, ухилення та амнезії, нові покоління

почали висвітлювати злочини нацистського минулого наприкінці 1960-х років. Пам'ять, зосереджена на Голокості, повільно набула популярності протягом 1980-х років, а потім стала навіть інституціалізованою як гегемоністська пам'ять після возз'єднання, незважаючи на тимчасове повернення пам'яті про німецькі страждання на початку століття, а також пам'яті про Східну Німеччину. [2]

Фактом є те, що пам'ять, зосереджена на Голокості не є загальноприйнятою серед населення. Деякі німці, навпаки, прагнуть припинити активні дискусії та дебати про нацистське минуле та злочини. Це позиція не обов'язково амнезії чи перегляд минулого.

Очевидно, культура пам'яті ніколи не була повністю прийнята звичайними німцями. На вищому рівні з 1980-го року існує консенсус і значення культури пам'яті зосереджене навколо Голокосту. Наприклад, організація різних публічних пам'ятних та освітніх проєктів після возз'єднання, зокрема Єврейський музей, Меморіал вбитим євреям Європи. [2]

Модель культури пам'яті в Німеччині це приклад «мнемонічних плюралістів», що практикують повагу до альтернативних поглядів та готові обговорювати та вести переговори, хоч і мають фундаментальну основу пам'яті про Голокост. Незважаючи на це, позиція ультраправої партії «Альтернатива для Німеччини» є кардинально іншою, адже для них пам'ять не підлягає обговоренню, існує лише одне «справжнє» бачення минулого. Представники цієї партії не готові приймати альтернативні погляди щодо минулого. Виступи представників є провокаційними, проте і обережними. Для них «ідеологія мультикультуралізму сліпа до історії і ставить в один ряд іноземні культурні традиції та корінну культуру, що спричинює деградацію системи цінностей останньої». «Альтернатива для Німеччини» також дещо поверхнево підтримує пам'ять консенсусу. Виступ представника партії О. Гауланда у 2018 році містить висловлення, що підтверджують визнання відповідальності за 12 років, проте робить акцент на інший подіях, що є більш важливими для німецької історії та ідентичності. Незважаючи на це, на власному офіційному сайті партія зазначає, що нацистські злочини є плямою в історії Німеччини.[2]

У лютому 2018 року відбулись одні із найжорсткіших дебатів у

Бундестазі про культуру пам'яті в Німеччині. Політики звинувачували партію «Альтернатива для Німеччини» в расизмі, використанні нацистської лексики, історичному ревізіонізмі, на що партія критикувала переслідування проти них. Загалом, вони визнали спадщину «дванадцяти років», проте не є прихильниками культу провини. [2]

Звичайно, через наявність різних партій, що мають різні бачення, виникають такі дискусії всередині держави, проте чи дійсно ми можемо модель опрацювання минулого Німеччиною вважати успішною та зразковою для інших держав? Очевидно, що так. Німеччина наразі має велику кількість меморіалів та освітніх закладів, які «пропрацьовують минуле». Як вже було зазначено, протягом тривалого часу держава не визнавала свої злочини. Те, що зараз інші держави сприймають німецький підхід до вшанування пам'яті як модель для наслідування, є результатом важкої праці активістів, а саме різних громадських організацій, товариств. Модель культури пам'яті, при якій громадянське суспільство має голос щодо різних аспектів в сфері історичної пам'яті, є дійсно інклюзивною та зразковою для інших народів.

Отже, культура пам'яті є відображенням ставлення суспільства до власного минулого, що базується на системі цінностей та особливостей нації. Існують моделі культури пам'яті, що не є інклюзивними, адже не враховують погляди всього суспільства, а прагнуть поширювати єдину позицію, так звану «гегемонну оповідь». Це призводитиме до поляризації суспільства та дестабілізації всередині держави. Роль культури пам'яті є важливою у конфліктному врегулюванні, адже це може зміцнити імунітет нації та консолідувати навколо важливих питань.

Список використаних джерел і літератури

1. Шаповал Ю. «Культура історичної пам'яті: європейський та український досвід» / [Ю. Шаповал, Л. Нагорна, О. Бойко та ін.]; за загальною редакцією Ю. Шаповала. – Київ: ІПЕНД, 2013. – 600 с.
2. Langenbacher E. «Germany's Memory Culture and the Alternative for Germany» / American Institute for Contemporary German Studies, the Johns Hopkins University. 2021. p. 8 URL:

<https://www.aicgs.org/site/wp-content/uploads/2021/02/IB-62-Langenbacher-AfD-Memory-FINAL.pdf>

3. Zwolensky, Hannah, "Historical memory and the role of the media in conflict resolution: A study on prolonged conflict in Catalonia" Senior Honors Theses & Projects. 686. 2020. p. 63. URL: <https://commons.emich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1695&context=honors>.

Жанна Розумна
Львівський національний університет
імені Івана Франка

КІБЕРВИМІР МІЖНАРОДНОГО КОНФЛІКТУ

Сьогодні кібератаки стали характерною ознакою міжнародних відносин. З огляду на те, що сучасні держави все частіше використовують цифрові мережі для ведення своєї конкурентної політики на міжнародній арені, слід приділяти вагому увагу зростанню кількості кібератак та феномену гібридизації (поєднання кібер- та фізичного протистояння), а також ролі існуючих регіональних конфліктів у підсиленні та просуванні кіберконфліктів.

Першим в історії випадком, коли одна держава атакує іншу за допомогою кібератаки, вважають масштабні скоординовані дії на комп'ютерні системи державних установ Естонії у квітні 2007 року. Кібератака вивела з ладу веб-сайти перламенту Естонії, банків, засобів масової інформації. Через рік після кібернападу, організацію якого пов'язують з діяльністю Російської Федерації, в Талліні була відкрита штаб-квартира Об'єднаного центру передових технологій з кібероборони НАТО [2]. У 2016 році НАТО визнало кіберпростір полем ведення військових операцій на рівні з повітрям, сушею та морем. Слід зазначити, що Естонію вважають найбільш розвиненим цифровим суспільством у світі.

Вивчення природи кіберконфлікту є досить складним завданням на сьогодні. Адже знаходження доказів, як діють гравці, яку кіберзброєю застосовують та чим вони керуються, обираючи ту чи іншу стратегію в кіберпросторі, є певним викликом для держав та міжнародних організацій. Згідно з дослідницьким проектом

Університету Суррея, кібератаки, які організовані національними державами, стають все частішими та складнішими, що наближає світ до точки так званого “advanced cyberconflict”, тобто “більш складного кіберконфлікту”. Дослідження понад 200 інцидентів у сфері кібербезпеки з 2009 року, в які залучені держави, показує, що головною ціллю є корпорації (35%), кіберзахист (25%), медіа та комунікації (14%), органи державної влади (12%) та критична інфраструктура (10%) [3].

Згідно з дослідженням доктора М. МакГваєра кіберконфліктам, де одним із акторів виступає держава, характерні наступні ознаки:

- асиметричність – менші держави можуть успішно протистояти більшим;

- прихованість – досить рідко кібервійська виступають під певним прапором, що дозволило би їх ідентифікувати. Жодна з держав ще досі не підтвердила свою участь у кібератаці, навіть якщо наявні докази щодо її причетності;

- молекулярність – в протистоянні можуть бути втягнуті одразу кілька різних акторів, наприклад, держави, які можуть залучати довірених осіб чи найманців; компанії з кібербезпеки; кіберзлочинні групи;

- багатовимірність – значна кількість кіберконфліктів включають кібератаки, які поширюються за межі інформаційних систем суперників на їх фізичні активи[1].

Вивчення сучасних кіберконфліктів, причин їх виникнення та особливостей перебігу є актуальним та займає важливе місце в системі міжнародних відносин. Існує велика вірогідність того, що такий конфлікт може змінити військовий баланс на міжнародній арені і, таким чином, принципово вплинути на економічні та політичні відносини між сучасними державами.

Список використаних джерел

1. McGuire Michael. Nation States, Cyberconflict and the Web of Profit. URL: <https://threatresearch.ext.hp.com/web-of-profit-nation-state-report/>
2. NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence. URL: <https://ccdcoe.org/about-us/>

3. Scroxtton A. Nation-state cyber attacks double in three years. URL: <https://www.computerweekly.com/news/252499042/Nation-state-cyber-attacks-double-in-three-years>.

*Богдана Садомська,
Іванна Макух-Федоркова
канд. політ. наук, доцент
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича*

POST-COLD WAR: КІБЕРНЕТИЧНИЙ ВИМІР АМЕРИКАНСЬКО-РОСІЙСЬКОГО ПРОТИСТОЯННЯ

Останніми роками світову спільноту сколихнула хвиля кібератак на державні структури та об'єкти критичної інфраструктури, що продемонструвало зростання рівня кіберзагроз. Свідченням цього є Звіт про глобальні загрози 2021 р., згідно з яким, збої у сфері кібербезпеки увійшли до десятки найбільших небезпек наступного десятиліття [1]. Відтак, сучасні конфлікти характеризуються протистоянням у кіберпросторі, де хакери фактично стоять на службі державних інтересів.

Чергове загострення відносин між Вашингтоном та Кремлем відбулось, зокрема, внаслідок втручання російських хакерів в американські вибори, що призвело до наростання напруження між державами в кіберпросторі, а також збільшення кількості кібератак як інструменту політичного та економічного впливу.

Варто нагадати, що ще в 2015-2016 рр. низка відомств США, зокрема Демократичний національний комітет, зазнали вторгнень в мережі з боку хакерів через фішинг. Саме за допомогою соціальних кібератак – крадіжок даних із політичним підґрунтям задля впливу на електоральну думку – Кремль очорнив імідж та знизив рейтинг Гіллари Клінтон. В результаті лише за тиждень після заяви директора ФБР Джеймса Комі щодо розслідування справи Клінтон розрив між кандидатами скоротився з 12% до 1% [2]. Про намір Російської Федерації нашкодити кампанії Клінтон наголосив Комітет із розвідки Сенату США в остаточній версії доповіді, представлений в 2020 р. [3].

Російські хакери не оминули увагою й крайні президентські вибори у Сполучених Штатах. Так ще у 2019 р. серії атак, ймовірно, з боку хакерської групи Fancy Bear (або APT 28) зазнала Burisma – українська газова компанія, в якій працював син Джо Байдена. Іншим об'єктом їхніх атак стала вашингтонська фірма SKDKnickerbocker, яка розробляє стратегії для американських демократів і зокрема співпрацювала із Байденом. Хоч хакери не змогли отримати доступ до мережі, інциденти вкотре продемонстрували бажання Кремля підірвати авторитет Демократичної партії США.

Черговий раз російське керівництво завдало масових кібератак Сполученим Штатам Америки у 2020 р. Зокрема прихований у програмному забезпеченні «SolarWinds» вірус поширився на приблизно сотню американських компаній і дев'ять федеральних агентств, серед яких Міністерства юстиції, енергетики, фінансів, безпеки, торгівлі США, а також Пентагон та Національне агентство з ядерної безпеки. Вже на початку жовтня 2021 р. Reuters повідомило, що «підозрювані хакери з Росії, використовуючи програмне забезпечення SolarWinds та Microsoft для проникнення у федеральні агентства США, отримали доступ до інформації про розслідування контррозвідки, політику санкцій проти росіян, а також реагування США на COVID-19». Саме доступ до справ контррозвідки проти Росії назвали найбільшою втратою від даного кібернападу [4].

Про протистояння на кібернетичному фронті свідчить також активність Сполучених Штатів проти Росії. Ще в жовтні 2018 р. Кіберкомандування США були здійснені наступальні операції щодо Агентства інтернет-досліджень, більш відомого як «Тролі з Ольгіна». Таким чином, інцидент став свідченням реалізації принципу «defend forward», тобто активного захисту кіберпростору поза американськими мережами, прописаного в Національній стратегії – Америка «вдарила» по «ольгінських тролях» за втручання у вибори в 2016 р..

Відтак, операції у кіберпросторі – полі бою XXI століття – використовуються як форма агресії в гібридному протистоянні двох значних гравців на міжнародній арені – Сполучених Штатів Америки та Російської Федерації, а питання захисту мереж як урядових відомств, так і приватних компаній набуло пріоритетного значення.

В зв'язку з ростом рівня кіберзагроз кожна з держав працює над розвитком політики кібербезпеки, що в контексті гібридної російсько-української війни особливо актуально для України, яка з 2014 року зазнала низки атак від кремлівських хакерів, зокрема на об'єкт критичної інфраструктури – «Прикарпаттяобленерго».

Список використаних джерел

1. The Global Risks Report 2021 16th Edition [Електронний ресурс] // World Economic Forum. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: https://www3.weforum.org/docs/WEF_The_Global_Risks_Report_2021.pdf.
2. ABC News/Washington post poll: 2016 Election Tracking No. 9. [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.langerresearch.com/wp-content/uploads/1184a92016ElectionTrackingNo9.pdf>.
3. Report of Select Committee on Intelligence United States Senate [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://www.intelligence.senate.gov/sites/default/files/documents/report_volume5.pdf.
4. Hackers of SolarWinds stole data on U.S. sanctions policy, intelligence probes [Електронний ресурс] // Reuters – Режим доступу до ресурсу: <https://www.reuters.com/world/us/hackers-solarwinds-breach-stole-data-us-sanctions-policy-intelligence-probes-2021-10-07/>.

Олег Самохвал

Донецький національний університет

ім. Василя Стуса

ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ТРАНСФОРМАЦІЙНИЙ ЧИННИК СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

Питання ідентичності часто сприймається як абстрактне та узагальнене поняття, що несе за собою лише пропагандистку риторичку. Термін здавна не мав цінності в міжнародному дискусії, а особливо в питаннях глобальної безпеки. Проте в часи глобалізації ситуація докорінно змінилася. Сучасні збройні та гібридні конфлікти

ведуться за ресурси лише малою мірою, коли як протистояння впливів та позиціонувань акторів на міжнародній арені все частіше стає найбільш значущим у розгортанні суперечностей. Цей самий конфлікт за розуміння себе, чого саме та чи інша держава вартує у політичних зносинах і є ідентичністю. Вона здатна впливати на міжнародну безпеку, адже диктує світосприйняття державі. Власна точка зору інтерпретується по-різному і це створює унікальний та загальний світовий порядок. А ось чи світ в балансі чи безладі питання риторичне...

Метою цької статті є дослідження чиннику ідентичності, як значущої, а можливо навіть і основної змінної трансформації міжнародної безпеки. Можливо, врахувавши цей чинник більш якісно, світу вдасться уникнути заморожених конфліктів та взагалі війн?

Почну з того, що поняття ідентичності варто розглядати як змінну, що не формується, а активно трансформується. Ідентичність не є природним явищем, воно не зароджується і його не можливо ліквідувати у сучасному суспільстві. Ідентичність постійно змінюється, відштовхуючись від інтересів держави, її зовнішньополітичного становища, внутрішнього середовища та самої природи країни. Як вважає А. Вендт:

«Ідентичності акторів не мають характеристик природної даності, адже їхній розвиток та трансформація проходять внаслідок інтеракцій між державами.» Дії та їх переосмислення державами створюють нову реальність та нове політичне становище.

У питаннях міжнародної безпеки слід чітко вирізняти термін ідентичність, адже трактувати його можна по-різному, а саме: індивідуальна та колективна ідентичності.

До зовнішньополітичної індивідуальної ідентичності відносять приналежність держави до власної самобутності, розробку власної національної ідеї та створення цілей та наслідування їх за політичним курсом. Держави сьогодення керуються національною ідентичністю, формуючи свій інтерес. Гарним прикладом щодо цього можна зазначити колапс радянського простору та подальше утворення держав, держав, що спішучи створювали політичні курси, базуючись на своїй власній ідентичності. Ідентифікувати себе як незалежного нового гравця на зовнішньополітичній арені було, мабуть, єдиним шляхом збереження своєї безпеки, хоча й після ідеологічно

протилежного минулого в обліку радянського союзу «знайти нового себе» було складно. Наступна ідентичність – колективна. Вона формує уявлення в актора про тотожність та асоціацію себе з іншими членами групи. І. Нойман зазначає: «Колективна ідентичність як сукупність уявлень формує узгоджену, солідарну позицію та мотивацію індивідуальної й групової поведінки та діяльності по реалізації стратегії загальносупільного розвитку, національних інтересів, іншими словами – формує образ колективного «Я»». Такі взаємовідносини поживають економічні та дипломатичні стосунки «колективних» держав, формують почуття взаємної довіри та об'єднують їх навколо спільної мети. Таке доброзичливе середовище об'єднує держави перед спільними «іншим». Найефективнішим результатом колективної ідентичності у добу глобалізації є створення структур колективної безпеки. Іноді пошук колективного «Я» є менш дієвим, аніж виявлення спільного «іншого». Яскравим прикладом є НАТО, «інший» з лицем СРСР об'єднав проти себе країни, що ідифікували себе як демократичні режими розвиваючої капіталістичної Європи. Думка Л. Ургин, яку я цілковито розділяю, свідчить: «Усвідомлення власної унікальності, культурної й ціннісної іншості колективного «Я» є важливим ресурсом і об'єктом боротьби в глобалізованому світі, позначеному сталими тенденціями до нівелювання та уніфікації відмінностей». Варто додати, що індивідуальна та колективна ідентичність можуть існувати разом, але одна буде неодмінно переважати над іншою, але у разі тотожності національних та колективних ідей вони будуть співіснувати.

Але тут не все так однозначно, адже індивідуальна ідентичність держави формується у 2 вимірах: зовнішньополітичний, що сказаний зверху, та внутрішньополітичний. Внутрішньополітична індивідуальна ідентичність може бути колективна (спільна) та неєдина. У даному контексті питання ідентичності розглядається як готовність суспільства окремої держави до асоціації себе з іншими представниками народу, що розташований у країні. Готовність ідентифікувати чи, навпаки, відчужити себе від державної єдності диктує можливості країни ефективно та швидко реагувати на зовнішньополітичні виклики, демонструє готовність держави захистити себе на міждержавному рівні. Неєдина та несформована ідентичність робить державу вразливою до зовнішніх втручань та

необездатною у питаннях національної, колективної та міжнародної безпеки. Держава, що потерпає від відсутності хоча б на деякий час встановлення основної ідентичності приречена на втрату величезних ресурсів у сторону внутрішніх чинників, коли ж єдина держава спрямовує більшість ресурсів на інші рівні, зазвичай зовнішньополітичний. Доречним буде приклад України за часів усієї її незалежності. Процес конструювання ідентичності сучасної Української держави був позначений відсутністю спільного для більшості населення й регіонів значущого Іншого. Для західного регіону – значущим Іншим була Росія, пострадянський простір; для південно-східного – Захід, США. Слушно зауважила О. Матієк: «Це давало змогу елітам свідомо та технологічно конструювати дихотомічні та опозиційні відносини між регіональними ідентичностями

Заходу та Сходу України для отримання електоральних переваг та ренти за кошт

суспільства. Підкреслюючи та приписуючи один одному негативні якості, регіони формували негативні уявлення один про одного.» Ясна річ, що в таких умовах держава просто не спроможна швидко реагувати на зовнішні подразники, втручання із зовні лише посилювалось, що дало підстави говорити про розкол української ідентичності, яка була до 2014 року і нею активно користувалась російська держава. Але після анексії Кримського півострову та російського вторгнення на сході України, українське суспільство все ж таки визначилось із зовнішнім «іншим». Росія, продемонструвавши себе як загроза українському суспільству, об'єднала українське населення на шляху до євроінтеграції. Внутрішньополітична слабкість України у момент 2014 року, показала усі небезпеки відсутності спільної державної ідентичності.

Інший український науковець О. Добржанська взагалі не виділяє терміна «зовнішньополітична ідентичність»: «І в контексті дослідження інтеграційних процесів локального і глобального масштабів використовую такі терміни, як «українська ідентичність», «радянська ідентичність», «російська ідентичність», «європейська ідентичність», і зауважує, що всі ці види ідентичностей одночасно присутні в українському суспільстві.» Така позиція дійсно має право на життя в контексті співіснування варіацій ідентичностей в єдиному локальному просторі чи регіоні та часі, що породжує так звану

«кризу ідентичностей».

Різне трактування ідентичності можливе не лише коштом різних поглядів у серці будь-якого національного суспільства, воно притаманне національним меншинам, що активно борються за свої права, тим самим розшатують міжнародну безпеку та послаблюють країну, яка піддається таким потрясінням. Проблема Карабаху знову стала актуальною в 2021 році. Прості невизначеності та бажання держав контролювати та індифікувати спірні території з собою знову стали таргетними точками у побудові стабільного суспільства. Найстрашніше те, що ідентичність населення Карабаху лишається поза увагою держав, і лише політичні важелі грають хоч якусь роль у вирішенні конфлікту. Величезний вакуум ідентичності, ідеології та влади привели до дестабілізації системи міжнародної безпеки змусили звернутись по силу зброї, адже ні сусіди, ні ООН, ні великі гравці шахового політичного поля просто не здатні мирно вирішити конфлікт. А інциденти на цьому не закінчуються і події осені 2021 року це підтверджують. Штучний міграційний конфлікт на кордонах Польщі знову ж таки повністю знехтував бажаннями та ідентичностями мігрантів. Але протистояння Білоруссі, що позиціонує себе як гідним опонентом та супротивником НАТО, вкотре продемонструвало, боротьба за «хто ким буде» на політичній дошці лишається актуальною.

Це не єдиний момент сучасної безпекового колапсу, де ідентичність грала ключову роль. Взагалі всі війни 21 століття являють собою дисбаланс та нетотожність ідентичності у питаннях національної та міжнародної безпеки. Арабська весна, як альтернатива європейській Весні народів, виникла на підґрунті в несприйнятті арабського суспільства з верхівками та елітами своїх країн. Відсутність спільної ідентичності серед суспільства, хоча й влада активно створювала дану ілюзію, та масові проблеми у сфері корупції, узурпації влади та клептократія створили образ «чужих» для арабських народів та запустили, наче доміно міжнародну безпекову кризу, коли регіони північної Африки та середнього Сходу опинились в хаосі. Не врахувавши питання ідентичності, влада Тунісу занурила увесь арабський світ у розруху. Проте варто додати, що якраз і колективна ідентичність арабського світу та умовне єднання народів разом з схожістю та спільністю проблем стали одними з каталізаторів такого масового дисбалансу.

Релігійний чинник також завдає не малий вплив на трансформацію ідентичності та кінцеве її викристалізування. Ісламське питання та поява Ісламської організації продемонструвала, що не лише держава та еліта намагаються диктувати свої бачення у поглядах ідентичності, а й неурядові та навіть нелегальні спілки. Афганська криза та падіння Кабулу, встановлення політичної влади «Талібану» після 20 років протистояння та наступне закріплення його у владі показало світу, що відсутність спільної ідентичності незавжди може трансформуватись під приводом подразників, як приклад України у 2014 році. Тотальне нерозуміння хто ворог, а хто союзник закріпило ідентичність, що була продиктована народом під дулом гвинтівки вузьких кіл влади. Це дійсно удар по міжнародному праву, яким так опікується ООН. Повне не врахування гуманістичних цінностей не лише «поневолює» афганський народ, а й змушує занепокоїтись усьому цивілізованому світу. США, НАТО та навіть Росія змушені були втрачати тисячі людських життів та мільярди долларів на марні намагання встановити мир, що згодом привели навіть до легалізації Талібану деякими акторам, насамперед Росією.

Сучасна призма міжнародної безпеки диктує унікальну систему міжнародних відносин, де актори, які претендують на виживання та подальший розвиток, мають грати по правилах цієї системи. Просте неврахування та несприйняття одного фактору навіть у внутрішніх справах держави здатні, як сніжний ком, знищити усі безпекові норми цивілізаційного суспільства. Саме тут питання ідентичності актуальне як ніколи раніше...

Джерела та література

1. Visnyk of the Lviv University. Series Philos.-Political Studies. Issue 7. P. 340–348
2. *Wendt A. Social Theory of International Politics* / A. Wendt. – Cambridge: Cambridge University Press, 1999. – 429 p.
3. Оксана Матієк - Зовнішньополітична ідентичність як наднаціональний конструкт і передумова реалізації українського інтеграційного проекту
4. Юлія Цирфа - Формування зовнішньополітичної ідентичності акторів міжнародних відносин: конструктивістський аналіз

5. Нойманн И. Использование “Другого”: образы Востока в формировании европейских идентичностей / И. Нойманн; пер. с англ. В. Литвинова, И. Пильщикова. – М.: Новое издательство, 2004. – 336 с.

*Анастасія Скрипнюк
Донецький національний університет
імені Василя Стуса*

РОЛЬ США В ЯКОСТІ МЕДІАТОРА В ІЗРАЇЛЬСЬКО-ПАЛЕСТИНСЬКОМУ КОНФЛІКТІ

Медіація в сучасному світі, який переживає постійні конфлікти, проте претендує на статус «найбільш безпечного історичного часу в історії» явище закономірне і гостро необхідне. В ролі третьої сторони можуть виступати різні підгрупи посередників: посадові особи, суди, держави, міжнародні організації, спеціальні навчені комунікатори або інші особи, які користуються довірою чи легітимізовані сторонами конфлікту. В міжнародних відносинах часто саме держави виступають в ролі медіаторів намагаючись організувати переговорний процес і запропонувати шляхи розбудови миру.

Арабо-ізраїльський конфлікт однозначно є заплутаним, складним і затяжним, відповідно за час його існування мали місце різні форми втручання третьої сторони як успішні, так і провальні. Більше чверть століття різні групи посередників брали участь в мирних переговорах, але результат один - конфлікт досі триває. Медіація даного конфлікту ускладнюється через вкорінене неприйняття сторонами позицій протилежної сторони, відсутність довіри після низки зривів попередніх домовленостей, зниження надій на розбудову нових відносин, які задовольняли всі сторони. В таких умовах держава, яка претендує на роль медіатора в даному конфлікті повинна мати «вагу» в міжнародних відносинах, успішний досвід посередництва в схожих за масштабами кейсах і попередню залученість до проблем обох сторін. США протягом всього існування конфлікту залишаються залученими до спроб знайти мирне рішення, однак минулі провали в медіації та упередженість держави може ставити під сумнів прийняття всіма сторонами такого медіатора [3].

Кожна нова адміністрація США намагалася так чи інакше долучитись до примирення двох народів. В минулому столітті президенти США стояли у витоків створення держав, а сучасники беруть активну участь в розробці мирного врегулювання наявного конфлікту. Перший президент, який явно підтримував палестинську державу став Джордж Буш в плані «Дорожня карта для миру» 2003 року. Білл Клінтон зініціював переговори між представниками Ізраїлю і Палестини, де пропонувалися нові пропорції розподілу території, однак питання Східного Єрусалиму знову зірвало мирний процес. В рамках даних переговорів медіація США мала на меті виконати дві функції: звести до мінімуму непорозуміння і суперечності між сторонами, що сперечаються, і виступити як корисне джерело для збору інформації про іншу сторону. Президент збирався увійти в історію як творець близькосхідного врегулювання, а в результаті зазнав фіаско. На так звані «Параметри Клінтона» також покладали великі надії, як сторони конфлікту, так і самі США для демонстрації успіху в міжнародній медіації. На жаль, результат був недовгостроковим. Барак Обама не відходив від ідеї «двох держав» та намагався на Близькому Сході стимулювати відновлення мирного процесу, яке переживало певний застій через кризу довіри. Попередні адміністрації пропонуючи дорожні карти мирного процесу також не виходили за рамки концепції «двох держав»: ізраїльська та палестинська.

Найбільш резонансним кроком американської медіації за останній час став мирний план колишнього очільника США Дональда Трампа [2]. План 45 президента розпалив старі суперечки в регіоні, збільшив підтримку Ізраїлю. В цьому випадку відмінність полягає якраз у відході від «двох держав». «Мир до процвітання» обіцяв створити нову основу для палестинської економіки, забезпечуючи швидке економічне зростання та створення робочих місць. Ця частина плану пропонувала створити бізнес-середовище, яке надасть інвесторам впевненість у тому, що їхні активи будуть захищені завдяки покращенню прав власності, верховенства права, фіскальної стійкості, ринків капіталу та антикорупційної політики. Однак, більша частина плану явно підтримувала інтереси Ізраїлю. В той час як в Ізраїлі охрестили план як «угода століття», палестинці обурились односторонністю матеріалу. Такий хід подій понижую

взаємодовіру учасників між собою і до третьої сторони. Адже, загравання з інтересами однієї сторони створює медіатору образ сторони конфлікту, а не незалежного миротворця. Видання The Washington Post відзначило, що односторонній підхід в даному документі ускладнить для американських переговорників можливість діалогу з палестинцями. Пропагуючи позиції Ізраїлю коштом палестинських позицій, Сполучені Штати також, схоже, відрізають свій вплив на палестинців, а також на свою здатність зближувати обидві сторони в довгостроковому мирному врегулюванні [4]. Однак, в «угоді століття» багато питань стали продовженням минулих непорозумінь, а, отже, будь-яка форма подальшої мирної згоди стане можливою при розв'язанні основних, а не другорядних факторів. Без цього конфлікт матиме тенденцію до продовження. Ще одним важливим фактором стало перенесення дипломатичного представництва з Тель-Авіва до Єрусалиму у 2017 році. Ці дії обурили палестинців і знизили їх довіру до чесності медіації. Відносини з адміністрацією Трампа були розірвані.

Уже для адміністрації Байдена постав новий виклик для врегулювання конфлікту після загострення ситуації між сторонами в березні 2021. Адміністрація Байдена сигналізувала про те, що вона буде сприяти відновленню рівноваги у своєму посередництві між ізраїльтянами й палестинцями. Байден також підняв питання відновлення у Вашингтоні палестинської місії. Новий американський президент відмовився від деяких минулих поглядів на ситуацію, але і водночас зберіг рішення Дональда Трампа про визнання Єрусалиму столицею Ізраїлю.

Держава-медіатор міжнародних конфліктів звісно охоплює групи людей, які розробляють плани розбудови миру і весь державний апарат, відповідальний за прийняття тих чи інших рішень. Однак, одночасно з цим не останню роль займає особистий авторитет і репутація президента держави. Президент-перемовник окремо також може виступати в ролі медіатора від США враховуючи потенціал даної посади. Кожен виступ людини зі статусом голови даної держави розбирається на окремі цитати й детально аналізується світовим співтовариством. За таких умов підвищується цінність його участі в конфлікті [1].

Криза довіри до США як медіатора в даному конфлікті виражається в стратегічних відносинах з Ізраїлем. Америка є

послідовним прихильником однієї з сторін, що зменшує сприйняття неупередженості посередництва. Оскільки основою медіації є добровільність, взаємна згода та довіра до третьої сторони, то подальше розширення чи зменшення ролі США як медіатора може відбуватись за погодженням обох сторін. Якщо палестинці заперечуватимуть американську присутність, то шанси на успішну медіацію в таких умовах зменшуються від мінімальних до нульових. Водночас варто не відкидати повністю такого вагомому актора, а трансформувати його участь в врегулюванні. США зможуть в такому випадку зосередитись на організації переговорних майданчиків, а не розробці дорожніх карт вирішення конфлікту. З іншого боку аналізуючи перспективу ризиків відсторонення Америки від медіації варто відзначити й фактор зниження зацікавленості самих США у виконанні традиційної ролі посередника, через системне розчарування в можливості подолати глибокі розбіжності між сторонами. А також через зміну бачення США свого місця у світі в якості «глобального поліцейського». Однак, такі тенденції мають більше попереджувальний характер, а не сформовану до кінця реальністю медіації конфлікту. Повертаючись до початкового питання про те, чи неупередженість є найважливішою перевагою посередника, коли дискусія зосереджується на конкретному арабо-ізраїльському конфлікті, здається, що влада важливіша за неупередженість. При певних історичних обставинах медіацією палестинсько-ізраїльського конфлікту зайнялась нейтральна Норвегія, що мало на меті підвищити рівень довіри до посередника. Однак, дефіцит повноважень не дав змоги довести виконання мирних домовленостей до завершення. Також всі історичні суперечності вчергове проявили себе і стали на заваді врегулювання. Плюсом упередженості є і ресурс впливу на Ізраїль, якщо той не погодиться на певний план врегулювання. Тому роль США в миротворчому процесі в регіоні залишається значущою.

Якщо попередня медіація тяжіє до статусу невдалої, то підхід час змінювати. Для покращення переговорного процесу і закріплення надалі отриманих результатів варто розширити коло залучених посередників. США можуть виступати в ролі об'єднавчої сторони інших зацікавлених в посередництві країн. Коло нових учасників варто розширити за рахунок включення арабських країн. Наприклад,

зацікавленість в врегулюванні проявляє Йорданія. Країна часто ініціює підняття палестинського питання на регіональному рівні, закликає до розробки мирного плану, допомагає палестинським біженцям, але при цьому у порівнянні з багатьма арабськими країнами не закликає до знищення Ізраїлю. Між Йорданією та Ізраїлем встановлені дипломатичні зв'язки та активно розвивається торгівля. Спільні зусилля США з новими медіаторами допоможуть розширити розуміння конфлікту, збалансувати позиції і, ймовірно, запропонувати сторонам конфлікту такі умови, які врешті решт задовільнять історичних ворогів.

В цілому, розглядаючи даний конфлікт можна дійти до висновку, що сторони не зможуть досягти мирного врегулювання самостійно та потребують залучення активного посередництва. Медіатор палестино-ізраїльської кризи повинен досягти встановлення контактів, мати вплив над виконанням домовленостей, бути неупередженим, симулювати сторони на поступки. Успішне посередництво США матиме місце при збільшенні нейтральності в переговорному процесі, організації нових форм для контакту сторін, наданні надійних гарантій для реалізації спільних рішень та ін. Перспективність Америки як медіатора в ізраїльсько-палестинському конфлікті залишається високою та обґрунтованою і ми можемо говорити про збільшення залученості держави в процес розбудови миру.

Список використаних джерел та літератури

1. Making peace among Arabs and Israelis: lessons from fifty years of negotiating experience. Kenneth W Stein; Samuel W Lewis; Sheryl J Brown. United States Institute of Peace, 1991. URL: <https://www.usip.org/sites/default/files/Making%20Peace%20Amon%20Arabs%20and%20Israelis%201991.pdf>
2. Peace to Prosperity. Trump White House Archive, 2020. URL: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2020/01/Peace-to-Prosperity-0120.pdf>
3. *Siniver, A.* 2006. Power, Impartiality and Timing: Three Hypotheses on Third Party Mediation in the Middle East. *Political Studies* 54(1), pp. 806 – 826.
4. The White House peace plan puts Israel's concerns first — and shortchanges Palestinians. *The Washington Post*, 2020. URL:

<https://www.washingtonpost.com/politics/2020/01/30/white-house-peace-plan-puts-israels-concerns-first-shortchanges-palestinians>.

*Андрій Слюз
аспірант
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

ПОЛІТИЧНІ РИЗИКИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА НАСЛІДКИ ЕКОНОМІЧНИХ РІШЕНЬ ВИРОБНИЧОГО ПІДПРИЄМСТВА

Аналіз прогресивних методик оцінки політичних ризиків, що використовуються в секторі бізнесу, дає підстави стверджувати, що найбільш затребуваними в управлінні економічними процесами різних рівнів є так звані гібридні методики, що поєднують як якісні методи аналізу, так і елементи кількісного аналізу. Вони дають змогу створювати спеціальні рейтинги, індекси і класифікатори ризиків, якими користуються відповідні служби, котрі беруть участь у формуванні та реалізації державної політики. Зокрема такими методиками є: BERI (Business Environment Risk Index), PRS (Political Risk Services) та ICRG (International Country Risk Guide), що існують у вигляді корпоративних формалізованих моделей оцінки політичних ризиків. Вони ґрунтуються на використанні досконалого аналітичного і прогностичного інструментарію дослідження. Беззаперечною сильною стороною цих методик є можливість використання їх в управлінні підприємством, що має економічні стосунки з іноземними бізнес-партнерами. Особливо це характерно для моделі ICRG як найбільш придатної для аналізу політичних ризиків у країнах з перехідним типом політичної системи. Також є широкий вибір методик розроблених місцевою аналітичною системою з градуванням сили впливу ризиків та їх наслідків на політичну стабільність всередині економічної системи країни. Проте оцінка корисності даних підходів для цілей управління політичними ризиками державою дозволила визначити їх принциповий недолік під час прогнозування політичних ризиків і оцінки їх впливу на

соціальну систему. Аналіз факторів політичного впливу в рамках досліджених моделей базується на методах експертної оцінки, яким властивий суб'єктивізм. Крім того, всі існуючі на сьогодні комплексні методики оцінки політичного ризику необхідно адаптувати до специфіки державного управління конкретної країни, що вимагає, з одного боку, проводити регулярний кількісний і якісний аналіз соціально політичних та політико економічних проблем та їх ризиків, породжених подіями та явищами місцевого соціального розвитку. А з іншого – використовувати комплекс прогностичних і статистичних методів для моделювання небажаних і соціально небезпечних наслідків, спровокованих прийнятими політичними рішеннями. Потрібно також враховувати дії, що спричинені поведінкою політичних діячів, які мають доступ до процесу вироблення державних управлінських рішень.

Такі впливи окремих осіб чи політичних груп на економічні рішення в Україні провокують непередбачуваність наслідків рішень, а також значний вплив тіньових чинників на самі рішення. Рівень ризиків, що впливають на політичну стабільність в Україні є критично небезпечний, а саме [1]:

- зовнішні загрози державній і суспільній безпеці;
- значна поляризація суспільства;
- високий рівень суб'єктивності у процесі ухвалення рішень;
- прийняття рішень в інтересах учасників ухвалення рішень;
- недопустиме порушення процедури ухвалення рішень;
- слабка прогнозованість рішень, втручання уряду у справи корпорацій;
- високий рівень корупційного впливу на ухвалення рішень;
- злиття бізнес-інтересів і учасників ухвалення рішень;
- високий ступінь залежності державних структур від зовнішніх впливів.

Протистояння між групами криміналітету, до яких належить і так званий олігархат, всередині країни, призвело до існування два протилежних вектори розвитку процесів у суспільстві. З одного боку, провладні структури намагаються діяти на основі непрозорої політичної практики та базується на прагненні заробляти на владних відносинах, з іншого боку, активна частина українського суспільства вимагає розбудови модерної конкурентної демократії, що

ґрунтується на засадах верховенства права. І ці суперечності набувають антагоністичного характеру. Існує ризик консервації такої ситуації на значну перспективу.

Нормалізація політичної ситуації в Україні є однією з найважливіших умов зміцнення її позицій у світовому демократичному і цивілізованому співтоваристві. Вона нині характеризується вкрай високим ступенем нестабільності, через що для міжнародного бізнесу країна є досить ризикованим партнером, а її політичний стан є потенційною загрозою для економічної стабілізації для них же [2].

Аналіз сутності політичних ризиків, їх класифікація і подальше їх оцінювання здійснюються з точки зору величини ймовірності того, що зміни законодавчих і нормативно-регулюючих актів усередині країни або за її межами негативно впливатимуть на прибуток, на перспективи і прогнозованості розвитку виробника продукції. Адже політичний ризик пов'язаний не лише з конкретною країною, але і з цілими регіонами. Політичний ризик може виконувати як позитивну, так і деструктивну функції, бо їх наслідком можуть бути як певна вигода, так і збитки. Наприклад, політичні ризики призводять до втрати власності через націоналізацію, ризик трансферту, пов'язаний з обмеженням експорту продукції або ресурсів, з обмеженнями щодо конвертації локальної валюти в іноземну і здійсненням розрахунків за зовнішньоекономічними контрактами, тобто ризик розірвання контракту внаслідок дій уряду країни, в якій знаходиться компанія-контрагент. Ризик зміни регулюючих норм, зокрема, законодавчої бази, зміна митної політики, зміни в податковій системі, валютне регулювання, регулювання зовнішньополітичної діяльності країни, операційний ризик, ризик військових дій, революцій, зміни влади. Але потрібно мати на увазі, що інформація про чинники, які впливають на виникнення ризиків, може бути не зовсім достовірною.

Одним із варіантів класифікації видів політичних ризиків може бути таким [3]:

- непередбачені ситуації (революційні акції, примусова зміна влади, збройні конфлікти, терористичні акції тощо);
- екстремальні дії органів влади політичного характеру (конфіскація активів, введення воєнного стану, радикальна зміна законодавства, розрив політичних чи економічних відносин,

відкликання гарантії, розірвання контрактів з приватними з бізнес-партнерами тощо);

- екстремальні дії адміністративного характеру (перешкоджання здійсненню торговельних операцій, конфіскаційний збір фінансових ресурсів у малого і середнього бізнесу тощо);
- дії макроекономічного характеру (монопольні впливи на валютні операції бізнесових структур, одностороннє розірвання контракту державним підприємством, несплата з боку державних покупців, недотримання арбітражних постанов, нестачання продукції тощо).

Отже, політичні ризики і підбір методів їх оцінки можна розглядати як міру зрілості громадянського суспільства та якості функціонування державних політичних інститутів, незалежності органів державної влади, прозорість і відкритість системи виборів.

Нині аналітики часто застосовують методи факторного аналізу для оцінки політичних ризиків. Для цього визначають ключові фактори впливу на об'єкт і ці впливи та й ризики є якісним і кількісним. Такі оцінки ризику містять опис і розрахунок ймовірнісних варіантів розвитку подій та їх наслідків з використанням методів аналогій, прогнозування, експертне опитування та аналіз світових тенденцій розвитку економічних та політичних ситуацій.

Список використаних джерел та літератури

1. Віннічук О.В. Політичні ризики трансформаційних процесів в країнах « нової демократії»» (ЦСЕ) Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку, випуск 25, 2013 с.71-76 <http://ena.lp.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/ntb/21097/13-71-76.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
2. Політичні ризики і політична стабільність в Україні. Документ УНЦПД із оцінювання політичних ризиків. Режим доступу: <http://www.ucipr.org.ua/publicdocs/Political%20Risks.pdf>.
3. Рибак О. С. Інституціональна диференціація політичних ризиків в Україні: автореферат дис. канд. політ. наук: 23.00.02 / О.С. Рибак. — Чернівці, 2016. — 229 с. http://www.chnu.edu.ua/res/chnu/chnu_news/25.01.2016/avtoreferat_Rybak-1.pdf.

*Юрій Теміров
канд. іст. наук, доцент,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса*

ІНТЕРПРЕТАЦІЇ КРИЗИ МІЖНАРОДНОГО ЛІБЕРАЛЬНОГО ПОРЯДКУ

Наявність серйозних проблем функціонування міжнародного ліберального порядку після закінчення холодної війни вже давно є фактом, який не ставиться під сумнів більшістю дослідників міжнародних відносин. Про ситуацію близьку до консенсусу свідчить незвична згода представників різних теоретичних традицій: реалістичної, ліберальної, марксистської, конструктивістської, англійської школи та інших. Суперечки більшою мірою розгортаються навколо причин і природи, проявів і наслідків, а також щодо узагальнюючої оцінки: криза чи все-таки кінець ліберального порядку? При цьому вибір нерідко не має характеру дилеми, оскільки криза може розглядатися як стан напередодні смерті. Дещо дивним, на перший погляд, може здатися те, що обговорювати, пояснювати доводиться саме кризу/кончину ліберального порядку, а не його тріумф. За історичними мірками період тріумфу ліберальної демократії над тоталітаризмом виявився коротким, більше схожим на перехідний момент (фактично обмежений 1990-ми роками), хоча він і встиг отримати свою інтелектуальну фіксацію у відомій роботі Френсіса Фукуями. Дж. Айкенберрі називає іронією те, що насіння кризи в «грунт» світового ліберального порядку було засіяне саме в момент його тріумфу [7, р. 18].

Підходи представників різних теоретичних традицій мають дещо відмінні тематичні акценти. В роботах марксистів, прибічників критичної теорії, частини конструктивістів доволі поширена теза про ліберальний порядок як форму глобальної гегемонії Заходу. Разом з тим, міжнародний ліберальний порядок в якості предмету дослідження є вкрай багатовимірним, не обмежується зазначеними вище питаннями походження і природи, проявів і наслідків кризи. Очевидно актуальними виглядають такі сюжети, як, наприклад, поширення неліберальної демократії, роль популізму і націоналізму,

вплив китайського та російського факторів, загрози кризи ліберального порядку для України. Тим не менше, метою автора є з'ясувати передусім особливості методологічного підґрунтя інтерпретацій міжнародного ліберального порядку, й через ці особливості поглянути на тематичні пріоритети.

Загалом оцінки стану ліберального порядку перебувають у досить широкому діапазоні від стриманого оптимізму Джона Айкенберрі та Джозефа Ная-мол. [9], до констатуючого песимізму Річарда Хааса [5] та радикального песимізму Ніла Фергюсона [4], Джорджа Фрідмана [5] та Грехема Еллісона [1]. Останні взагалі вважають ліберальний порядок міфом. Більше того, Н. Фергюсон, маючи скептичне ставлення до поняття «міжнародний порядок» як такого, кваліфікує термін «ліберальний міжнародний порядок» як подвійно сумнівний через те, що він не є ні ліберальним, ні міжнародним і, до того ж, не є порядком.

За теоретико-методологічним критерієм бачення кризи ліберального порядку можна поділити на дві групи: ортодоксальні та неортодоксальні. До першої належать реалістична та ліберальна традиції, до другої – критичну теорію (у вузькому тлумаченні Франкфуртської школи). Існує кілька варіантів розмежування ортодоксії та неортодоксії, однак, на наш погляд, продуктивне теоретичне обґрунтування (передусім що стосується тлумачення гегемонії) запропонував один з найбільш авторитетних представників критичної теорії Роберт Кокс [3].

Приналежність до однієї з лібералами-ідеалістами традиційної (або ортодоксальної) парадигми теорії міжнародних відносин робить критику реалістів дещо банальною. Її основні тези пов'язані зі змінами розстановки сил на міжнародній арені, послабленням США та колективного Заходу, становленням нових (незахідних) глобальних та регіональних центрів сили, які кидають виклик домінуванню Заходу та його творінню – ліберальному порядку.

На думку Джона Міршаймера, наприклад, приреченість міжнародного ліберального порядку має наступні пояснення [8, р. 49-50]. По-перше, такий порядок можливий лише в системі ліберальних держав, тоді як у світі впливовою силою залишається націоналізм, що ґрунтується на принципах суверенітету та самовизначення. По-друге, масштабні міграції та делегування повноважень міжнародним інститутам спровокували проблеми на

підґрунті національної ідентичності та суверенітету всередині самих ліберальних держав, які залишаються за своєю природою націями-державами. По-третє, гіперглобалізація, крім переваг, мала здебільшого негативні наслідки: загострення політичних та економічних проблем у ліберальних суспільствах, посилення нових глобальних центрів сили (Китай) та відновлення старих (Росія). Ну і, звичайно ж, світовий порядок, що народжується, буде багатополярним, він традиційно створюється і управляється великими державами [8, р. 9].

Водночас варто привернути увагу і до деяких суттєвих, на нашу думку, відмінностей в інтерпретаціях реалістів та ідеалістів. Перші переважно недооцінюють роль суспільної природи суб'єкта, у їхньому аналізі відсутній концептуально важливий для лібералів компонент громадського призначення, соціальної функції ліберального порядку. Вже згаданий Дж. Міршаймер дає таке визначення міжнародного порядку: організована група міжнародних інституцій, які допомагають регулювати взаємодію між державами-учасниками [8, р. 9].

Якщо брати методологічний аспект, то набагато радикальніша критика звучить не з боку адептів реалістичної традиції, а з табору представників конструктивізму та критичних студій. Дуже промовистою є назва статті конструктивіста Майкла Барнетта – «Кінець ліберального міжнародного порядку, який ніколи не існував» [2]. Американський дослідник привертає увагу до суперечливості кореляції між лібералізмом і порядком, руйнівних наслідків глобалізації для ліберального порядку, а також погоджується із твердженням про його міфічність («як будь-який політичний порядок, він краще виглядає на папері, ніж на практиці»). М. Барнетт наголошує, що як історія виникнення, так і сутність ліберального порядку більшою мірою про порядок ніж про лібералізм. Вважаючи суверенітет організуючим принципом світового порядку, він підводить до висновку про те, що послаблення лібералізму може укріпити суверенітет, а таким чином й порядок. Тим не менше, не наведені вище аргументи, а звернення до ідентичності та самосвідомості в поясненні кризи (легітимності) ліберального порядку, а також критика ахісторицизму ортодоксів дає підстави віднести конструктивістів скоріше до неортодоксів. Певною

концептуалізацією є твердження Барнетта про те, що ліберальний порядок є не тільки rule-based system, але й consent-based system.

Скептицизм представників критичної теорії щодо ліберального порядку має однією з основ грамшіванську інтерпретацію гегемонії, яка кардинально відрізняється як від реалістичної, так й ліберальної. Інший концептуально важливий предмет критики – схильність ортодоксальних підходів до пов'язаних між собою універсализму та ахісторизму. Але методологічно фундаментальним виступає все ж таки відкидання Р. Коксом всеохоплюючої теорії (grand theory) на користь діалектичного підходу, який перетворює теорію на частину історії.

Таким чином, маємо певний консенсус щодо кризового стану міжнародного ліберального порядку після закінчення холодної війни. Разом з тим, висновки щодо її причин, природи, проявів та наслідків обумовлені належністю до певних теоретичних традицій, відрізняються, насамперед, баченням альтернатив ліберальному порядку. Скептицизм реалістів – це, так би мовити, скептицизм на користь минулого, дещо адаптованих варіацій Вестфальського порядку. Скептицизм конструктивістів та прибічників критичної теорії створює потенціал майбутньої альтернативи, яка приймає виклик історичних обставин, суспільства і світової політики, які динамічно змінюються.

Список використаних джерел і літератури

1. Allison G. The Myth of the Liberal Order. *Foreign Affairs*. 2018. Vol. 97. Issue 4. P. 124-133.
2. Barnett M.N. The End of a Liberal International Order That Never Existed. URL: <https://theglobal.blog/2019/04/16/the-end-of-a-liberal-international-order-that-never-existed/>
3. Robert Cox on World Orders, Historical Change, and the Purpose of Theory in International Relations. *Theory Talks* #37. URL: <http://www.theorytalks.org/2010/03/theory-talk-37.html>
4. Ferguson N. The myth of the Liberal International Order. URL: <https://www.belfercenter.org/publication/myth-liberal-international-order>
5. Friedman G. The Myth of the Liberal International Order. URL: <https://geopoliticalfutures.com/myth-liberal-international-order/>

6. Haass R. Liberal World Order, R.I.P. URL: <https://www.project-syndicate.org/commentary/end-of-liberal-world-order-by-richard-n-haass-2018-03>
7. Ikenberry Jn. G. The end of liberal international order? *International Affairs*. 2018. Vol. 94. Issue 1. P. 7-23.
8. Mearsheimer Jn. Bound to Fail. *International security*. 2019. Vol. 43. Issue 4. P. 7-50.
9. Nye J.S., jr. Will the Liberal Order Survive? *Foreign Affairs*. 2017. Vol. 96. Issue 1. P. 10-16.

Ігор Тодоров
доктор іст. наук, професор,
Іван Ігнат'ю
Ужгородський національний університет

РОСІЙСЬКА АГРЕСІЯ В УКРАЇНУ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНОГО ПРОТИСТОЯННЯ

Одним з глобальних сучасних геополітичних конфліктів сьогодення є всебічне протистояння Росії та Заходу. Він має глибокі історичні витоки що сягають середньовічної доби. Російська Федерація знаходиться в полоні власних уявлень про світ які майже не перетинаються з реальністю. Зокрема, Росія Росія намагається відновити та розширити контроль над частиною світу та утримати за собою світову гегемонію, втрачену з розпадом СРСР. Протистояння може розглядатися як гібридна війна проти Заходу, складовою частиною якої є збройна агресія проти України.

В історичному контексті сучасний конфлікт між Росією і Заходом виник після захоплення влади більшовиками і проявлявся в культурному, ідеологічному, економічному та інколи військовому протистоянні СРСР та його сателітів з одного боку та країн вільного світу з іншого. То протистояння завкінчилося перемогою Заходу і ліквідацією Радянського Союзу. В цьому контексті Україна може вважатися як одна з країн-переможниць у Холодній війні.

Основна мета Росії в сучасному протистоянні примусити західні демократії до суттєвих поступок. Одним із шляхів цього є створення

на кордонах ЄС та НАТО зони нестабільності та спричинення нестабільності всередині країн Заходу через орієнтовані або фінансово зацікавлені у такій орієнтації політичні (у тому числі радикальні) та фінансово-промислові групи.

Основна мета Заходу у цьому протистоянні полягає у збереженні єдиної політики, яка дозволить і надалі зберігати збалансовані та взаємовигідні політичні та економічні стосунки. Однею із чинників, що дозволяє проводити таку єдину політику є своєчасне визнання керівництвом окремих країн та міжнародних організацій загрози, яку становить політика Росії. В межах визначення та визнання цієї загрози стосовно Росії введені економічні санкції. Крім того, окремі країни Заходу визнають Росію як загрозу їх національній безпеці.

Росія розпочала боротьбу за утримання України в сфері свого контролю з перших років нашої незалежності України. Президент РФ Борис Єльцин ще в 1993 році заявляв, що Росія ніколи не відпустить Україну [1]. Російський політолог О. Дугін у своєму посібнику в 1997 р. підкреслював, що існування України тотожне нанесенню «жахливого удару» по геополітичній безпеці Росії, рівнозначне «вторгненню на її територію» [2]. Відповідно, що не лише В. Путін та російські еліти, а й широкі верстви населення в РФ сприймають незалежність України, як щось аномальне й тимчасове.

Розпочинаючи гібридну агресію, Росія мала за мету зруйнувати чинний світовий порядок, ліквідувати НАТО та ЄС та повернути РФ статус «великої держави», повернувши світ у реалії XX чи навіть XIX століття. Сформована система міжнародної безпеки виявилася нездатною контролювати ситуацію на планеті й гарантувати мир. Сучасна Росія є ядерною державою з непередбачуваною зовнішньою політикою. Постмодерний європейський і світовий порядок неочікувано виявився в глибокій кризі. Росія розглядає принципи міжнародного права не як сукупність обов'язкових норм, а як набір варіантів, з яких РФ обиратиме те, що їй вигідно.

Водночас відповідальність за руйнування світопорядку лежить не тільки на Росії, а й на західних країнах, які на її агресію проти України (як і проти Грузії) не відреагували належним чином. Частина провідних західних політиків та медій намагалися не назвати російську агресію такою. Верховна Рада України в березні 2014 р., сподіваючись на Будапештський меморандум 1994 р., зверталася до держав-гарантів. Проте підписанти Будапештського меморандуму

навіть не змогли зібратися на спільну зустріч. ООН спромоглася прийняти резолюції рекомендаційного характеру

Проте агресора треба зупиняти. Україна не є кінцевою метою для В. Путіна, хоча і екзистенційно важлива. Для Росії Україна є кроком до перебудови світового порядку у власних інтересах. Відсутнє серйозне усвідомлення Заходом усього спектру загроз та можливих шляхів виходу з безпекової кризи.

В Україні в нормативно-правовому вимірі існує чітке усвідомлення ролі і місця Росії в сучасному світі. Зокрема в Стратегії національної безпеки України 2020 р., зазначено, що Російська Федерація застосовує енергетичну та інформаційну "зброю", намагається впливати на внутрішньополітичну ситуацію у європейських державах, підживлює тривалі конфлікти, збільшує військову присутність у Східній Європі. Для відновлення свого впливу в Україні Російська Федерація, продовжуючи гібридну війну, системно застосовує політичні, економічні, інформаційно-психологічні, кібер- і воєнні засоби. Посилюються угруповання збройних сил Російської Федерації та їх наступальний потенціал, регулярно проводяться масштабні військові навчання поблизу державного кордону України, що свідчить про збереження загрози військового вторгнення [3].

Ще більш рель'єфно і змістовно російську агресію йдеться в Стратегії зовнішньополітичної діяльності України 2021 р. Політика Російської Федерації сьогодні є основною загрозою для України і Європи. Російська Федерація докладает зусиль для відновлення своєї ролі як глобального гравця шляхом політичного, військового, економічного, інформаційного тиску на держави та інституції трансатлантичного співтовариства. Російська Федерація застосовує весь спектр інструментів гібридної агресії з метою встановлення контролю над Україною, порушуючи її територіальну цілісність. Агресивна політика РФ щодо України має тривалий та важкопрогнозований характер. Вона продовжує дестабілізувати Україну, прагне стримувати її реформи та економічне зростання, на постійній основі намагається блокувати інтеграцію України в ЄС та в НАТО [4].

Особливе місце в протидії російській політиці має співпраця України з Сполученими Штатами Америки. В нещодавно оновлений

Хартії стратегічного партнерства між Україною та США підкреслено, що обидві країни мають намір продовжити низку важливих заходів для запобігання зовнішній прямій та гібридній агресії проти України та притягнути Росію до відповідальності за агресію та порушення міжнародного права, включаючи захоплення та спробу анексії Криму та керований Росією збройний конфлікт в окремих районах Донецької та Луганської областей України. Сполучені Штати підтримують зусилля України використовувати Кримську платформу для координації міжнародних зусиль з подолання гуманітарних і безпекових наслідків російської окупації Криму, відповідно до Спільної декларації Кримської платформи [5].

Сучасний збройний конфлікт в Україні триває вже восьмий рік, що виходить за пересічні терміни сучасних воєн. Таку історичну розлогість російсько-української війни можна пояснити міжцивілізаційним зіткненням. Тому підтримка нашої держави з боку Заходу має бути наслідком усвідомлення, що Україна займає ключове геополітичне становище на сході Європи, і жертвувати «новою демократією» ніяк не можна. Між Балтійським і Чорним морями проходить невидимий, але реальний кордон поміж принципово різними культурними світами. Україна зробила свій вибір зробила закріпивши у Конституції власне європейське та євроатлантичне покликання.

Росія розглядає Україну, як і Захід, як свого екзистенційного ворога. Саме на Заході московіти стикалися з найбільш стійкими та не схильними до цивілізаційних компромісів народами, останні перетворилися на найлютіших ворогів. Нескладно їх назвати: 1) права людини, 2) лібералізм, 3) демократія, 4) свобода особистості, 5) право власності та свобода підприємництва, 6) право народу на самовизначення, 7) мирне співіснування та повага до суверенітету країн, 8) ідеологічний плюралізм [6].

Російська Федерація не сприймає право України на існування як незалежної держави і переслідує свою кінцеву мету - повне знищення її як суб'єкта міжнародного права та геополітичної реальності. У той же час, з початку російської агресії, українська влада рухається у вузькому діапазоні можливостей, що визначаються об'єктивною слабкістю країни та порядком денним, накладеним на неї Росією як ініціатором та рушійною силою «сепаратистського» руху. До того ж

впливовими в середині держави залишаються позиції промосковської п'ятої колони.

Україна і Росія належать до двох різних цивілізацій, війна, яку Росія веде кілька сторічч проти України, і новітня фаза якої припала на десяти роки ХХІ ст. – має міжцивілізаційний характер. Вона не є наслідком випадкового збігу обставин чи злої волі лише одного божевільного політичного злочинця, бо логічним чином продовжує експансію Росії на захід в силу певних внутрішніх цивілізаційних властивостей. Нашим західним партнерам варто припинити де-факто трактувати Російську Федерацію як демократичну та цивілізовану державу. Перемога над російською агресією, зокрема і гібридною, можлива лише шляхом консолідації Заходу (і України як його невід'ємної частини).

Список використаної літератури та джерел

1. Россия никогда не отпустит Украину – Кравчук. URL:<https://glavred.info/politics/264562-rossiya-nikogda-ne-otпустit-ukrainu-kravchuk.html>
2. Дугин А. Основы геополитики. Геополитическое будущее России. Москва, 1997. - С.10
3. Стратегія національної безпеки України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
4. Стратегія зовнішньополітичної діяльності України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017>
5. Хартія стратегічного партнерства Україна – США. URL: <https://mfa.gov.ua/news/hartiya-strategichnogo-partnerstva-ukrayina-ssha>
6. Руценко І. Війна цивілізацій: анатомія російсько-українського конфлікту. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2020. – С. 187.

*Сергій Федуняк
доктор політ. наук, професор
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича*

КРИЗА АЛЬЯНСІВ?: НАСЛІДКИ РОЗБАЛАНСУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ СИСТЕМИ

Розбалансованість системи міжнародних відносин – це стан зруйнованості нормативно-правової бази і недотримання, або вибіркове дотримання принципів, на яких система збудована. Пост-біполярні міжнародні відносини базувалися з початку 90-х рр. на нормативно-правовій базі періоду «холодної війни», хоча структура міжнародних відносин вже втратила свій двополюсний характер. Новоутворена система виявилася неспроможною створити оригінальну основу власного функціонування і змушена була користуватися вже існуючою. На початку 90-х рр. у цьому не бачили великої проблеми, оскільки була популярною думка про «кінець історії» як остаточну відмову від ідеологічного і військового протистояння. Проте з початку нового століття світ все очевидніше почав повертатися до конфронтаційної моделі і цей стан, на жаль, виявляється більш звичним для міжнародних відносин.

Стабільність у міжнародній системі завжди трималася на наявності формальних і неформальних угод і домовленостей, які виконувалися її основними учасниками. Внаслідок мирного виходу із «холодної війни» не відбулося «нового Версалю» чи «нового Потсдама» із договірним закріпленням переформованої конфігурації міжнародних відносин. Тому вже існуючі безпекові інститути продовжували діяти й у пост біполярний період. Мова, насамперед, йде про Північноатлантичний Альянс (НАТО), що спирається на колективну оборону на основі взаємних зобов'язань держав-членів. Але зникнення Організації Варшавського договору і розпад СРСР сприяв трансформації оборонного альянсу в політико-безпекову структуру із кількістю і змістом функцій, що поступово розширювалися за межі традиційної безпеки. При цьому суто військовому компоненту оборонного союзу приділялося все менше уваги і НАТО поступово перебирав на себе роль такого собі провідного «демократизатора» посткомуністичного світу.

Одним із наслідків цього стала ерозія рішимості держав Альянсу дотримуватись своїх зобов'язань, насамперед, спроможність надання підтримки державам-членам у випадку військового вторгнення. Ця проблема актуалізувалася у зв'язку із початком російської військової агресії в Україні весною 2014 року. Поряд із залученням збройних сил безпосередньо в Криму і на Донбасі, Російська Федерація розгорнула і невійськові гібридні дії із застосуванням інформаційних і розвідувально-диверсійних ресурсів у державах Балтії. Робилися спроби підготовки передумов для повторення сценарію окупації частини території України із застосуванням «невпізнаних» військових формувань і місцевих колаборантів у місцях компактного проживання російськомовного населення. На останньому етапі не виключалося й пряме вторгнення Збройних Сил РФ.

Ситуація погіршувалася двома обставинами. По перше, політичні еліти і громадськість держав-членів НАТО переважно перебували у стані розгубленості і небажання використовувати власні збройні сили для виконання союзницьких зобов'язань. Все більш відкрито висловлювалася думка, що навіть у випадку нападу на одного із членів Альянсу ряд інших держав-членів не зможе, чи точніше не захоче виконувати статтю 5 Статуту НАТО, посилаючись на об'єктивні перешкоди. По-друге, на 2014-15 рр. Альянс не володів у Балтії належними військовими ресурсами для ефективного відбиття можливої російської агресії і в цілому, військова інфраструктура НАТО у Центральній-Східній Європі виявилася недостатньою для ведення повномасштабної конвенційної війни з РФ [4;7].

Іншим проявом кризи існуючих альянсів стала розгортання і активізація дискусії про створення субрегіональних військових утворень поза межами НАТО і ЄС. Перша за все, варто згадати ідею Балтійсько-Чорноморського союзу, кістяк якого складатиме Польща, Україна і, можливо, Туреччина. Основна мета подібної структури – стримування російської потенційної агресії в Європу і збалансування російської загрози у Балтійсько-Чорноморському регіоні. Все це поки що теорія, але є і приклади практичної реалізації формування альянсів. США, Велика Британія і Австралія без консультації із своїми партнерами 16 вересня 2021 року оголосили про створення військового блоку AUKUS Азійсько-Тихоокеанському регіоні з

очевидною метою стримування Китаю [3]. Наприкінці цього ж місяця двосторонню оборонну угоду уклали Франція і Греція стосовно придбання Афінами трьох військових суден. При цьому сторони заявили про наявність особливих інтересів у Середземному морі [5].

Можна також згадати багатосторонню угоду «Бухарест-9» у складі Болгарії, Естонії, Латвії, Литви, Польщі, Румунії, Словаччини, Угорщини та Чехії., що була укладена в румунській столиці в листопаді 2015 року. Дане утворення не розглядалося як альтернатива вже існуючим союзам: сторони декларували це утворення як інструмент підсилення Північноатлантичного Альянсу на східному фланзі та в басейні Чорного моря у контексті російської прискореної мілітаризації окупованого Кримського півострова та Причорноморського регіону загалом. Проте така регіоналізація, як справедливо зауважує Анастасія Гаценко, експертка Аналітичного центру ADASTRA, може ускладнити досягнення консенсусу на випадок необхідності введення в дію статті 5 Статуту НАТО [1].

Ситуація, що склалася не залишилася без реакції Альянсу і відповіддю на неї став перегляд концептуальних засад його діяльності. На Брюссельському саміті лідери держав-членів обговорили документ під назвою «НАТО 2030: об'єднані для нової ери», на основі якого домовилися випрацювати нову Стратегічну концепцію до саміту у 2022 році [6]. Вона передбачає зміцнення механізму політичних консультацій, посилення колективної оборони, зростання стійкості, вдосконалення технологічного ядра Альянсу, підтримання міжнародного порядку, що спирається на право, посилення спроможності партнерів і нарешті реагування на безпекові загрози, пов'язані зі зміною клімату [6].

Одним із засобів, що перешкоджає безпековій регіоналізації поза межами Альянсу може розглядатися розробка окремих регіональних політик НАТО в рамках загальної стратегічної концепції, зокрема, чорноморської. Для цього насамперед потрібно на рівні НАТО виробити спільне бачення викликів і загроз у басейні Чорного моря, а також механізмів та інструментів їх нейтралізації в довготривалій перспективі. Інтегрована система безпеки регіону вимагатиме включення до неї всіх держав, за винятком, звичайно, Росії. Захід повинен буде відігравати більш помітну роль не лише у створенні спільних засобів та інструментів безпеки, але й у внутрішніх процесах стабілізаційного характеру у державах Чорноморського

регіону (насамперед України, Грузії і Молдови), що належать до перехідного типу [2].

На завершення варто звернути увагу ще на два наслідки розбалансування міжнародної системи для процесу інституціалізації альянсів, що потребують подальшого вивчення. З одного боку, нестабільність сприяє збільшенню і, до певної міри, спрощенню утворення можливих і, деколи несподіваних, комбінацій держав. Проте з іншого – стійкість цих формувань помітно менша, ніж вже існуючих і перевірених часом.

Використані джерела

1. Гаценко Анастасія. Чи призведе утворення нових оборонних союзів до кризи НАТО? Аналітичний центр «Адастра». 23 жовтня 2021 року.
2. <https://adastra.org.ua/blog/chi-prizvede-utvorenniya-novih-oboronnih-soyuziv-do-krizi-nato>
3. Федуняк Сергій. Чорноморський регіон у стратегії НАТО першої третини XXI століття. 10 грудня 2020 року. Інститут демократизації і розвитку. <https://institutedd.org/blog/posts/cornomorskii-region-u-strategiyi-nato-persoyi-tretini-xxi-stolittya>
4. Aukus: UK, US and Australia launch pact to counter China. BBC News, September 16, 2021-11-25 <https://www.bbc.com/news/world-58564837>
5. Grady John. Panel: NATO Unprepared to Defend Baltics from Russian Attack <https://news.usni.org/2017/03/02/panel-nato-unprepared-defend-baltics-russian-land-attack>
6. Greece to Buy French Warships in Boost for EU Defense? The Defence Post, September 28, 2021, <https://www.thedefensepost.com/2021/09/28/greece-buy-french-warships/>
7. Leaders agree NATO 2030 agenda to strengthen the Alliance.
8. June 15, 2021. North Atlantic Treaty Organization https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_184998.htm?selectedLocale=en
9. Lucas Edward, Hodges Ben, Schmiedl Carsten. Close to the Wind: Executive Summary. September 9, 2021, <https://cepa.org/close-to-the-wind-baltic-sea-regional-security/>

Вячеслав Циватий
кандидат історичних наук, доцент,
Заслужений працівник освіти України,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

**ЕНЕРГЕТИЧНА ДИПЛОМАТІЯ В СИСТЕМІ
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН МОНДІАЛЬНОГО
СВІТОУСТРОЮ XXI СТОЛІТТЯ:
ПОЛІТИКО-ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ І БЕЗПЕКОВИЙ
ДИСКУРСИ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРІ**

Сьогоденна енергетична дипломатія та енергетична безпека є цілісною інституціональною системою в політико-дипломатичних координатах міждержавних відносин мондіального світоустрою XXI століття, зокрема – і на теренах колишнього СРСР. Важливою складовою енергетичної дипломатії є інституціонально розвинена в державі система взаємодії між відповідними енергетичними інституціями та досягнення необхідного балансу енергоносіїв у міждержавному просторі.

Мета дослідження – проаналізувати специфічну галузь дипломатії – енергетична дипломатія, зокрема в контексті інституціоналізації пострадянського простору, а також – визначити регіональні та національні особливості енергетичної політики і безпеки держав пострадянського простору, у т. ч. й України на сучасному етапі. Увагу акцентовано на загальних тенденціях світового ринку природного газу, а також перспективах видобутку сланцевого газу у світі та Україні. Охарактеризовано зовнішньополітичні дилеми, труднощі, досягнення та перспективи газодобувної галузі в Україні. Особливу увагу приділено політико-дипломатичним і міжнародним факторам досліджуваного питання, а також – екологічного фактору, який як сприяє, так і перешкоджає видобуткові енергоносіїв у сучасних умовах.

У XXI столітті Україна привертає до себе дедалі все більшу увагу з боку впливових геополітичних гравців-акторів поліцентричного світу, у тому числі – і з питань енергетичної політики, дипломатії та безпеки. Реалізація сучасних інтеграційних проєктів на початку XXI століття на пострадянському просторі створює умови для існування

в Європі двох геополітичних альянсів: євроатлантичного та євразійського [1, с. 131-143].

Україна належить до держав, економічний розвиток яких значною мірою стримується нестачею власних енергоресурсів. Через ці обставини, в останні роки Україна все активніше займається питаннями енергодиверсифікації. Однією зі складових цього процесу є розробка нових родовищ вуглеводнів, зокрема видобуток нетрадиційних видів газу (сланцевий газ, метан вугільних родовищ, газ щільних колекторів тощо). Привабливим є факт формування покладів сланцевого газу в межах великої частини території України, а також наявність розгалуженої мережі газопроводів, які можуть забезпечити оперативну доставку видобутого газу. Крім того, це виключає витрати значних коштів на будівництво нових трубопроводів.

Промисловий прибутковий видобуток природного сланцевого газу в Україні можливий лише за умови використання технології горизонтального буріння, гідророзриву сланцевого пласта і просунутого сейсмічного 3D GEO моделювання. Споживання природного газу в Україні забезпечується за рахунок імпорتنих поставок та власного видобутку. Україна залишається найбільшою в Європі країною-транзитером газу – транспортує російський природний газ до 18 країн Європи. Україна є й одним із найбільших споживачів природного газу в Європі. На сучасному етапі енергетична політика України перебуває під пильною увагою як усередині держави, так і наших зарубіжних партнерів. Питання зниження енергозалежності через формування ефективної програми енергозбереження та розвитку альтернативної енергетики України слід віднести до стратегічно важливих, які потребують термінового вирішення в умовах мондіального світоустрою XXI століття [2, с. 26-29].

На початку XXI століття у світовій енергетиці досить чітко почала проявлятися тенденція формування стійкого симбіозу технологічної глобалізації та ресурсної регіоналізації, причому зростаючу роль у цих процесах відіграють нетрадиційні види і джерела вуглеводнів. Під ресурсною регіоналізацією мається на увазі процес формування замкнутих регіональних енергетичних ринків, які засновані на використанні переважно внутрішньо регіональних енергоресурсів, за рахунок чого значною мірою досягається скорочення залежності від

енергетичних поставок з інших регіонів. В основі ресурсної регіоналізації лежить процес технологічної глобалізації, що полягає у швидкому поширенні нових технологій у ключових регіонах світу. На основі доступності цих нових технологій стає можливим перехід до відносної енергетичної самозабезпеченості регіонів – ключових імпортерів енергоносіїв. Особливе місце в процесах регіоналізації та технологічної глобалізації посідає так званий нетрадиційний газ (сланцевий газ, газ щільних колекторів, метан вугільних пластів, біогаз, газогідранти та ін.), який буквально в лічені роки заявив про себе як про одне з основних перспективних джерел світового енергозабезпечення. Відповідно, зростає й глобальний трансфер технологій (*technology transfer*) видобутку нетрадиційного газу, у першу чергу, від США, в інші регіони світу – Китай, Польща, Франція, Україна, Аргентина, Мексика, держави пострадянського простору тощо. Природний газ є і залишатиметься одним із ключових джерел енергії.

Роль і значення сучасної енергетичної дипломатії як інструменту зовнішньополітичної діяльності держави у світовому енергетичному просторі визначається низкою факторів. По-перше, необхідно зрозуміти, в якому інституціональному та організаційному просторі існує сучасний паливно-енергетичний комплекс. По-друге, виявити найбільш відповідну модель розвитку енергетичної дипломатії в сучасному середовищі світової енергетики, що глобалізується. Важливість трансформації енергетичної дипломатії держави та впровадження нових прийомів та технологій у традиційну організацію дипломатичних відносин обумовлена зміною основ комунікацій у світовому енергетичному просторі, де ключові питання стало легше вирішувати на рівні міжнародних організацій, а не на рівні держави. Ефективність енергетичної дипломатії залежить від узгодженості дій міжнародних акторів з питань глобальної енергетичної безпеки, гнучкості комунікаційних процесів між ними та інституціонального рівня регіональної інтеграції держав, або рівня міжнародного енергетичного простору [3, р. 143-165].

Дипломатія («структурна дипломатія») як інструмент нового розуміння зовнішньої політики, сформованої в логіці структуралізму, спрямована не на досягнення швидких і короткострокових цілей, а на переслідування довгострокових цілей через різноманітні й тривалі за часом ініціативи. Інакше кажучи,

дипломатія у світі поступово реорганізує і реструктурує зовнішнє середовище, створюючи механізми регулювання, зрозумілі всім міжнародним акторам. Прикладами механізмів регулювання можуть стати інтенсифікація політичного діалогу, збільшення співробітництва в різних профільних політичних та енергетичних галузях, до яких залучаються все більш спеціалізовані учасники, створюючи основу для глобального та регіонального енергетичного діалогу. Організаційний простір, структурований енергетичною дипломатією на початку 2000-х років, остаточно склався в глобальний енергетичний простір, чи глобальний енергетичний діалог. Енергетична дипломатія існує в стані постійної адаптації до умов довкілля. Багато дослідників порівнюють сучасне нестійке зовнішньополітичне середовище з тим, що існувало в XV–XVI століттях, після винаходу друкарства, коли відбувалося «бродіння умів» і створення нових інформаційних потоків, що спричинили секуляризацію, Реформацію та епоху Просвітництва.

Глобальний порядок денний впливає як на внутрішню, так і на зовнішню політику держави, що неминуче призводить до перегляду концепції національних інтересів з урахуванням питань безпеки в різних сферах, у тому числі – і в енергетичній.

Для подолання міжкультурних відмінностей західних і східних партнерів щодо конструювання глобальної енергетичної системи безпеки може знадобитися саме – дипломатія. Необхідність налагоджувати колективне співробітництво призведе до перегляду функцій та ролі дипломатичних співробітників у цьому процесі, що при взаємодії з іншими акторами на міжнародній арені може призвести до суперечності та ускладнення процесу співробітництва між різними акторами на різних рівнях та у різних мережевих структурах (*network*) [3, р. 143-165].

Основна складність і водночас можливість для дипломатів – подолання за допомогою комунікацій і переговорів цих відмінностей та рівнів таким чином, щоб зберегти основну зовнішньополітичну стратегію структури, яку вони представляють. В енергетичній сфері це проявляється найнаочніше. У сучасних міжнародних відносинах дихотомія ефективності та легітимності в енергетичній дипломатії чітко виражена. Для ефективної діяльності дипломата у світовому енергетичному просторі необхідно все більше відходити від

класичного розуміння дипломатії в рамках Віденських конвенцій і все більше набувати рис ефективного менеджера та управлінця. Крім цього, дипломат конструює міжкультурне і комунікаційне середовище, в якому виробляється те рішення, яке відповідає зовнішньополітичним цілям своєї держави. Як і нові види дипломатії, енергетична дипломатія виникає у відповідь на нові загрози і системні виклики глобалізації. Першим рівнем таких проблем стало посилення глобальної конкуренції та необхідність забезпечення глобальної енергетичної безпеки.

Україна вже усвідомила, що їй критично потрібні реформи і почала рухатися в цьому напрямку. Однак треба розуміти, що кожен, хто принесе в Україну гроші, зіткнеться з високими політичними ризиками, тому потрібна дуже прозора програма реформ, яка зможе переконати будь-якого інвестора. Трансформація енергетичного сектору України має розпочатися з радикального перегляду політики енергоефективності та розвитку своєї власної вискоєфективної енергетичної дипломатії. Нова енергетична парадигма України – це не лише зміна ставлення до способів ведення справ у галузі, але ще й зміна уявлень про національну політику, енергетичну політику та безпеку в Україні XXI століття. Боротьба між представниками старої енергетики та представниками нової буде відображати порядок денний наступного десятиліття. Ейфорія навколо ресурсів сланцевого газу як у світі, так і в Україні – у десятки разів перевищує реальну оцінку запасів. Зараз настав час розібратися в причинах «сланцевого буму» та його закономірного завершення, уповільнення чи локалізації... Чи можлива в Україні «сланцева революція» у найближчому майбутньому? Виходячи з викладеного вище – у короткостроковій перспективі 2021-2025 роках – ні, у довгостроковій перспективі – теоретично можлива, але за умови повної сукупності дієвих факторів та за сприятливого збігу обставин (геополітичних, соціально-економічних, інституційних, політико-дипломних) і т.д.).

Таким чином, інституціональні взаємодії в енергетичній сфері набувають стратегічного характеру, що особливо яскраво проявляється в рамках міжнародних організацій, таких як Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК), Міжнародне енергетичне агентство (МЕА) і навіть Європейський Союз (ЄС). Це дозволяє розвиватися і каналам комунікації між державами, коли інтереси виключно економічних акторів починають виходити за межі

економіки, переплітаючись із державним комплексом заходів в енергетичній сфері. Це зумовлюється тим, що стабільність загалом залежить від стану енергетичної сфери. У сучасному світовому енергетичному просторі предметами дипломатичної діяльності стають великі енергетичні проекти, оскільки інколи їх одностороння реалізація перестає бути рентабельною чи взагалі безглузда.

Глобалізація як феномен веде до виникнення інститутів і центрів енергетичної політики в сучасній системі міжнародних економічних відносин. Сучасна енергетична дипломатія суверенної держави все ще є традиційно державно-центричною системою, заснованою на поняттях сили, влади і національного інтересу. У глобальній системі енергетичної безпеки дедалі більшої ролі набувають питання охорони навколишнього середовища, безпеки транзиту та постачання енергоносіїв, геоекономіки та сталого розвитку, які неможливо вирішити на рівні національних держав, тому акцент акторів енергетичної дипломатії поступово зміщується у бік створення нових комунікаційних просторів у рамках міжнародних енергетичних організацій. Необхідність трансформації традиційних основ енергетичної дипломатії дедалі очевидніша для підвищення ефективності діяльності національної держави в рамках сучасної системи міжнародних відносин, зокрема – і у пострадянських державах.

Список використаної літератури

1. Циватий В. Г. Энергетическая дипломатия и безопасность: роль сланцевого газа в экономической политике Украины (институциональный аспект). *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. Київ, 2016. Вип. 23. Ч.ІІІ. С. 131–143.
2. Циватий В. Г., Громико Ол. А. Поліцентричність сучасного світоустрою: мегатренд ХХІ століття: (інституційний контекст). *Зовнішні справи*. 2014. № 8. С. 26–29.
3. Keukeleire S., Thiers R., Justaert A. Reappraising Diplomacy: Structural Diplomacy and the Case of the European Union. *The Hague Journal of Diplomacy*. 2009. Vol. 4, N 2. P. 143–165.

*Анастасія Циганок
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»*

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Не викликає сумнівів, що право на життя є одним з основоположних прав людини. Будь-який перелік прав людини, що міститься у міжнародних інструментах як універсального, так і регіонального характеру, починається саме з цього права. Обов'язок держави охороняти це право є першочерговим.

Права людини під час збройного конфлікту – це права, які були прописані у Женевських конвенціях 1949 року, регулюють як відносини між державами у період збройної боротьби, так і відносини у зв'язку з такою боротьбою, наприклад, укладання угод про перемир'я, підписання мирних договорів.

Права включають заборону на:

- посягання на життя і фізичну недоторканність, зокрема всякі види каліцтва, жорстоке поводження, тортури і катування;
- взяття заручників;
- посягання на людську гідність, зокрема образливе і принизливе звернення;
- засудження і застосування покарання без попереднього судового рішення, винесеного належним чином судом, за наявності судових гарантій, визнаних необхідними цивілізованими націями. Пораненим і хворим гарантується надання допомоги.

Стан забезпечення прав і свобод особи є найважливішим критерієм оцінки функціонування держави, який свідчить про її демократичний або недемократичний характер.

Із розвитком міжнародного права, зокрема міжнародного гуманітарного права, еволюціонувала і наукова думка. Наприклад, вважається, що війна – це такі взаємовідносини між державами, за яких між ними ведуться військові дії і повністю припиняються всі правовідносини мирного часу [1].

Сам термін «збройний конфлікт» кожен дослідник визначає по-різному. Так, М. В. Остроухов визначає міжнародний збройний конфлікт як суспільні відносини, що виникають між суб'єктами

міжнародного права в період, коли одна сторона застосовує збройну силу проти іншої сторони [4].

Натомість В. М. Репецький виділяє збройний конфлікт як збройну боротьбу між державами (міжнародний) або між державою та антиурядовими військовими формуваннями (неміжнародний) [3].

Європейська конвенція з прав людини як особливий міжнародний договір у сфері захисту прав людини була укладена в рамках Ради Європи – регіональної міжнародної організації.

Конвенцію можна назвати одним із найвагоміших досягнень сучасного міжнародного права: це перший міжнародний договір, що об'єднав каталог прав людини з таким механізмом, як Європейський суд з прав людини, завбачивши право подачі до нього не тільки міждержавних, але й індивідуальних скарг.

З усіх категорій справ, що розглядаються Європейським судом з прав людини, найяскравіше проблеми застосування або незастосування ним міжнародного гуманітарного права можна виявити у справах, пов'язаних з порушенням ст. 2 Європейської конвенції – права на життя.

Захист прав людини, у статті 3 Статуту Ради Європи, проголошено головним завданням міжнародної організації, яка є найстарішою в Європі, незалежною від ООН та Європейського Союзу.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод є найбільш вдалою у світі системою норм міжнародного права щодо реального захисту прав людини.

По-перше, Конвенція змінила існуючий у міжнародному праві в XIX і на початку XX сторіч правовий позитивізм, який стверджував, що міжнародне право є правом лише для держав. Пояснювалось це тим, що Конвенція надавала право не лише державам, але й фізичним особам захищати права, які передбачені її положеннями.

По-друге, Конвенція, на відміну від міжнародних договорів класичного типу, виходить за рамки звичайних взаємних обов'язків між державами-учасниками. Так, крім звичайних двохсторонніх обов'язків, вона створює об'єктивні обов'язки, які у відповідності до її Преамбули забезпечують «колективну гарантію». Саме тому Конвенція вважається «конституційним інструментом європейського суспільного порядку» [2].

Міжнародне гуманітарне право – це галузь міжнародного права, норми і принципи якої обмежують застосування примусу під час збройних конфліктів.

Головними чинними договірними джерелами міжнародного гуманітарного права є:

1. У сфері захисту жертв збройних конфліктів: Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях; Женевська конвенція про поліпшення долі поранених, хворих і осіб, що зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі; Женевська конвенція про поводження з військовополоненими; Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни; Додатковий протокол до Женевських конвенцій, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів; Додатковий протокол до Женевських конвенцій, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру; Конвенція про права дитини.

2. У сфері захисту культурних цінностей у випадку збройного конфлікту: Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту; Перший протокол до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту; Другий протокол до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту.

3. У сфері захисту навколишнього середовища у випадку збройного конфлікту: Конвенція про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на навколишнє середовище.

4. У сфері обмеження або заборони використання окремих засобів ведення війни: Женевський протокол про заборону використання на війні отруйних чи інших подібних газів і бактеріологічних засобів; Конвенція про заборону розробки, виробництва і накопичення запасів бактеріологічної і токсичної зброї та про їхнє знищення.

5. У сфері індивідуальної кримінальної відповідальності за порушення міжнародного гуманітарного права: Римський Статут Міжнародного кримінального суду.

Застосування міжнародного гуманітарного права повністю залежить від існування збройного конфлікту, що може мати як міжнародний, так і неміжнародний характер. Традиційно право збройних конфліктів було галуззю міжнародного права, яка

застосовувалася лише до воєн між суб'єктами міжнародного права, тобто державами. Виняток становили рідкісні ситуації, коли під час громадянських воєн їхні сторони укладали угоди, у яких брали на себе зобов'язання дотримуватися всіх або деяких законів війни.

Організація Об'єднаних Націй встановила правила міжнародного співробітництва щодо попередження і покарання злочинів проти миру, військових злочинів і злочинів проти людства. Це зобов'язання додало новий і важливий аспект до міжнародного гуманітарного права.

Міжнародні стандарти у галузі прав людини – це обов'язкові для всіх держав правила поведінки з людьми, що полягають у необхідності гарантувати особам, які перебувають під їх юрисдикцією, встановлені універсальними і регіональними міжнародно-правовими актами права і свободи, а також не зазіхати на такі права і свободи.

Основу міжнародних стандартів у сфері прав людини складають норми природного права, що включає ідеали свободи, справедливості та рівності перед законом. Ці норми закріплюються правовою системою кожної держави. Наприклад, до них належать фундаментальні права і свободи, які зафіксовані у Загальній декларації та пактах про права людини.

Міжнародні стандарти у сфері прав людини складаються із сукупності принципів та норм, що встановлюють:

- права та свободи людини в різноманітних сферах життєдіяльності;
- обов'язки держави із забезпечення та дотримання прав людини без будь-якої дискримінації як у мирний час, так і у період збройних конфліктів;
- загальні принципи природного права;
- відповідальність за злочинне порушення прав людини;
- напрями розвитку та розширення сфери прав людини;
- напрями посилення контрольного механізму за виконанням державами взятих на себе зобов'язань у сфері прав людини.

Таким чином, кожна держава повинна не лише привести своє законодавство у відповідність зі взятими на себе міжнародними зобов'язаннями, а й вчиняти певні дії та створювати реальні умови для гарантування і здійснення прав. Велика кількість договорів, що

регулюють відносини під час збройної боротьби, дозволяє назвати їх основним джерелом галузі міжнародного гуманітарного права. Але договори і конвенції не будуть діяти, допоки всі ті, хто безпосередньо втягнений у події, не зрозуміють, що головне – це поважання основних прав людини.

Список використаної літератури

1. *Батычко В. Т.* Международное право: конспект лекций. Таганрог: ТТИ ЮФУ, 2011. 140 с.
2. *Де Сальвиа М.* Европейская конвенция по правам человека. – СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. – 267 с.
3. Міжнародне публічне право: підручник / В. М. Репецький та ін.; за ред. проф. В. М. Репецького; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, Ф-т міжнар. відносин. 2-е вид., стер. К.: Знання, 2012. 437 с.
4. *Остроухов Н. В.* Международно-правовые проблемы разрешения вооруженных конфликтов на постсоветском пространстве: дис. канд. юрид. наук. М., 2005. 238 с.

*Анастасія Шевченко
Донецький національний університет
імені Василя Стуса*

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕРЕГОВОРНИХ ПРОЦЕСІВ У ВИРІШЕННІ КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ НОРМАНДСЬКОГО ФОРМАТУ)

Серед засобів вирішення конфлікту, за допомогою яких сторони зможуть зберегти або покращити відносини, окреме місце належить переговорам [5]. Оцінка ефективності/неефективності переговорів залишається актуальною науковою проблемою. При цьому практичні наслідки неефективності переговорів цілком очевидні: застосування насильства у конфлікті та значні втрати сторін. Водночас чи можливо вважати ефективними переговори як засіб підтримання комунікації, чи сторони конфлікту обов'язково мають укласти угоду? А якщо уклавши угоду, вони не поспішають її виконувати? За участі третьої сторони у переговорному процесі

опрацювання стандартів та критеріїв оцінки переговорів ще більш ускладнюється питанням ефективності/неефективності медіатора.

Переговори – досить складний процес, в результаті успішності якого, за допомогою компромісу, досягається угода. Очевидним є те, що маючи власні пріоритети та інтереси, конфліктуюча сторона намагатиметься для себе отримати найбільш вигідні результати, що у свою чергу, створює чимало труднощів та гальмує процес загалом. Важливо усвідомлювати, конфлікт не може ідентифікуватись як «хороший» чи «поганий», в результаті переговорів можлива лише демонстрація позитивних та негативних результатів. Основною місією для проведення переговорів є: керування конфліктом і наміри не дозволити йому вийти за рамки контролю.

Але спершу необхідно вказати на фактори, які визначають ефективність переговорів:

- Роль психологічних змінних: сучасні погляди на дане питання припускають важливість суб'єктивної конструкції сторони конфлікту (сили, емоції, культура). Усвідомлення емоційних реакцій з боку учасників переговорів, допоможе краще регулювати емоції, дії та дозволить учасникам втілити свої наміри; [3]

- Стиль введення переговорів: корпоративні/ті, хто вирішує проблеми та готові на взаємовигідні умови та конкурентоспроможні/змагальні, які зосереджуються на оптимальні результати. Ці два підходи у визначенні ефективності визначаються у співвідношенні: 75%-40%. [2]

- Стиль введення переговорів: інтеграція (високий інтерес до себе та інших), зобов'язування (низький інтерес до себе та високий інтерес до інших), домінування (високий інтерес до себе та низький інтерес до інших), уникнення (низький інтерес до власних інтересів та інтересів інших), компроміс (проміжний рівень між власними інтересами та інтересами інших). Для виокремлення найбільш ефективного підходу для вирішення конфліктів переговорним шляхом є інтегруючий стиль у поєднанні компромісу та домінування. Але попри весь цей розподіл варто зауважити, що ефективність кожного із представленою стилю буде змінюватись в залежності від ситуації та проміжку часу, і головним завданням постає прийняття необхідної гнучкості, щоб адаптуватись і вчасно відреагувати на можливі загрози «зриву» переговорів. Однією з

ключових проблем є те, що часто навіть досвідчені переговорники не знають свій стиль введення переговорів. [4]

- Роль мотивації: висока мотивація до участі в переговорах стимулює використання стратегій переговорів і ресурсів для подолання обмежень. [4]

- Розуміння мети, прийняття, обробка інформації та взаємозв'язок може підвищити ефективність переговорника і стимулювати іншу сторону до процесу переговорів. [2]

- Роль «посередників» (третіх сторін): допомагає детальніше розібратись з проблемою конфлікту та чіткіше виділити основні інтереси сторін, зумовлюючи пришвидшення процесу ухвалення домовленостей. Посередники формують необхідні заходи для здійснення прогресу, визначаючи виконувачів і терміни, в рамках яких відбувається реалізація установ, зафіксованих у домовленостях. Треті сторони формують списки питань та непорозумінь, а також ухвалюють подальші дії. [4]

На сьогодні існують п'ять способів реагування на конфлікт: 1) конкуренція («виграш» - «програш»), 2) співпраця (безпрограшна), 3) компроміс, 4) уникнення, 5) компрометація (задовольняти і свої потреби, і інших). Як правило, найбільш ефективніші переговори зустрічаються у тих випадках, коли сторони налаштовуються на співпрацю («виграш» - «виграш»), тобто розуміючи необхідність визнати потреби та інтереси обох переговорників важливими: «Переговорний процес є ефективним тоді, коли він вирішує конфлікт та коли сторони усвідомили, що угода є прийнятною та задовольняє їх очікування».[6] В інших випадках, переговори не принесуть жодної ефективності.

Достатньо звичною практикою для нашого світу стало проведення переговорних процесів з залученням третіх сторін або, іншими словами, посередників. І одним із таких прикладів є запропонований огляд Нормандського формату.

Нормандський процес – це дипломатичний простір для переговорів у чотирьохсторонньому форматі між Україною-Німеччиною-Францією-Росією, де на порядку денному стоїть питання вирішення конфлікту на сході України, спровоковане російською збройною агресією. Варто відразу зауважити, існує певна розбіжність між визначенням основних сторін конфронтації: Україна як «постраждала», ідентифікує конфлікт як збройну агресію Росії

проти України, у свою чергу, Росія заперечує такий підхід і стверджує, що вона є третьою стороною і є зацікавленою в захисті російськомовних громадян України, які «прагнуть приєднання до РФ». Відповідно до цього твердження російська сторона запевняє, що на території української держави відбувається громадянська війна. На офіційному рівні так і не відбулось формального твердження «хто є учасниками конфлікту», але обидві сторони наполягають на правильності своєї позиції та негативно відзиваються на іншу.

З моменту проведення першої зустрічі (червень 2014 р.) і на стан 2021 р. було зафіксовано 7 офіційних зустрічей (1 з них у режимі онлайн в 2020 р.), але війна на сході України не згасає. І внаслідок цього виникає питання: мова йде про неефективність самого формату чи про нездійсненність Мінських угод, які не здатні примирити непримириме?

Врегулювати усі протиріччя в рамках однієї чи двох зустрічей – не вдалось, адже конфлікт на Донбасі має затяжний характер. Внаслідок цього, Нормандський формат проходить зміни, які зумовлені, як наслідок, внутрішньополітичними процесами в країнах-учасниках, так і зовнішніми факторами, як роль США у вирішенні конфлікту. Найбільш важливою була зустріч в Мінську 11-12 лютого 2015 року, яка тривала 17 годин. Через загострення конфронтації на сході України, учасники змушені були прийняти компромісні рішення, внаслідок чого була прийнята Декларація лідерів «нормандської четвірки», відома як «Комплекс заходів по виконанню Мінських угод». [1]

Згідно вище представлених факторів, які визначають ефективність переговорних процесів, можна зауважити, що: 1) Росія продовжує ідентифікувати себе в якості «великої» держави, постійно акцентуючи на тому, що не могла залишити без підтримки тих громадян, котрі «страждали від рук українських націоналістів», фокусуючи таким чином на своїй культурі, силі та провокуючи на емоції; 2) основним стилем переговорів є конкурентний, хоча на офіційному рівні стверджується, що насправді сторони не сформували між собою необхідного рівня довіри і, зрештою, вимагають більше дій від протилежної держави; 3) із визначенням другого стилю переговорів, виникають труднощі: попри прагнення,

та й ефективність, перш за все, «інтеграційного підходу з компромісом», Росія, яка продовжує стверджувати, що вирішення конфлікту необхідно українцям, з одного боку, фокусує на «уникненні», але з іншого боку, згідно її дій, більш спрямовано на «домінування». Україна постійно маневрує: їй важливо не поступитись ключовими позиціями, тобто «домінування», але вона готова йти на певні компроміси. 4) Обидві сторони стверджують, що даний формат є єдиною платформою для вирішення конфлікту: для української сторони це є більш важливим, адже потрібно постійно «нагадувати Європі» про дестабілізацію безпеки в регіоні, і підштовхувати до визнання Росії на офіційному рівні стороною конфлікту, і, звичайно, принести мир в Україну; Росія у свою чергу, не демонструє такої прямої мотивації, гальмування конфлікту та нездатність її вирішити є «зручною» для неї позицією; 5) різне сприйняття проблеми, різні інтерпретації та різні цілі – гальмують процес; 6) посередники: тиск з боку Франції та Німеччини є також недостатнім: російська сторона продовжує стверджувати, що вона не є учасницею конфлікту.

Підводячи висновок можна зрозуміти, що нормандський формат є важливим для вирішення конфлікту на Донбасі, тому що на даний момент не існує іншої платформи, яка здатна виконати це завдання. Але, згідно проведеного дослідження, виникають певні сумніви щодо її ефективності: значних кроків у вирішенні конфлікту не спостерігаються. Нормандський формат практично «стоїть на місці», тому що сам процес знаходиться на початковій стадії: у «четвірки не будується розмова», адже позиції України та Росії – непримирені. Російська Федерація категорично відмовляється прийняти той факт, що виступає агресором в даному конфлікті, а не третьою стороною. Дехто з науковців порівнюють війну на сході України з боротьбою палестинців та ізраїльтян. Так, Нормандський формат допомагає підтримувати хоч якийсь зв'язок між сторонами і дає змогу «не забути» про наявність гарячої конфронтації у Європі. Але наявність невизначених, як мінімум, сторін конфлікту, провокує нездатність або, попри спроби уникнути цю складову та здійснити певні кроки, неефективність рішень. І поки Нормандський формат «очікує» переосмислення його ролі та можливої його модернізації (особливо Мінських угод), війна продовжується і залишає кривавий слід в історії українців.

Список використаних джерел та літератури

1. Antonioni D. (1998). Relationship between the big five personality factors and conflict management styles. *Int. J. Confl. Manag.* 9 336–355. 10.1108/eb022814 [CrossRef] [Google Scholar]
2. Craver C. B. (2003). Negotiation styles: the impact on bargaining transactions. *J. Dispute Resol.* 48:328. [Google Scholar]
3. Elfenbein H. A., Foo M. D., White J., Tan H. H., Aik V. C. (2007). Reading your counterpart: the benefit of emotion recognition accuracy for effectiveness in negotiation. *J. Nonverb. Behav.* 31 205–223. 10.1007/s10919-007-0033-7 [CrossRef] [Google Scholar]
4. Miller O. (2014). The negotiation style: a comparative study between the stated and in-practice negotiation style. *Proc. Soc. Behav. Sci.* 124 200–209. 10.1016/j.sbspro.2014.02.478 [CrossRef] [Google Scholar]
5. Pruitt D. G. (2013). *Negotiation Behavior*. Cambridge, MA: Academic Press. [Google Scholar]
6. Rahim M. A., Bonoma T. V. (1979). Managing organizational conflict: a model for diagnosis and intervention. *Psychol. Rep.* 16 143–155.

*Роман Шипка
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

ДИПЛОМАТІЯ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ

В сучасному суспільстві обговорюється роль дипломатії в цифрову епоху. Широкого застосування набули терміни цифрова дипломатія (digital diplomacy), кібердипломатія (cyber diplomacy), електронна дипломатія (e-diplomacy), дипломатія даних (data diplomacy or big data diplomacy). Часті ці терміни вживаються як взаємозамінні. Також є ситуації, коли автори вживають ці терміни на свій розсуд, інколи не зовсім доречно. Це вносить певну плутанину у врегулюванні зав'язків між дипломатією та цифровим простором. Дуже часто поєднуються декілька різноманітних видів діяльності: досягнення дипломатичних цілей з використанням цифрових

технологій та вирішення дипломатичними методами суперечок, що виникають у кіберпросторі. І основні гострі суперечки виникають через те, що сторони дотримуються різних позицій в цьому питанні.

У науковій спільноті вже є спроби, щоб розділити ці терміни. Пропонується, що термін «цифрова дипломатія» варто використовувати для позначення використання цифрових інструментів та методів для дипломатичних процесів (включаючи консульські). А термін «кібердипломатія» для позначення використання дипломатичних інструментів та впливів для вирішення питань, які виникають у кіберпросторі. При таких визначеннях цифрову дипломатію та кібердипломатію можуть здійснювати як державні, так і недержавні суб'єкти. Стосовно визначення електронної дипломатії суперечки втрачають силу, разом з тим, як втрачає популярність цей термін.

Уряди та недержавні суб'єкти мають певні цілі, які вони намагаються досягнути, розробляючи певну дипломатичну стратегію для їх забезпечення. Ці стратегії включають широкий спектр інструментів та методів, і в тому числі – цифрові інструменти. Цифрові інструменти можуть покращити аналіз, взаємодію з ключовими зацікавленими сторонами та впливати на дебати стосовно політики. Вони також можуть підтримувати консульську службу. Цифрові інструменти не обмежуються соціальними медіа (які в свою чергу дуже цінні при вірному стратегічному використанні), але також повинні включати веб-аналіз, великі дана, інтелектуальний аналіз даних, цифрові платформи для генерації сценаріїв або моделювання конфлікту, використання ігрових моделей для формування політичного середовища. Основні проблеми цифрової дипломатії включають розробку цифрових інструментів, спеціально розроблених для реалізації дипломатичних стратегій (а не модифікацію та застосування готових комерційних продуктів), створення ефективних просторів, де державні та недержавні суб'єкти можуть групуватися для формування ключових геополітичних дебатів та еволюція самої дипломатії з метою формування майбутніх політичних лідерів з уже наявних користувачів цифрових технологій

Використання цифрових інструментів для просування новітніх дипломатичних поглядів і використання дипломатичних методів і способів мислення для аналізу та управління проблемами, що

виникають у кіберпросторі, є окремими, хоч і пов'язаними, видами діяльності. Нездатність чітко розрізняти їх призвела до значної плутанини як серед науковців, так і практиків.

Кіберпростір пропонує не лише цифрові інструменти для ефективнішого здійснення дипломатичних стратегій. Він також генерує ряд управлінських та інших питань, які можуть отримати користь для техніки та мислення дипломата. Наприклад, питання управління Інтернетом та ролі ICANN викликало дискусію в урядах, компаніях та неурядових організаціях. Суперечки, різноманітні коаліції стосовно цього питання аналогічні тим, які є центральними для інших глобальних проблем, таких як зміна клімату. Навички та мислення, необхідні для побудови та підтримки таких коаліцій, по суті, дипломатичні. Подібне і з кібербезпекою. Хоча більшість компаній все ще залежать від технічної та орієнтованої на периметр оборони, розробка ширших, більш орієнтованих на перспективу дипломатичних стратегій може зміцнити технічну кібербезпеку шляхом виявлення та перевиховання потенційних хакерів, сприяння співпраці між урядами, компаніями та іншими ключовими зацікавленими сторонами, формування громадської думка про провину хакерів, а не компаній.

Цифрові технології достатньо пізно прийшли у міністерства закордонних справ по всьому світі. Ще десять років тому «Твіттер-дипломатія» стала частиною стратегічного спілкування. Почався (хоч і повільний) аналіз даних, згенерованих цифровими платформами для інформування зовнішньополітичних рішень. З тих пір вплив гіперзв'язку на організацію зовнішньої політики ставав зрозумілішим та складнішим.

При відсутності правових механізмів та демократичного інституційного контролю можливий цифровий колоніалізм за кордоном. Формуються армії тролів та хакерські угруповання як нове підстава міжнародної сили. При цьому, дипломати ще не мають засобів для діагностики, аналізу та випереджаючого впливу на інформаційні хвилі у віртуальному просторі.

Цей цифровий дефіцит стане ахіллесовою п'ятою для дипломатів, оскільки технології розвиваються високими темпами. З появою систем 5G виникла можливість передавати великі обсяги даних, розробляються системи штучного інтелекту та Інтернету речей – все

це створить нові виклики для дипломатів. Звісно, поява новітніх потужностей створить не лише проблеми, а й відкриє нові позитивні перспективи. Обробка великих даних суттєво покращить консульський процес, вплине на підготовку дипломатів до складних багаторівневих переговорів (зокрема, щодо торгівлі та санкцій), підвищить здатність прогнозування багатьох процесів (наприклад, гуманітарні кризи, пов'язані з наслідками зміни клімату).

Для основної роботи дипломатії – ведення переговорів – здатність залучати аналітику великих даних може сприяти консолідації даних про можливий хід переговорів, об'єднання геопросторових та інших даних для більш об'єктивного збору інформації, яка базується на фактах.

Звичайно, для цього необхідні новітні системи для обробки великих даних, системи штучного інтелекту. Це, в свою чергу, потребує потужних фінансових інвестицій.

Також виникає потреба у вирішенні кадрового питання. Класична дипломатична кар'єра, що базується на досвіді, знаннях, можливості інтерпретації, певних мовних та культурних особливостях, може поступитися штучному інтелекту. Тобто, виникає потреба в створенні нової технічно освіченої еліти, яка зможе повною мірою використовувати досягнення сучасних технологій.

*Анна Шкодич
Донецький національний університет
імені Василя Стуса*

ПРОБЛЕМИ КОНФЛІКТНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ МІГРАЦІЙНИХ КРИЗ

За останні 20 років кількість мігрантів значно збільшилась. Велика кількість держав приймає чималу кількість мігрантів, що вказує на те, що процеси глобалізації, нові тренди та тенденції міжнародних відносин впливають на процеси переміщення осіб та поживають їх. Значення міграції в сучасному світі є досить вагомим для міжнародного середовища, а із появою нових викликів та загроз роль міграції трансформується: міграція стає важливим фактором у формуванні миру та динаміці конфліктів.

Міграція – явище, яке досліджується протягом десятків років, адже у кожний період часу з’являються нові та унікальні обставини, які стають вирішальними факторами для прийняття рішення про міграцію, та безумовно, впливають на посилення міграційних потоків. У всьому світі міграція стала сильно політизованою і часто асоціюється з конфліктами. У багатьох випадках переміщення населення призводить до багатогранних конфліктів з державними інституціями або корінним населенням у державі призначення [2]. Розуміння потенційних ризиків, які міграція створює для миру, є важливим для миробудування.

Затяжні переміщення, діаспори та їх мережі, торгівля людьми, нелегальні перетини кордонів, масовий наплив біженців – міграційні явища, які займають місце негативних наслідків збройних конфліктів та нестабільності в державах походження мігрантів та біженців. Їх можна запобігти чи врегулювати відповідно, ліквідувавши тригери та ситуації, які безпосередньо лише загострюють міграційні питання, тобто врегулювавши конфлікти, які спонукають ці проблеми. Вищезгадані явища виступають у ролі похідних від конфліктів та війн, проте вони також і можуть впливати на нестабільну та доволі крихку ситуацію в подальшому. Тож міграційні явища часто є ключовими елементами рішень щодо конфліктів, наслідком яких вони є спочатку, тому їх варто розглядати як один із етапів конфліктного врегулювання.

Завдяки транснаціональному характерові, зростаючій динаміці та впливові на різні сфери життя, міграція дедалі частіше сприймається як явище, що становить серйозний виклик звичній парадигмі впевненості та порядку, тобто національній, суспільній, особистій безпеці. У сучасних війнах мирні жителі також безкарно стають мішенню з боку воюючих сторін, а міжнародні гуманітарні норми щодо захисту цивільного населення регулярно порушуються [3].

З 2014 року у світі спостерігається тривожне зростання кількості насильницьких конфліктів. Наразі на європейському континенті продовжує тривати низка криз, зумовлених економічною та інституційною організацією. Не зважаючи на це, держави-члени ЄС продовжують приваблювати фахівців та спеціалістів із зарубіжних держав. Так, постало питання міграційної кризи в Європі у 2015 році, коли країни Європейського Союзу пережили великий приплив

шукачів притулку, біженців та мігрантів. Самі ж європейці сприймають її як гуманітарну катастрофу, спричинену масовим напливом мігрантів, біженців та шукачів притулку у Європу з охоплених війнами країн Африки та Близького Сходу в результаті війни в Сирії, а також інших гуманітарних криз, бідності та соціальної обездоленості в Африці та інших країнах. Міграція біженців є результатом попередньої нестерпної ситуації, що робить її незапланованою, дезорганізованою чи вимушеною, на відміну від інших типів міграції.

Мігранти можуть навмисно чи ненавмисно стати частиною причин і рушійними силами нестабільності та конфліктів або відігравати позитивну роль у створенні більш мирного середовища в країнах походження, транзиту або призначення. Тому їх слід сприймати як невід'ємну частину майбутніх рішень і активно включати в проектування процесів трансформації конфліктів [1].

Глобальна криза біженців має чіткі гуманітарні наслідки, оскільки вразливі верстви населення потребують доступу до належного притулку, їжі, медичної допомоги та соціальних послуг. Однак існують також важливі геополітичні міркування, оскільки біженці можуть створювати фінансові навантаження і становити загрозу безпеці – хоча б опосередковано – для приймаючих держав, хоча переважна більшість біженців ніколи безпосередньо чи навмисно не беруть участь у насильстві або прибувають до країн призначення з ворожими намірами.

Наприклад, криза сирійських біженців призвела до інцидентів з безпекою, таких як заворушення, народні протести та напади бойовиків у таборах уздовж кордонів з Туреччиною, Ліваном та Йорданією. Крім того, великий вихід сирійців та інших біженців до Європи відіграв роль у дебатах щодо виходу Великобританії з Європейського Союзу, а також у нещодавньому успіху ультраправих партій в Угорщині, Польщі, Італії та Німеччині, серед інших. Ці події в міжнародній політиці висвітлюють нагальну та своєчасну потребу в більш систематичних дослідженнях вимушеної міграції, які б розглядали процеси, поведінку та ставлення на різних рівнях, зокрема на місцевому та мікрорівні.

Процес конфліктного врегулювання є доволі складним та тривалим, тому залучення та розуміння міграції у миробудуванні є важливою складовою на шляху до стабілізації ситуації та розбудови

миру в цілому. Першим кроком є відображення та оцінка ситуації, інтересів та занепокоєнь мігрантів, які знаходяться в центрі подій та пов'язують мир та міграцію. Це забезпечує розуміння різних груп мігрантів у будь-якому контексті, а також їхню специфічну вразливість, ризики та виклики, пов'язані з конфліктом [4]. Розуміння того, як міграційний шлях перетинається з конфліктом на різних етапах, тобто в країнах походження, транзиту та призначення, дозволяє краще зрозуміти спектр скарг і досвіду мігрантів, а також стійкість і стратегії для виживання мігрантів на різних етапах.

Важливо зрозуміти причини та динаміку конфлікту в конкретній місцевості, а також те, як вони взаємодіють чи не взаємодіють з міграцією. Більше того, цей крок вимагає аналізу учасників, включаючи учасників конфлікту, миробудування та управління міграцією, а також приймаючих громад, репатріантів та інших суб'єктів, які постраждали від конфліктної ситуації на місцевому, регіональному, національному чи міжнародному рівнях. Аналіз конфлікту та міграційного контексту має проводитися за участю різних зацікавлених сторін, таких як мігранти та приймаючі громади, і має враховувати низку питань та адаптувати їх до відповідного рівня взаємодії, тобто на місцевому, регіональному, національному чи міжнародному рівнях [4]. Серед труднощів, які можуть виникнути на цьому етапі є те, що розробка єдиного та універсального підходу, який міг би застосовуватися до всіх конфліктів з наявними міграційними проблемами, є неможливою через наявність характерних особливостей як конфлікту, так і особливостей міграції, тому потрібно підходити до аналізу конкретних ситуацій, визначаючи сторони, які підпадають під вплив мігрантів, як саме вони залучені у відповідь на ці обставини, яким є причинно-наслідковий зв'язок подій у конкретній ситуації та які варіанти врегулювання тут можливі.

Попередній аналіз дає змогу краще зрозуміти необхідність залучення мігрантів до процесу миробудування. На основі цих знань можна прийняти рішення або адаптувати запропоновані ініціативи. Отже, третій етап — це оцінка взаємодії між ситуацією мігранта, міграційним та конфліктним контекстом. Цей крок забезпечує краще розуміння та пом'якшення ризиків та викликів, пов'язаних із залученням миробудування до міграції. Це вимагає розуміння того,

як організація, партнери, зацікавлені сторони та сама ініціативна сторона можуть вплинути на конфлікти та динаміку міграції або вплинути на життя мігрантів, а також на життя інших людей, які постраждали від міграції, наприклад приймаючі громади та репатріанти [4].

Більше того, мета цього етапу полягає в тому, щоб вийти за межі концепції «не нашкодити» і визначити точки дотику, які є результатом зв'язку між миром і міграцією, для діяльності, яка використовує потенціал міграції заради миру. Цей етап виходить на наступний рівень та супроводжується низкою проблем щодо того, як покращувати залучення мігрантів до прийняття політичних рішень та сприяти миробудівництву, чи як вести міграційну політику, яка є чутливою до конфліктів, чи як налагоджувати співпрацю країни походження мігрантів з країною їх призначення.

Розуміння цих та інших проблем може стати тим фактором, який сприятиме процесам конфліктного врегулювання. Наприклад, в Ефіопії, державі, яка приймає велику кількість біженців і внутрішньо переміщених осіб, та яка сама переживає політичний перехідний етап, виникли занепокоєння щодо національних виборів 2019 року, оскільки значна частина населення Ефіопії не могли голосувати. Біженці та внутрішньо-переміщені особи рідко беруть участь у прийнятті рішень, які безпосередньо впливають на їхнє життя. Проте у 2019 році DSI організував захід, на якому взяли участь регіональні та місцеві органи влади, міжнародні організації та внутрішньо-переміщені особи, щоб обговорити можливості та прийняття рішень для внутрішньо-переміщених осіб у цьому районі. Ідея полягала в тому, щоб надати їм можливість запропонувати рішення, які мають довгострокову перспективу та є вигідними для двох сторін. Захід був успішним з точки зору об'єднання різних учасників та діалогу про їх потреби та рішення.

Таким чином, можна зробити висновок, що ґрунтуючись на більш глибокому розумінні міграційних процесів, особливо тих, що зумовлені зовнішніми факторами впливу на вимушені потреби переміщення, та конфліктного ландшафту, можна визначити можливості та вихідні точки для залучення миробудівництва на різних етапах конфліктного циклу, тобто на етапі попередження конфлікту, під час його розв'язання, а також на етапі постконфліктного врегулювання. Врахування особливостей

міграційних потоків, країн походження мігрантів та біженців разом із аналізом конкретних обставин тих конфліктів, які є вирішальними чинниками переміщень є невід'ємною складовою до попередження тих проблем, які можуть негативно впливати на вирішення конфліктів, а також сприятимуть забезпеченню належних прав мігрантів, які в свою чергу мають безпосередній вплив на конфліктне врегулювання.

Список використаних джерел та літератури

1. Braithwaite A. Refugees, forced migration, and conflict: Introduction to the special issue / A. Braithwaite, I. Salehyan, B. Savun. 2018. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0022343318814128>.
2. Carling J. Refugee Advocacy and the Meaning of Migrants / PRIO Policy Brief. 2017. URL: <https://www.prio.org/publications/10471>
3. Conflict Is Key to Understanding Migration // Carnegie Europe. 2016. URL: https://carnegieeurope.eu/strategieurope/63578?fbclid=IwAR14q2-BWMIIRaovm8Wyis00QMnast8ANWvp5IRddGgZ0z_hlheaG7awQWE.
4. Toolbox Addressing Migration in Peace Policy and Practice // Swiss peace. 2020. 55 p.

*Катерина Щербина
Донецький національний університет
імені Василя Стуса*

МОЖЛИВОСТІ ПОСЕРЕДНИЦТВА ООН У ВРЕГУЛЮВАННІ КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Збільшення кількості конфліктів у сучасному світі та їх складна природа актуалізують питання пошуку та вдосконалення способів їх врегулювання. Попри те, що до сьогодні вже існує апробований алгоритм припинення збройних конфліктів, унікальна природа кожного конфлікту створює додаткові виклики у встановленні режиму припинення вогню та інших аспектів у ході мирних переговорів: розведення сил, створення демілітаризованої зони,

питання моніторингу, встановлення нових кордонів, ВПО, гуманітарної допомоги та відновлення, часто — введення миротворчих сил, проведення виборів тощо.

Одним із альтернативних способів вирішення конфлікту є медіація, роль якої активно почала збільшуватися у 21 столітті у зв'язку із появою нових акторів на міжнародній арені та нових методів ведення війни. Перевагою посередництва є те, що третя сторона залишається нейтральною у конфлікті і не примушує сторони до виконання тих чи інших умов, адже сторони добровільно погоджуються на ведення перемовин та домовляються стосовно проблемних питань. Роль медіатора полягає у встановленні діалогу, інформуванні, подоланні емоційних моментів, створенні дружньої атмосфери, або ж пропозиції варіантів вирішення проблеми у ситуації, коли сторони зайшли у глухий кут. Однією із переваг також є те, що медіаторами можуть виступати не лише держави та організації, а й індивіди, що може виключати упередженість та зацікавленість у конфлікті, адже посередник не піддається тиску.

Організація Об'єднаних Націй вбачає посередництво одним із найбільш економних і дієвих методів попередження, регулювання та вирішення конфліктів. ООН сприяє його поширенню як методу вирішення спорів, про що говорить оприлюднення Керівництва Організації Об'єднаних Націй з питань ефективної посередницької діяльності, розробка Конвенції ООН «Про міжнародні угоди за результатами медіації», або ж резолюції про «Посилення ролі посередництва в мирному врегулюванні спорів, попередженні та вирішенні конфліктів» [1; 3; 4].

ООН — єдина організація у світі, яка об'єднує 193 країни світу і є відповідальною за підтримку та збереження миру. Відповідно, організація є одним із найавторитетніших медіаторів. Посередники ООН залучаються до вирішення найскладніших збройних політичних конфліктів.

Одним із них є конфлікт в Лівії. Після повалення режиму Муаммара Каддафі у 2011 році, у країні почалася боротьба за владу між його наступниками та Урядом національної єдності на чолі з Фаїзом Сараджем, якого визнає міжнародна спільнота та ООН. Щоб унеможливити відновлення диктаторського режиму, ООН резолюцією 1973 призначила Спеціального представника Генерального секретаря ООН щоб «знайти мирне та тривале вирішення» кризи в Лівії. Мандат місії на посередництво та надання

добрих послуг продовжувався декілька разів. Протягом цього часу медіатори ООН активно діяли у напрямку вирішення конфлікту. І в кінці кінців посадили сторони за стіл переговорів. Результатом переговорів стало підписання Лівійської політичної угоди 2015 року. В основі угоди лежать такі принципи, як дотримання демократичних прав лівійського народу, необхідність створення консенсусного уряду на основі принципу поділу влади, моніторинг за рівним поділом повноважень, а також необхідність розширювати повноваження державних установ. Попри підписання угоди, досягти припинення вогню не вдалося. Бойові дії відновлювалися декілька разів. Проте, завдяки плідній роботі посередників та усвідомлення сторонами необхідності завершити війну, 23 жовтня 2020 р. була підписана угода про припинення вогню на всій території країни. У лютому 2021 р. було сформовано перехідний уряд і розпочався новий етап відновлення миру у Лівії, про що свідчить підписання угоди про усунення іноземних сил від 10 жовтня 2021 року та підготовка до виборів, які мають відбутися 24 грудня 2021 р. [2; 6].

Враховуючи те, що за посередництва ООН було досягнуто угоди про припинення вогню у складному конфлікті, в якому задіяні низка учасників, окрім протиборчих урядів, серед яких такі держави, як Єгипет, Франція, Велика Британія, Італія, Росія, Туреччина, США, то шанс на вирішення конфлікту на сході України також існує. Організація не байдужа до конфлікту в Україні про що говорить низка резолюцій стосовно анексії Криму, прав людини, та порушення територіальної цілісності нашої держави. Проте, на сьогодні можливість посередництва ООН та запровадження миротворчої місії неможливе [6].

Основними причинами на нашу думку є:

- невизнання Росією себе стороною конфлікту, що вже змушувало українців підписувати угоди із представниками, хоч і у ролі приватних осіб, самопроголошених республік ДНР та ЛНР, де РФ виступила посередником. Мова йде про Мінські домовленості, основна мета яких була спрямована на припинення вогню і переведення врегулювання конфлікту у політико-дипломатичну площину. Враховуючи ситуацію на лінії розмежування, умови угоди про припинення вогню продовжують порушуватися і сьогодні. Можливо, якби Росія визнала себе стороною конфлікту ймовірність підписання нової угоди і гарантії її виконання були би більшими;

- статус РФ як постійного члена Ради Безпеки ООН, що означає можливість накладання права вето на будь-яке рішення, яке узгоджується найвищим органом, зокрема надання мандату на проведення медіації у конфлікті та/або миротворчої операції і навіть обрання посередника, який обов'язково повинен бути неупередженим до сторін, проте зацікавленим у вирішенні конфлікту;

- відносна незрілість конфлікту, небажання вищих політичних кіл РФ йти на контакт у питаннях вирішення конфлікту. Щоб медіація була успішною, учасники конфлікту повинні демонструвати зацікавленість у його вирішенні і готовність до пошуку варіантів врегулювання конфлікту, адже для завершення протистояння необхідно бажання самих сторін піти на контакт.

Попри те, що конфлікти в Україні та Лівії мають різний характер – у Лівії йшла громадянська війна із залученням у неї інших держав, а в Україні – гібридна війна Росії проти нашої держави, існують елементи, які можна було би запровадити і для вирішення конфлікту на сході України.

В першу чергу обидві сторони повинні досягти розуміння того, що конфлікт більше не може тривати і потребує свого завершення. Це дасть можливість для встановлення діалогу. Особливо важливо, щоб до діалогу були залучені усі учасники конфлікту, як це було у Лівії, що у разі згоди між країнами означатиме, що усі учасники визнають результат, це зменшить ризик порушення угоди і сприятиме її дотриманню. Важливим є те, що учасники конфлікту повинні бути готовими не тільки обговорювати, а й йти на поступки. Варто розуміти, що завершити конфлікт за формулою «win – win» неможливо. Також, особливим моментом є проведення переговорів незалежною стороною, в чому і перевага звернення до ООН як посередника. У разі обрання медіатором держави, до проведення переговорів буде залучений представник цієї країни, що говорить про упередженість свідому, а можливо і ні, прихильність до однієї із сторін, або ж дії на користь свого уряду. Медіатори ООН – професійно підготовлені дипломати, які мають досвід у врегулюванні суперечок і керуються Статутом, резолюціями та керівними принципами ООН [5].

Посередники ООН в Лівії проявили гнучкість задля наближення до підписання та виконання угоди. Вони використовували проведення паралельних переговорів, коли сторони заходили в

глухий кут і відмовлялись вести діалог один з одним, проте потім все ж таки повертались до спільних зустрічей. Проводили зустрічі із звичайним населенням, щоб зрозуміти їхнє бачення на ті чи інші проблеми, вислухати побажання та запропоновані ініціативи. Для цього було створено три осередки – жіночий, молодіжний та загальний, що дало можливість врахувати позиції усіх груп населення через діалог та проведення голосування, яке показало, що 77% лівійців хочуть проведення загальнонаціональних виборів. Інклюзивний підхід виправдовує себе у пошуку оптимальної моделі вирішення конфлікту, оскільки враховує думку всіх учасників [5].

Цей досвід можна було би використати для вирішення конфлікту на сході України. Для цього потрібно, щоб РФ відмовилася від політики дестабілізації України і припинила фінансову та організаційну підтримку ОРДЛО. Однак, поки російська влада не визнає, що війна потребує завершення і не піде на контакт з Україною, залучення посередника до вирішення конфлікту буде неможливим.

Отже, посередництво є одним із найбільш гнучких та порівняно дешевих способів вирішення конфліктів, водночас, це не зменшує його ефективності. Це можна прослідкувати як на прикладі юридичних, міжгрупових, так і міждержавних конфліктів. ООН на сьогодні виступає одним із найавторитетніших посередників. На прикладі конфлікту в Лівії організація продемонструвала, що вирішення складних та затяжних війн є можливим. Особливо важливим у таких конфліктах є готовність обох сторін йти на контакт і досягати консенсусу шляхом поступок у тих чи інших питаннях, залучення усіх сторін конфлікту, міжнародної підтримки, гнучкість медіаторів, їхня здатність створювати умови та продовжувати переговори, навіть коли сторони зайшли у глухий кут. Залучення посередників від ООН до вирішення конфлікту в Україні могло би стати кроком до припинення війни. Основною проблемою є те, що не лише українська влада повинна рухатися у цьому напрямку. Росія, як агресор, на даному етапі війни не бажає відмовлятися від поставлених цілей. Така позиція робить залучення посередництва неможливим сьогодні. Проте, на нашу думку, можливість залучення медіаторів ООН є однією із перспектив вирішення конфлікту, коли він досягне своєї зрілості і РФ визнає необхідність його припинення.

Список використаних джерел та літератури

1. Конвенция Организации Объединенных Наций о международных мировых соглашениях, достигнутых в результате медиации / ООН. 2019. URL: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/annex_i_-_r.pdf.
2. Представительница ООН: в Ливии звучит «язык мира» / ООН. 2020. URL: <https://news.un.org/ru/story/2020/11/1390832>
3. Руководство по вопросам эффективной посреднической деятельности / ООН. 2012. URL: <https://mediation-eurasia.pro/wp-content/uploads/2018/04/rukovodstvo-oon-po-voprosam-jeffektivnoj-posrednicheskoj-dejatelnosti.pdf>
4. Укрепление роли посредничества в мирном урегулировании споров, предотвращении и разрешении конфликтов / ГА ООН. 2016. URL: <https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/N1628369.pdf>
5. Asseburg M., Lacher W., Transfeld M. Mission Impossible? UN Mediation in Libya, Syria and Yemen. 2018. URL: https://www.swp-berlin.org/publications/products/research_papers/2018RP08_Ass_EtAl.pdf
6. UN Mediation in Libya / CSIS. 2021 URL: <https://www.csis.org/analysis/un-mediation-libya>.

Ярослав Яворський
кандидат юридичних наук,
прокурор відділу, Львівська обласна прокуратура,
Віталій Гутник
доктор юрид. наук, професор,
Львівський національний університет
імені Івана Франка

**РОЛЬ ПРОКУРОРА МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО
СУДУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ**

Питання міжнародного кримінального правосуддя у останнє десятиліття знаходиться у центрі уваги фахівців з міжнародного права, особливо у тих державах, у який відбуваються або ж відбувалися збройні конфлікти. Адже, силами національного

правопорядку часто складно притягнути до кримінальної відповідальності винних у вчиненні геноциду, воєнних злочинів або ж злочинів проти людяності. Безумовно міжнародне кримінальне судочинство має достатньо проблем й далеке від досконалості [1], але сьогодні воно є досить важливим превентивним механізмом у вчиненні міжнародних злочинів та порушення системи міжнародної безпеки.

Власне, органи міжнародного кримінального судочинства за задумом їх творців, повинні стати органами, де твориться правосуддя щодо тих осіб, які особливо зухвало порушують міжнародний правопорядок, вчиняючи найбільш тяжкі злочини, що викликають стурбованість світової спільноти. При цьому притягнення до кримінальної відповідальності здійснюється щодо будь-яких осіб, не дивлячись на можливі імунітети та статус у суспільстві. Міжнародні кримінальні суди і трибунали по суті й були створені для того, щоб вищі посадові особи, не уникнули відповідальності за вчинені злочини ховаючись за своїм особливим статусом у їх державі [2].

Сьогодні розвиток міжнародного кримінального правосуддя пов'язаний зі створенням та діяльністю постійного Міжнародного кримінального суду (далі – МКС), який є єдиним постійнодіючим органом, уповноваженим здійснювати юрисдикцію щодо осіб, відповідальних за найбільш серйозні злочини, які викликають стурбованість міжнародної спільноти та діє на основі багатостороннього договору – Римського статуту МКС, який був прийнятий 17 липня 1998 року та набув чинності 01 липня 2002 року.

Мотиви створення МКС окреслені у преамбулі Римського статуту МКС. Зокрема, уже в першому пункті преамбули звернено увагу, що держави-учасниці цього Статуту усвідомлюють, що усі народи об'єднані спільними зв'язками і що взаємопереплетення їх культур утворює загальну спадщину, яка може бути у будь-який момент зруйнована. Далі у преамбулі зазначається, що за минуле століття мільйони дітей, жінок і чоловіків стали жертвами немислимих злодіянь, які глибоко потрясли людство; і такі найтяжчі злочини загрожують загальному миру, безпеці та благополуччю; вчинені злочини не повинні залишатися безкарними, що у свою чергу буде сприяти запобіганню вчиненню таких же злочинів у майбутньому. Відтак, виходячи з цього тексту, очевидним є зв'язок мотивів

створення МКС з підтриманням міжнародної безпеки та запобігання міжнародним злочинам.

На відміну від попередніх міжнародних кримінальних судів *ad hoc*, правомірність створення МКС не викликає сумніву. МКС має комплементарну юрисдикцію, тобто він лише доповнює національні органи кримінальної юстиції. Отже, первинна відповідальність за притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення міжнародних злочинів лежить на національних судових та правоохоронних органах. І тільки у тому разі, якщо останні не спроможні або не бажають притягнути осіб, відповідальних за вчинення міжнародних злочинів до кримінальної відповідальності, такі особи можуть постати на лаві підсудних МКС. Згаданий суд, у порівнянні з національними органами влади, має значно ширші засоби впливу на держави. Бо якщо національні органи влади здійснюють кримінальне провадження щодо своїх колишніх високопосадовців, то це викликає питання щодо можливого переслідування з політичних мотивів, що значно ускладнює оголошення їх у міжнародний розшук, шляхом видачі відповідного ордеру Інтерполом. При провадженні справи у МКС, питань щодо можливих політичних мотивів кримінального переслідування не виникає.

Особливе місце серед органів та посадових осіб МКС займає Прокурор МКС. Саме Прокурор та його Офіс (Канцелярія) може запустити механізм кримінального провадження у МКС [3, с. 95]. Його функції доцільно розглядати й серед призму закладеної мети створення МКС – не тільки карати за вчинені міжнародні злочини, а й запобігати вчиненню нових злочинів у майбутньому.

Робота Прокурора та його Офісу ґрунтується на чотирьох принципах: 1) позитивної компліментарності (доповнюваності); 2) сфокусованого розслідування та кримінального переслідування; 3) досягнення максимального результату від роботи; 4) забезпечення інтересів жертв злочинів (потерпілих) [4; 5; 6; 7].

Принцип позитивної компліментарності є певним компромісом між обов'язком держави нести первинну відповідальність за притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності на своїй території та діяльністю МКС.

Принцип сфокусованого розслідування та кримінального переслідування означає, що Офіс Прокурора, враховуючи

обмеженість своїх ресурсів, здійснює розслідування та кримінальне переслідування тільки тих осіб, які мають нести відповідальність за найбільш серйозні злочини, зокрема здійснювали їх фінансування чи організацію. При цьому враховується масштаб, природа, спосіб вчинення та наслідки злочинних діянь.

Однією з цілей МКС є запобігання майбутнім міжнародним злочинам, забезпечення миру та безпеки. Відтак, Прокурор МКС здійснює превентивний вплив у кожному напрямку своєї діяльності починаючи з попередньої перевірки інформації, розслідування, судового розгляду і закінчуючи винесенням вироку. Злочини, що підпадають під юрисдикцію Суду, вчиняються великими групами осіб чи організаціями та супроводжується ретельним плануванням таких злочинів. Просте оголошення про діяльність МКС, моніторинг ситуацій може запобігти вчиненню таких злочинів.

При прийнятті рішення щодо початку розслідування, відповідно до ст.53 (1)(с) Статуту МКС, Прокурор враховує інтереси потерпілих. Під час провадження справи, Прокурор на постійній основі здійснює співпрацю з потерпілими для встановлення істини.

Таким чином, на Прокурора Міжнародного кримінального суду покладаються дуже важливі завдання, які спрямовані на притягнення до відповідальності винних у вчиненні міжнародних злочинів. Для держав, де система правосуддя неефективна, це єдиний спосіб покарати тих, хто вчинив такі злочини. Прокурор МКС, виходячи з особливих його функцій та повноважень, здійснює стримуючий вплив на вчинення нових міжнародних злочинів і, як наслідок, має на меті забезпечити стійкість міжнародного правопорядку, запобігання нових збройних конфліктів й відтак, відіграє важливу роль у забезпеченні міжнародної безпеки.

Список використаних джерел

1. *Гутник В.В.* Міжнародне кримінальне правосуддя: прогрес, регрес чи рух по колу? *Міжнародне право у світі динамічних змін: контури майбутнього міжнародного правопорядку: колект. монографія* / наук. ред. В. Репецький, І. Земан, В. Гутник. Львів-Дрогобич: Коло, 2021. С. 291-302.
2. *Gutnyk, V., Yavorsky, Y., & Klymkevych, R.* The role of the Prosecutor of the International Criminal Court in strengthening the

- international legal order. *Cuestiones Políticas*, 2021. Vol. 39(70), pp, 139-152. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.3970.08>
3. Wenqi Z. On co-operation by states not party to the International Criminal Court. *International Review of the Red Cross*. 2006. Vol. 88. Number 861. P. 87-110.
 4. Report on Prosecutorial Strategy, 14 September 2006. URL: http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/D673DD8C-D427-4547-BC69-2D363E07274B/143708/ProsecutorialStrategy20060914_English.pdf
 5. Prosecutorial Strategy 2009 - 2012, 1 February 2010. URL: <http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/66A8DCDC-3650-4514-AA62-D229D1128F65/281506/OTPPProsecutorialStrategy20092013.pdf>
 6. The strategic plan of the Office of the Prosecutor 2016 – 2018. 2015. URL: https://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/en-otp_strategic_plan_2016-2018.pdf
 7. The strategic plan of the Office of the Prosecutor 2019-2021. 2019. URL: <https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/20190726-strategic-plan-eng.pdf>.

*Dr Anna Jagiello-Szostak,
Instytut Studiów Międzynarodowych
Uniwersytet Wrocławski*

OCHRONA LUDNOŚCI W WYMIARZE MIĘDZYNARODOWYM: PRZYKŁAD UE

Ochrona cywilów przed katastrofami naturalnymi, konfliktami zbrojnymi oraz pomoc humanitarna wpisuje się w działalność Unii Europejskiej i stanowią komponent zarówno wewnętrzny jak i zewnętrzny jej działań. Instytucją zajmującą się ochroną ludności oraz pomocą humanitarną w jej ramach jest Dyrekcja Generalna ds. Pomocy Humanitarnej i Ochrony Ludności (ECHO).

Celem niniejszego wystąpienia jest zwrócenie uwagi i analiza aktywności UE w ramach Mechanizmu Ochrony Ludności (Civil Protection Mechanism), zorientowanego na pomoc w wypadku kryzysów i katastrof spowodowanych przez człowieka lub naturę. Zauważyć należy, że zmieniające się wyzwania dla bezpieczeństwa państw Unii

Europejskiej, takie jak: kryzysy transgraniczne w UE (np. erupcja islandzkiego wulkanu w 2010, nielegalna migracja) oraz klęski i katastrofy poza granicami UE (epidemia Covid-19, kryzys w Syrii, trzęsienie ziemi na Haiti), spowodowały rozwój mechanizmów ochrony ludności i ich koncentrację na niemilitarnych aspektach. W rozważaniach odwołuję się do koncepcji *human security* (*bezpieczeństwa ludzkiego*), zwłaszcza szkoły japońskiej, koncentrującej się na zapewnieniu egzystencjalnych potrzeb jednostki.

Słowa kluczowe: ochrona ludności, UE, *human security*, zarządzanie kryzysowe, Bałkany, Covid-19.

*Наталя Яковенко
доктор істор. наук, професор
Інститут міжнародних відносин
КНУ імені Тараса Шевченка*

ПРОЦЕС ДЕОКУПАЦІЇ КРИМУ: ПРАКТИЧНА ПІДТРИМКА НАТО

Тимчасова окупація Криму Російською Федерацією виявилася дещо розтягнутою в часі, що не могло не спричинити, з одного боку, виникнення скептичних настроїв серед українських громадян, а з іншого, – підштовхнути керівництво держави до рішучих дій. На фоні продовження санкцій проти Росії та пафосних заяв з боку світової спільноти про невизнання анексії українська влада виглядала дещо пасивно, хоча спроби пожвавити процес деокупації півострова ставали все більш активними.

Важливим кроком в цьому аспекті була ініціатива колишнього Президента України П. Порошенка в 2015 р. розробити стратегію повернення Криму. Ця ініціатива так і не була втілена в життя, а Стратегія деокупації та реінтеграції Криму побачила світ лише 2021 р., коли РНБУ затвердила стратегію, а 29 вересня Кабмін затвердив план її реалізації. Обговорення та аналіз плану реалізації Стратегії деокупації та реінтеграції Криму, який передбачає виконання 158 заходів, – окремий аспект, який потребуватиме часу та величезної напруги всіх політичних сил і активізації наукової думки.

В своїй справедливій боротьбі за збереження територіальної цілісності Україна має багато прихильників, серед яких першочергова роль належить Північноатлантичному альянсу і взаємодія з яким докорінним чином змінила імідж нашої держави в світі. Незаперечний принцип, на якому ґрунтуються плідні відносини Україна–НАТО, полягає у тому, що без участі України в діяльності Альянсу побудувати в Європі неподільну безпеку буде неможливо.

Слід наголосити, що анексія Криму Російською Федерацією не є подією несподіваною або раптовою. Цей підступний крок Росії ретельно готувався задовго до відкритого нападу на нашу державу, і про це неодноразово попереджали як науковці, так і політики. Як справедливо зазначено в монографії В. Чумака «Україна і Крим: спільність історичної долі», ще наприкінці минулого століття «російсько-кримські стосунки перетворилися на предмет свідомого перекручення певними політичними та науковими колами з метою обґрунтування проросійського сепаратистського курсу рядом кримських лідерів та виправдання російських претензій на Крим. Останні вже досить відверто проявилися. Часом впливові політичні діячі й навіть законодавчі органи РФ відверто і цинічно заявляють про територіальні претензії. Ось що писала газета «Известия» 30 березня 1994 р.: «... маловероятно, что Дума, где доминируют коммунисты и националисты, удержатся от искушения разыграть крымскую карту, – а в будущем донецкую, луганскую, днепропетровскую ...» [6, с. 5]. У підготовчий до агресії період основна інформаційно-пропагандистська робота з боку Росії фокусувалася на східних індустріальних районах України і Криму, але також досягала окремих цільових груп в інших частинах України.

Після того, як у 2014 р. Росія незаконно анексувала Кримський півострів, порушивши територіальну цілісність суверенної України та всі норми міжнародного права, зокрема базові принципи Основоположного Акту, будь-яке практичне співробітництво НАТО з Росією було призупинено.

Зважаючи на складне становище, в якому опинилася Україна в 2014 році, НАТО висловила намір надати Україні політичну і практичну підтримку в рамках існуючих довгострокових домовленостей. «Ми узгодимо шляхи підтримки нашого партнера – України, включаючи політичні та практичні заходи в рамках нашого довгострокового партнерства», – сказав Андерс Фог Расмуссен.

Тодішній Генсек НАТО заявив, що Альянс зробить необхідні кроки, щоб дати зрозуміти світові, що будь-які загрози союзникам по НАТО будуть безуспішними. Водночас він наголосив, що нинішні дії Росії по відношенню до України є неприйнятними, і Альянс буде на них реагувати.

Водночас у рамках відповіді на російсько-український конфлікт, Північноатлантичний Альянс посилив свою підтримку для розбудови безпекових спроможностей України. Відколи вибухнула російсько-українська криза, НАТО послідовно дотримувалася чіткої позиції цілком на підтримку суверенітету і територіальної цілісності України у межах міжнародно визнаних кордонів. Держави-члени Альянсу не визнали і ніколи не визнають незаконну і нелегітимну анексію Криму Росією, а також засудили цілеспрямовані дії Росії з метою дестабілізації ситуації на сході України із проведенням військового втручання і підтримкою бойовиків. Водночас в Альянсі поступово визнали, що використання в урегулюванні українсько-російських відносин загальноприйнятих в цивілізованому світі традиційних дипломатичних інструментів продовжуватиме залишатися проблематичним через експансіоністську позицію Росії, яка не бажає відмовитися від імперського підходу і визнавати сучасні існуючі реалії.

Безпрецедентні рішення щодо надання допомоги Україні були прийняті на Уельському (2014 р.) та Варшавському (2016 р.) самітах, і підтверджені на Брюссельському (2018 р.) саміті НАТО.

На саміті НАТО в Уельсі у вересні 2014 р. і під час подальших самітів Альянсу лідери країн НАТО у найрішучіший спосіб засудили військове вторгнення Росії в Україну і закликали її припинити протистояння і вивести її війська з України і від кордону з Україною. Проте Росія продовжила вдаватися до агресивних дій стосовно України, зокрема, дестабілюючи ситуацію на сході нашої держави. «Крим – це Україна. Через п'ять років, члени НАТО не визнають і не будуть визнавати російську незаконну анексію. Ми продовжуємо стояти з Україною і надавати політичну і практичну підтримку», – йдеться в заяві Генерального секретаря НАТО Єнса Столтенберга [1].

Слід наголосити, що незаконна анексія Криму та російська агресія на сході України ознаменували зміну геополітичних реалій на всьому європейському континенті. Як вважають експерти, в результаті мілітаризації окупованого Криму склалася абсолютна військово-стратегічна перевага РФ в Чорноморському регіоні з проекцією її на

Південний Кавказ і Близький Схід [3, с. 11]. Кремль не відступає від своєї агресивної мети, використовуючи усі доступні можливості, зокрема: посилення військового дисбалансу у Чорноморському регіоні на свою користь за рахунок мілітаризації Криму та демонстрація своєї ядерної потужності. Крим перетворився на територію, де грубо і системно порушуються права і свободи людини. Продовжуються переслідування кримських татар російською окупаційною владою за їхні проукраїнські погляди, незаконно призупинено діяльність Меджлісу кримськотатарського народу.

Водночас мілітаризація Криму стала не тільки головним змістом кримської політики РФ, але й основним драйвером економіки окупованого півострова. У результаті за роки окупації найбільш яскравою «історією успіху» РФ в Криму стало «військове освоєння» зайнятої території:

- на півострові швидкими темпами створене та нарощується найбільше в Європі міжвидове угруповання військ Росії;
- до Криму з перших днів окупації в пріоритетному порядку направляються лише нові й новітні зразки військової техніки та озброєнь;
- відновлюються всі наявні в Криму за часів колишнього СРСР численні військові аеродроми, пускові позиції ракетних установок, об'єкти ППО, радарні системи, радянські бази зберігання ядерної зброї;
- створений та розвивається новий укріплений район на півночі Криму;
- для дислокації нових військових частин іде будівництво нових і реконструкція старих військових містечок, а також житла для військовослужбовців та їх інфраструктури;
- збільшується чисельність не тільки військовослужбовців, але й різних спецслужб;
- через цільові військові замовлення в першу чергу відновлено роботу підприємств ВПК (військове приладобудування, суднобудування, судноремонт). Ці підприємства включаються до структури відповідних державних концернів РФ;
- ідеології військового плацдарму підпорядковано всі інші сфери життя в Криму – економіка, соціальна сфера, права людини, інформаційний простір, національна політика [3, с. 5-6].

Однак, під час окупації Криму та агресії РФ на сході України з виходом до Азовського моря військово-морська присутність НАТО в Чорному морі стала реальним фактором стримування російської агресії. Так, в 2014 р. було започатковано регулярну присутність кораблів ВМС країн НАТО в Чорному морі: ракетний есмінець США «Truxtun» де факто розпочав чорноморську операцію стримування РФ на підтримку України. Кораблі країн НАТО перебувають в Чорному морі практично безперервно. Тривалість їхнього перебування та кількість заходів у Чорне море щороку збільшується: якщо в 2014 р. кораблі НАТО перебували в Чорному морі 78,4% календарного періоду з початку окупації Криму або 247 днів, в 2015 – 51,2% або 187 днів, то у 2016 р. – 120 днів, 32,8% календарного періоду. В 2017 р. цей показник склав 41% або 149 днів, в 2018 – 164 дні або 45% календарного періоду. У 2017 р. кількість заходів кораблів ВМС країн НАТО збільшилася майже в 1,5 рази у порівнянні з 2016 роком [3, с. 8-9]. Як зазначив Генеральний секретар НАТО, «після незаконної анексії Криму і постійної дестабілізації на сході України підтримуваними Росією сепаратистами, союзники по НАТО також відреагували посиливши готовність своїх військ, вперше після років скорочення оборонних видатків усі члени Альянсу інвестують більше в оборону і ми також посилили нашу присутність, військову присутність, у східній частині Альянсу, в регіоні Чорного моря, а також в регіоні Балтії. Все це було зроблене у відповідь на російські агресивні дії проти України. І крім цього, звичайно, країни – члени НАТО в різні способи також наклали економічні санкції на Росію. Отже, це підтримка, яка демонструє не лише слова, але й дії...» [5]

За сучасних умов відносини України та НАТО відіграють особливо важливу роль у забезпеченні обороноздатності України. Подальший рух України до повної взаємосумісності з Альянсом виглядає безальтернативним в умовах міжнародної та регіональної безпекової обстановки, що склалася на цей час. Надання Україні статусу партнера з розширеними можливостями (ПРМ) уможливує подальше поглиблення двостороннього співробітництва України і НАТО та демонструє, наскільки держави-члени НАТО цінують партнерство з Україною. Нинішня ескалація Російською Федерацією на сході доводить, що Україна і НАТО мають використовувати можливості, які створює ПРМ.

Впродовж 2018–2020 рр. Комісія Україна–НАТО (КУН) продовжила обговорення ситуації в галузі безпеки в Україні і навколо неї, в тому числі в Криму, на сході України і в Чорному морі, обговорювалися широкомасштабні реформи в Україні, спрямовані на реалізацію євроатлантичних принципів і стандартів на тлі прагнень України до членства в НАТО. В квітні 2021 р. Україна ініціювала позачергове засідання КУН для обговорення загострення Російською Федерацією безпекової ситуації вздовж українсько-російського кордону та в тимчасово окупованому Криму, дієві шляхи підтримки Північноатлантичним альянсом суверенітету та територіальної цілісності нашої держави.

На Першому саміті «Кримська платформа», де взяли участь всі члени Альянсу (в серпні 2021 р.), заступник Генерального секретаря НАТО Мірча Джоане наголосив, що НАТО стоїть поряд з Україною і закликав Росію повернути Україні контроль над Кримським півостровом. «Крим – це територія України», – сказав він, зазначивши, що стан безпеки в Криму, на сході України і в Чорному та Азовському морях стосується НАТО і усього міжнародного співтовариства. [2] Пан Джоане підтвердив підтримку з боку НАТО свободи і незалежності усієї України. Він також підкреслив потужну практичну підтримку України Альянсом, в тому числі збільшення кількості спільних навчань, тренування і фінансування. Під час панельної дискусії, присвяченої безпеці Чорного моря, заступник Генерального секретаря наголосив на стратегічній важливості Чорного моря і ситуації в Україні та навколо неї для НАТО і партнерів. Він зазначив, що Альянс посилив свою присутність в Чорному морі після незаконної і нелегітимної анексії Криму Росією.

На всілякій підтримці територіальної цілісності та суверенітету України з боку НАТО було наголошено в Комюніке Брюссельського саміту [4], прийнятому 14 червня 2021 р., де також йшлося про невизнання Північноатлантичним альянсом незаконної та протиправної анексії Криму та засудження його тимчасової окупації Росією. Порушення прав людини та зловживання щодо кримських татар та представників інших місцевих громад має припинитися. Нарощування Росією воєнної потуги та її дестабілізуюча діяльність в Україні та навколо неї призводять до подальшої ескалації напруженості та підриву безпеки. «Ми закликаємо Росію припинити обмежувати судноплавство в регіонах Чорного моря. Ми також закликаємо Росію

припинити перешкоджати доступу в Азовське море та порти України. Ми високо оцінюємо продемонстровані Україною стриманість та дипломатичний підхід в даному контексті. Ми прагнемо сприяти деескалації. Ми активізуємо нашу підтримку Україні». [4]

НАТО прийняла Україну до "клубу обраних", визнавши її партнером з розширеними можливостями, через що держава може і надалі претендувати на ексклюзивні, індивідуально налаштовані відносини з Альянсом. Безумовно, підтримка збереження територіальної цілісності і суверенності України Північноатлантичним альянсом залишається конкретною та послідовною. Її головною метою виступає сприяння якомога скорішому поверненню тимчасово окупованого півострова. Солідарність НАТО з Україною виступає вагомим чинником в її боротьбі проти російської агресії.

Список джерел та літератури

1. Генсек НАТО: ми пам'ятаємо, що українці сплачують велику ціну за право обирати власне майбутнє // <https://ukrainian.voanews.com/a/nato-komisija-zajava/4816079.html>
2. Заступник Генерального секретаря НАТО: «Крим – це Україна» // https://www.nato.int/cps/ru/natohq/news_186177.htm?selectedLocale=uk
3. *Клименко А.* Мілітаризація Криму як загроза Європі / *А. Клименко, Т. Гучакова.* – К. : «Інститут Чорноморських стратегічних досліджень», 2018. – С. 5–6.
4. Комюніке Брюссельського саміту. Прийняте главами держав і урядів, які брали участь в засіданні Північноатлантичної ради в Брюсселі 14 червня 2021 року // https://www.nato.int/cps/ru/natohq/news_185000.htm?selectedLocale=uk
5. Спільна зустріч з пресою Генерального секретаря НАТО Єнса Столтенберга і міністра закордонних справ України Дмитра Кулеби 13 квітня 2021 р. // https://www.nato.int/cps/ru/natohq/opinions_183016.htm?selectedLocale=uk
6. *Чумак В.А.* Україна і Крим: Спільність історичної долі: монографія. – К., 2013. – С. 5.